

Nagy Ferenc – Juhász Zsuzsanna

A fogvatartotti rátáról nemzetközi összehasonlításban

Számos országban az utóbbi években az állapítható meg, hogy szakmai berkekben és a lakosság körében is egyértelmű szigorításokra irányuló törekvésekkel találkozhatunk mind a törvényhozást, mind pedig a bíróságok szankciókiszabási gyakorlatát illetően. Ez mindenekelőtt az USA-ra és Angliára érvényes, ahol a punitivitás, a büntetés igényének erőssége bizonyíthatóan emelkedett.

A különböző vizsgálatok azt mutatják, hogy a büntetőjogi szankciók, azok alkalmazásának és végrehajtásának szigora mindenekelőtt az adott ország „politikai kultúrájától” függ. Így például két összehasonlítható gyermekgyilkosság esetében Anglia és Norvégia tekintetében a háttérben meghúzódó politikai helyzet és a média szerepének következményeként egyértelműen eltérő szituáció következett be. Míg Angliában a bűnesetet nyilvánosan, széles körben vitatták, és a kormányzó párt mindezt szigorúbb törvények meghozatalára használta ki, addig Norvégiában az esetet a közvéleményben visszafogottan tárgyalták, és jóval több szakértő kapott szót, akik a háttérben rejlő körülményeket próbálták magyarázni, emellett fontos szerepet kapott a bűnelkövető reintegrációja. A büntetés-szigorítási következmény pedig, ami Angliában történt, Norvégiában elmaradt.¹

A fogvatartotti rátát nem ritkán a különböző büntető rendszerek összehasonlításában a büntetési klíma indikátoraként alkalmazzák, jóllehet a kifejező ereje korlátozott. Mégis a magas és mindenekelőtt emelkedő fogvatartotti ráta a növekvő (erősödő) punitivitás kifejeződéseként értékelhető. Az emelkedő fogvatartotti ráta összefüggésbe hozható az Európa-szerte megfigyelhető olyan büntetőjogi reformtörekvésekkel, melyek például meghatározott bűncselekményi körre (erőszakos – hazánkban ismeretesen a személy elleni erőszakos többszörös visszaesők –, nemi deliktumok) irányulnak, illetve további bűncselekmények tekintetében az „újkriminalizációval”, a büntetési tételek nem ritkán drasztikus, krudélis felemelésével, a feltételes szabadság lehetőségéből történő kizárás eseteinek szaporításával, bővítésével.

A börtönpopuláció emelkedésének egyik lehetséges következménye a túlszűfolttság, amely a Kínzás és az Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetések Megelőzésére Létrehozott Európai Bizottság (CPT) 2. Éves Jelentése² szerint önmagában is embertelen és megalázó bánásmódnak tekinthető, új végrehajtási intézetek építését, bővítését teszi/tenné szükségessé. A börtönrendszerek kapacitásának növelése ugyanakkor hosszú távon ritkán eredményes, a túl-

¹ Kury, H.: Zu Punitivität und der Validität der Erfassung von Sanktionseinstellungen. In: Görgen, Th. u. a. (Hrsg.): Interdisziplinäre Kriminologie. Festschrift für Arthur Kreuzer zum 70. Geburtstag. Erster Band. Frankfurt, 2008. 396. p.

² 2. Éves Jelentés 46. pontja

zsúfoltság enyhítésére pedig nem ad tartós megoldást. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (99) 22. számú ajánlása³ ezt szem előtt tartva például csak kivételes intézkedésként szól börtönök bővítéséről. Az ajánlásban megfogalmazott kívánalmak ellenére az angol kormány a közelmúltban döntött öt börtön építésére vonatkozó, 20 000 új férőhelyet biztosító börtönépítési program 2014-ig történő megvalósítása mellett. A Prison Reform Trust⁴ megállapítása szerint a férőhelyek számának ilyen arányú bővítése a jelenlegi 150 körülről 178-ra emelheti Anglia és Wales börtönnépességi mutatóját, és alááshatja a végrehajtási rendszer megreformálására irányuló törekvéseket.⁵

Az USA börtönnépessége

A fogvatartotti ráta radikális emelkedésének nem követendő mintaországa és mintapéldája az utóbbi pár évtizedben az USA, ahol a tömeges bebörtönzés (mass imprisonment) büntetőpolitikája a fogvatartotti ráta megnégyszereződéséhez vezetett. Amíg a fogvatartotti ráta az 1970-es évek elején a nyugati európai ipari államokkal összehasonlítható nívón állt, addig mára a sokszorosára emelkedett.⁶ Az 1980-as években még 200 körül mozgó ráta 2008. június 30-án 760, 2008 végén pedig már 753 volt, és ezáltal az USA az „extrém” fogvatartotti rátájú országok listáján az első helyet foglalja el.⁷ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy 2006. óta lelassult a növekedés üteme, illetve az USA Igazságügyi Statisztikai Hivatalának Jelentése alapján a 2008. év végi adatokhoz képest a 2009. év végi fogvatartotti létszámadat 0,2%-os növekedése a legkisebb éves növekedés volt ebben az évtizedben.⁸

Az USA egyébiránt jól példázza a kriminálpolitikában megfigyelhető nemzetközi trendet: a kriminálpolitika az általános politika egy másik sajátos eszközévé válik. A hivatalos orgánumok a növekvő bűnözésre reagálva az 1970-es évek első fele óta jelentős büntetési szigorot állapíthattak meg. A szigorítás a „zéró tolerancia” (Zero Tolerance), a „három csapás” (Three Strikes) vagy az „igazságos ítélkezés” (Truth in sentencing) elv követésével kapcsolható össze. Amíg azonban a '90-es években az erőszakos és a vagyon elleni bűncselekmények rátája csökkenő tendenciát mutatott, addig a fogvatartottak száma közel megduplázódott. A börtönnépesség nagyarányú emelkedésének magyarázata részint a ká-

³ Recommendation No. R (99) 22. concerning prison overcrowding and prison population inflation

⁴ A börtönügy területén ténykedő nem kormányzati szerv Angliában és Walesben.

⁵ Prison Reform Trust: Bromley Briefings Prison Factfile. July 2010. 4. p. – www.prisonreformtrust.org.uk

⁶ Nagy Ferenc: Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához. Budapest, HVG-ORAC, 2005. 344. p.

⁷ A fogvatartotti rátára vonatkozó adatok forrása a King's College London, valamint az Eurostat (EUROSTAT: Statistics in focus. 36/2009. 9. p.)

⁸ Bureau of Justice Statistics: Data Brief – Prisoners at Yearend 2009 – Advance Counts. June 2010. – <http://bjs.ojp.usdoj.gov/index.cfm?ty=pbse&sid=38>

bítószerke elleni harc terén bekövetkezett büntetőpolitikai felfogással magyarázható, emellett beigazolódott, hogy az új börtönférőhelyek építése és a bűnelkövetők bebörtönzése nem számolhatja fel, illetve számottevően nem szoríthatja vissza a bűnözést, a férőhelyek a bűnözési ráta gyengülésétől vagy emelkedésétől függetlenül ugyanis mindig megteltek. Végezetül az állami elmeógyógyintézetek bezárásával, illetve a kezelési költségek, szolgáltatások és elhelyezések megnyirbálásával nagyon sok súlyosan beteg ember számára a gyógyintézmények helyett a börtönök jelentették az utolsó elhelyezési lehetőséget.⁹

Az egyes USA-beli tagállamok átlagosan a költségvetésük 7%-át költik büntetés-végrehajtás céljára. Egyes szövetségi államokban – mint Michigan és Vermont – több pénzt fordítottak a börtönök fenntartására, mint az ottani összes főiskolára.¹⁰ A büntetés-végrehajtás költségei az USA-ban például 2007-ben nem kevesebb, mint 55 milliárd US dollárt tettek ki. 2007-ben kb. 2,3 millió ember töltötte büntetését végrehajtási intézetekben, ami több mint egy százaléka a felnőtt lakosságnak. Ezáltal minden századik felnőtt amerikai fogvatartott. Az angol börtönök mai helyzetét vizsgáló bizottság (Commission on English Prisons Today) 2009. évi jelentése szerint az USA börtönnépessége már meghaladta a 2,4 milliót, és minden 31. felnőttből 1 (mintegy 7,3 millió amerikai) börtönben van, feltételes szabadságra bocsátott, vagy a végrehajtási ellenőrzés valamilyen formájának hatálya alatt áll.¹¹

A jelenlegi helyzetben egyre többen ismerik fel a fogvatartotti népesség csökkenésének szükségszerűségét és elodázhatatlanságát. *Austin* szerint például a börtönnépességet a felére kellene csökkenteni ahhoz, hogy a bebörtönzéssel együttjáró költségek csökkentéséről lehessen beszélni az USA-ban. A börtönnépesség nagyságának alakulását szerinte két kulcsfaktor, azaz a bebörtönzések száma, illetve a börtönben eltöltött időtartam befolyásolja. A börtönnépesség drámai növekedését emellett több tényezőre vezette vissza. Megállapításai szerint kezdetben szerepet játszott a bebörtönzések számának emelkedésében, hogy megnőtt az átlagnépesség, illetve ezzel párhuzamosan emelkedtek a bűnözési és a letartóztatási ráták. A '90-es évek közepétől ugyanakkor a bűncselekmények számának, valamint az előbb említett 100 000 lakosra vetített bűnözési és letartóztatási ráták számottevő visszaesése következett be. E ráták csökkenése ellenére azonban nőtt a feltételes szabadságra bocsátások megszüntetésének száma, így a bebörtönzések hozzávetőlegesen 2/3-ad része olyan személyekre vonatkozott, akik a feltételes szabadság megsértése miatt kerültek vissza a végrehajtási

⁹ Christie N.: Büntetésipar. A nyugati stílusú gulagok felé. Budapest, Osiris Kiadó, 2004. 93-115. p.; Gottschalk, M.: Money and mass incarceration: The bad, the mad and the penal reform. *Criminology & Public Policy*, 2009/1. 1201-1212. p.

¹⁰ Vö. Wacquant, L.: A nyomor börtönei. A „zéró tolerancia” világméretű terjedése. Budapest, Helikon, 2001. 78-82. p.

¹¹ Commission on English Prisons Today: Do Better – Do Less. The report of the Commission on English Prisons Today, 2009. 24. p.

intézetbe. Fontos továbbá, hogy míg az ítéleti tartamok csökkentek, addig a feltételes szabadságra bocsátásokra vonatkozó konzervatív döntések és a feltételes szabadításokat korlátozó különféle jogszabályok miatt kb. 40%-kal megnőtt a börtönben tartózkodások hossza.¹²

Ditton és *Wilson* munkájukban¹³ ugyancsak arra mutattak rá: a börtönben tartózkodás hosszabb tartamával magyarázható, hogy amíg 1990 és 1997 között a bebörtönzések száma 17%-kal nőtt, addig a börtönnépesség növekedése jóval nagyobb, 60%-os volt. *Farrington* és *kollégái* rávilágítottak, hogy ugyanazon bűncselekményért egy amerikai fogvatartott kétszer olyan tartamú büntetést kap, mint egy angol, háromszor akkorát, mint egy kanadai, négyszer akkorát, mint egy holland, ötszörösét, mint egy svéd és ötször-tízszer akkorát, mint egy francia fogvatartott.¹⁴

A hatékonyabb büntető igazságszolgáltatás érdekében már több mint három évtizede tevékenykedő amerikai JFA Intézet 2007-es jelentésében azzal érvelt, hogy a nagyszámú ember bebörtönzése kevésbé befolyásolja a bűnözést, ugyanakkor nagyon költséges. A börtönnépesség már fentebb hivatkozott 50%-os csökkenése érdekében a legfontosabb és leghatásosabb lépésnek a rövidebb ítéleti tartamok alkalmazását tekintik – a feltételes szabadság tartamának egyidejű csökkentésével. Szükségesnek tartják továbbá az alternatív büntetések kimunkálását és bevezetését, a szabadulók hatékonyabb támogatását, valamint az „áldozatmentes bűncselekmények,” így különösen a kábítószerrel összefüggő deliktumok dekriminalizálását. E lépések a fogvatartotti népesség szignifikáns csökkenése mellett becsléseik szerint éves szinten 20 milliárd dollár megtakarítást eredményezhetnek.¹⁵

A fogvatartotti ráta európai összehasonlításban

Az Európai Unió Statisztikai Hivatalának (EUROSTAT) adatai alapján az 1998–2007-ig terjedő időszakban a börtönnépesség éves szinten hozzávetőlegesen 1%-kal emelkedett és 2005–2007-re elérte az EU-tagállamok esetén a 100 000 lakosra vetített 123-as átlagos fogvatartotti rátát.¹⁶

A 2009. évi, illetve a 2010-es adatok alapján Európában a legkisebb fogvatartotti rátát Izland (55), míg a legmagasabbat Oroszország (598) tudhatta magáénak. (Lásd az I. sz. táblázatot.)

¹² Austin, J.: *Reducing America's Correctional Population: A strategic plan*. 2009. Norval Morris Project Working Paper, Washington. 1-36. p.

¹³ Ditton, M. P. – Wilson, D. J.: *Truth in sentencing in state prisons*. Washington, DC: US DOJ, Bureau of Justice Statistics, 1999. 3-4. p.; 12. p. – <http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/>

¹⁴ Farrington, D. P. – Langan, P. A. – Tonry, M. eds.: *Cross-national studies in crime and justice*. Washington, DC: US DOJ, Bureau of Justice Statistics, 2004. – <http://bjs.ojp.usdoj.gov>

¹⁵ JFA Institute: *Unlocking America. Why and how to reduce America's prison population?* November 2007. – <http://www.jfa-associates.com>

¹⁶ EUROSTAT: *Statistics in focus*. 36/2009. 1. p.

A fogvatartotti ráta, a telítettségi szint, illetve az előzetesek és a külföldi fogvatartottak aránya az európai országokban

Ország	Fogvatartotti ráta, 2009-2010.	Telítettségi szint (%)	Előzetesek (%)	Külföldiek (%)
Izland	55	120,7	14,3	17,7
Finnország	60	98,2	17,1	10,3
Szlovénia	67	124,2	24,4	10,8
Dánia	71	96,0	34,9	21,9
Norvégia	71	94,8	28,8	32,6
Svédország	78	105,4	24,7	28,7
Svájc	79	91,0	40,8	70,2
Németország	87	89,7	15,7	26,3
Franciaország ¹⁷	93	107,9	28,0	19,2
Belgium	94	118,8	35,0	41,1
Hollandia	94	86,4	36,3	27,7
Görögország	102	141,9	28,6	43,9
Ausztria	103	102,9	23,7	45,8
Ciprus ¹⁸	105	150,5	38,4	59,6
Horvátország	107	135,2	28,6	3,2
Portugália	108	95,5	19,3	20,6
Olaszország	111	147,0	43,9	36,2
Bulgária	120	155,6	10,4	1,9
Románia	131	80,0	16,5	0,7
Magyarország ¹⁹	153	130,0	29,3	3,8
Nagy-Britannia	154	109,2	15,3	13,1
Törökország	164	101,5	48,6	1,5
Spanyolország	165	136,3	19,6	35,7
Szlovákia	172	89,5	17,4	1,8
Csehország	208	105,3	11,1	7,2
Lengyelország	217	97,8	10,7	0,7
Litvánia	239	85,5	12,2	1,2
Észtország	265	97,2	23,5	6,9
Lettország	319	70,4	27,5	1,0
Ukrajna	330	93,5	26,6	1,6
Belorusszia	385	106,7	17,7	2,9
Oroszország	598	91,6	15,6	2,8

Forrás: www.kcl.ac.uk/depsta/rel/icps/worldbrief

¹⁷ A Franciaországra vonatkozó 2010. augusztusi adatok forrása: [http://www.justice.gouv.fr/budget-et-statistiques10054/\(penitenciaire\)](http://www.justice.gouv.fr/budget-et-statistiques10054/(penitenciaire)), míg a külföldiekre vonatkozó adat forrása: www.kcl.ac.uk/depsta/rel/icps/worldbrief

¹⁸ A Ciprusra vonatkozó adatok 2008. szeptember elejéről valók.

¹⁹ A hazai telítettségi szintet illetően lásd: A büntetés-végrehajtási szervezet évkönyve, 2009. Budapest, BVOP Sajtó Osztály, 2010. 18. p.

Az európai országok között a fogvatartotti rátákat tekintve – a nemzetközi szakirodalomra²⁰ is figyelemmel – az alábbi csoportosítás adható:

- Az *alacsony fogvatartotti rátával* rendelkezők esetében a 100 000 lakosra vetített börtönnépességi mutató 80-ig terjed. A 2009–2010-es adatok alapján e kategóriába sorolhatók: Szlovénia (67), Svájc (79), a skandináv államok, így Dánia (71), Finnország (60), Norvégia (71), Svédország (78) és a legalacsonyabb rátájú Izland (55).
- Az *átlagos rátájú* országok csoportjában a ráta 100-ig terjed. Ide sorolható nyugat-európai ország például Írország (93), Németország (87), Belgium (94), Hollandia (94) és Franciaország (93).
- *Magas*, 100 és 150 közötti volt a ráta Ausztriában (103), Cipruson (105), Olaszországban (111), Görögországban (102), Portugáliában (108), továbbá néhány kelet-közép-európai országban – mint Bulgáriában (120), Romániában (131), Szerbiában (143), Horvátországban (107).
- A negyedik csoportba tartozó országok rátája *kiemelkedően magas*, a 150-et meghaladó, de nem lépi túl a 200-as fogvatartotti rátát. A rendelkezésre álló adatok alapján ide sorolható Skócia (152), Anglia/Wales (154), Spanyolország (165), Törökország (164), Szlovákia (172) és hazánk (153).
- Végül még egy – adatait tekintve – *extrémnek* minősíthető országcsoport nevezhető meg, amely kizárólag kelet-európai, illetve kelet-közép-európai országokat foglal magában. Ezen országokban a fogvatartotti ráta kétszerese, illetve háromszorosa a nyugat-európai átlagnak. Ide tartoznak Csehország (208), Lengyelország (217), a balti államok: Észtország (265), Lettország (319), Litvánia (239), Ukrajna (330), Belorusszia (385), és végül Oroszország²¹ az „éllovas” a már említett 598-as fogvatartotti rátával.²²

²⁰ Vö. Kensey, A. – Tournier, P.: Prison population inflation, overcrowding and recidivism: the situation in France. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 1999. 1. 108. p.

²¹ Christie, N.: i. m. 80-92. p.

²² Christie szerint a két nagyhatalom kölcsönösen bátorítja egymást, aminek súlyos következményei vannak az iparilag fejlett világ más országaiban is. Amikor az USA drasztikusan szakít a korábbi normákkal, amelyek arra vonatkoztak, hogy mit lehet megtenni a lakosság egy részével, és mit nem, Oroszország pedig visszatér az egyszer már meghaladott rossz normákhoz, akkor veszélybe kerül a börtönpopuláció iparilag fejlett országokban még éppen elfogadható méretére vonatkozó követelmény. Új hivatkozási keret teremődik, aminek következtében a nyugat-európai országok többsége egyre nehezebb helyzetbe kerül, ha fenn akarják tartani viszonylag enyhe, vagy legalábbis nem szigorú büntetéspolitikájukat. Kelet-Európa országai pedig felbátorodva követhetik a két legszigorúbb büntetéspolitikát alkalmazó vezető világhatalom példáját. I.m. 115. p.

Fogvatartotti ráta az európai országokban (1995-2010)

Ország	1995	1997/1998	1999	2003-2005	2009-2010
Ausztria	85	85	85	106	103
Belgium	75	80	80	88	94
Belorusszia	-	505	575	532	385
Bulgária	110	140	145	143	120
Ciprus	30	35	40	50	83
Csehország	190	215	225	190	208
Dánia	65	65	65	70	71
Észtország	270	320	310	339	265
Finnország	60	55	45	71	60
Franciaország	95	90	90	91	96
Görögország	55	55	70	82	102
Hollandia	65	85	90	123	94
Horvátország	55	45	50	68	107
Izland	40	40	35	39	55
Lengyelország	170	145	145	209	217
Lettország	375	410	360	337	319
Litvánia	360	355	385	234	239
Magyarország	120	135	150	164	153
Nagy-Britannia	105	125	125	143	154
Németország	85	90	95	96	87
Norvégia	55	55	60	65	71
Olaszország	85	85	90	98	111
Oroszország	690	685	730	550	598
Portugália	125	145	130	125	108
Románia	200	200	220	180	131
Spanyolország	105	110	110	141	165
Svájc	80	90	85	81	79
Svédország	65	60	60	81	78
Szlovákia	150	140	125	165	172
Szlovénia	30	40	50	56	67
Törökország	80	95	100	95	164
Ukrajna	-	415	430	416	330

Forrás: www.kcl.ac.uk/depsta/rel/icps/worldbrief.php
és EUROSTAT: Statistics in focus.36/2009.

A 2. sz. táblázatban szereplő adatok alapján megállapítható, hogy az utóbbi 15 évben a fogvatartotti ráta a legtöbb (nyugat)európai államban emelkedett. Különösen erőteljes volt a növekedés Hollandia, Portugália és Spanyolország, illetőleg Törökország esetében, de az utóbbi néhány évet alapul véve ez figyelhető meg Ciprus, Horvátország vonatkozásában is. Hollandiában az 1984 és 2006 közötti időszakban a fogvatartotti ráta a kiemelkedően alacsony 31-ről 128-ra emelkedett, majd 2008-ig 100-ra süllyedt,²³ 2010 áprilisában pedig 94 volt.

²³ Vö. Nagy Ferenc: Ausztria, az NSZK, Svájc, Hollandia és Spanyolország büntetés-végrehajtási rendszerének áttekintése. Budapest, BVOP, 1990. (Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár 1990/1.) 202-236. p.; Farkas Ákos: Angolszász praktícizmus, kontinentális európai jogrendszer avagy

Portugáliában a fogvatartotti ráta 69-ről 147-re emelkedett 1998-ban, majd 109-re apadt 2007-ben, végül 2010. szeptember elején 108-ra módosult. Spanyolországban a fogvatartotti ráta folyamatosan emelkedett az 1992. évi 90-ről 165-re 2010. július végére. Törökország esetében ugyancsak szignifikáns növekedés következett be, lévén az 1995. évi 80-as fogvatartotti ráta 2010 júniusában már 164 volt, azaz az ország börtönépessége megduplázódott.

Ciprus mutatója a 2003–2005-ben számított 50-es adathoz képest 2008. szeptember elején már meghaladta a 100-at (105), így Ciprus a magas rátájú országok közé sorolható. Horvátországban a 2003–2005-ös adatok 68-as fogvatartotti rátáról tesznek említést, ami 2009 elejére 107-re emelkedett.

Külön kiemelendő Anglia/Wales, ahol ugyancsak folyamatos növekedés figyelhető meg, azaz az 1992-es évet alapul véve (1992: 88) a börtönépesség több mint a duplájára emelkedett 2008-ra, és a túlszűfolttság rekordszintet ért el. Wacquant szerint nem véletlen, hogy az Európai Unió nagy országai közül Angliában ilyen magas és folyamatosan növekvő a bebörtönzési ráta, tekintettel arra, hogy itt a munkaerőpiac a legkevésbé „szabályozott”, a társadalmi egyenlőtlenségek a legmélyebbek és a szociális védelem a legszűkösebb.²⁴

Az angol börtönök jelenkori helyzetét vizsgáló és már hivatkozott bizottság a kialakult helyzetért a büntetőpolitikát és a büntető igazságszolgáltatási rendszert tette elsődlegesen felelőssé, lévén az elmúlt 15 évet nagyfokú és punitív igazságszolgáltatási hiperaktivitás jellemezte. A mértéktelenség és a szigor mellett egyúttal kevés figyelmet szenteltek a törvényhozás végrehajtási adatokra gyakorolt hatására. Mindemellett a börtönépesség növekedését öt közvetlen tényezőre vezették vissza. Így szerepet játszott a szabadságelvonó büntetések és a nők bebörtönzésének növekvő alkalmazása, a jogszabályi változások, a feltételes szabadságra bocsátások gyakoribb megsértése, valamint a 6 hónap, vagy annál rövidebb tartamú börtönbüntetések nagy száma.²⁵ Kenneth Clarke igazságügyi államtitkár 2010. június 30-i beszédében ez utóbbi kapcsán leszögezte, hogy lépéseket kell tenni a „forgóajtós bűnözés” megelőzésére, ami alatt a 60%-ot meghaladó visszaesési ráta visszaszorítását értette. Kifejtette továbbá, hogy az igazságügyi minisztérium számára cél a lakosság védelme és a bűnelkövetők megbüntetése. Véleménye szerint a börtönök és a rehabilitáció radikálisan új megközelítése önmagában nem elégséges, ha nem támogatja egy átlátható, koherens ítéletozatal.²⁶

A fenti példákkal szemben a fogvatartotti ráta a legtöbb skandináv országban messzemenően stabil maradt: az átlagos fogvatartotti létszám a 2004–2008-as periódusban például nem emelkedett.²⁷ Az említett államokon belül kivételes

kriminálpolitika holland módra. In: Gönczöl Katalin (szerk.): Büntetőpolitika, bűnmegelőzés Hollandiában. *Kriminológiai Közlemények* 50. Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság, 1994. 22-27. p.; Nagy Ferenc (2005): i. m. 349. p.

²⁴ Wacquant, L.: i. m. 138. p.

²⁵ Commission on English Prisons Today: i. m. 21. p.

²⁶ www.justice.gov.uk/news

²⁷ Kristoffersen, R. (ed.): *Correctional Statistics of Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden 2004-2008*. Correctional Service of Norway Staff Academy, Oslo, 2010. 18. p.

helyzetű ország Finnország, ahol – a különböző törvényi reformoknak is köszönhetően – az 1950. évi 190-ről a fogvatartotti ráta 1977-ben 110-re és 1999-ben 54-re redukálódott. A 2004. január elsejével hatályba lépett, lényegében új finn Btk. a büntetőjogot következetes és egységes kriminálpolitikai gondolkodás szerint a racionalizmus és a humanizmus jegyében reformálta meg.²⁸ A fogvatartotti ráta így 2009-ben is az alacsonynak nevezhető csoportban maradt a 67-es értékkel, sőt a 2009-es évben már négy egymást követő évben mutatott csökkenést.²⁹ Nem véletlen, hogy a már többször hivatkozott, angol börtönök helyzetét vizsgáló bizottság 2009. évi jelentése Finnországot a büntetőszankciók modell-országának és egyúttal Anglia számára is követendő példának minősítette, a skandináv országok büntetőfelfogását pedig a mérsékletesség, egyszerűség, politikai távolságtartás és hosszútávú stabilitás egységeként jellemezte.³⁰

Németországban a fogvatartotti ráta az 1980-as években 104-ről 81-re csökkent, azonban az 1990-es évtized közepe óta (többek között az erőszakos és a szexuális bűntettekkel szembeni törvényi szigorítások és a regisztrált erőszakos kriminalitás növekedése következtében) egyértelműen emelkedett. A legutóbbi időszakban viszont valamelyest csökkent ez a ráta, így 2009. november végére 87-re apadt.

Hasonló fejlődés tapasztalható Ausztriában, pontosabban kis mértékű változások figyelhetők meg: a 2001. évi 86-ről 2004-ben 110-re emelkedett, majd 2010 májusában a ráta 103-ra csökkent.

Leszögezendő, hogy a fogvatartotti ráta alakulása speciális és meghatározott történelmi szakaszokban különböző okokkal magyarázható, sőt egy adott országon belül is igen eltérő lehet. Finnország, Ausztria és Németország az 1980-as és az 1990-es években például a börtönnépességét redukálni tudta, de időnként ellentétes tendencia is mutatkozott. Így Finnországban 1999 és 2002 között a fogvatartottak száma 25%-kal megnőtt, aminek hátterében a külföldi fogvatartottak létszámának megemelkedése, az őrizet fokozott alkalmazása, illetve a pénzbüntetést meg nem fizetők számának növekedése állt. Mindez azt mutatja, hogy a fogvatartotti ráta komplex feltételrendszeren alapul, amit egy országon belül is ellentétes szakaszok és kriminálpolitikai áramlatok/irányzatok határoznak meg.

Néhány közép- és kelet-európai országban (pl. a csehéknél) az 1980-as évtized végi, illetve a '90-es években zajló gyökeres politikai, társadalmi és gazdasági átalakulás után a börtönök népessége jelentősen megritkult az amnesztiáknak köszönhetően. Ezt követően azonban viszonylag rövid időn belül a börtönpopuláció igencsak megnőtt, részben a bűnözés, különösen az erőszakos kriminalitás erőteljes növekedése következményeként. Mégis több országban a fogvatartotti ráta alacsonyabb szintre jutott, mint az 1980-as években, például Bulgáriában,

²⁸ Bővebben: Nagy Ferenc (2005): i. m. 344. p. és Juhász Zsuzsanna: A finn és az izlandi büntetvégrehajtás. Börtönügyi Szemle, 2001. 3. 37-46. p.

²⁹ Time of unification. Annual Report of the Criminal Sanctions field 2009. RISE Criminal Sanctions Agency.10. p.

³⁰ Commission on English Prisons Today: i. m. 26. p.

Romániában vagy Magyarországon. Szlovénia esetében pedig a börtönnépesség egyértelmű redukálását érték el.³¹

A legutóbbi időszakban a balti államok, amelyekben a fogvatartotti ráta többnyire 300 fölötti, a túlzásfoltosság leépítését célozták meg. Litvániában például ehhez a kitűzött célhoz járult hozzá az új Btk. a pénzbüntetés alkalmazhatóságának kibővítésével, a szabadságvesztés más alternatíváinak, mint a próba-időre felfüggesztett büntetés szabályozásával. Így a fogvatartotti ráta a litvánoknál az 1999. évi 396-ról 2009. január elején 239-re, azaz kb. 40 %-kal esett vissza. Észtországban a szabadságvesztés-büntetés hátralévő, még ki nem töltött részének végrehajtására az elektromosan felügyelt házi őrizetet vezették be 2007-ben. Ennek is köszönhetően a fogvatartotti ráta csökkenését érték el: a 2001. évi 350-ről 2009-ben 273-ra apadt, 2010. január elején pedig 265 volt a fogvatartotti ráta.

A meghatározott időpontra vonatkoztatott fogvatartotti ráták vizsgálata csak korlátozott összehasonlíthatóságot tesz lehetővé a szabadságelvonó szankciók alkalmazásának nagyságáról, gyakoriságáról. Inkább az éves „átfutás” (azaz a végrehajtási intézetbe történő befogadás és az elbocsátás), és ezáltal a lakosságárányra vonatkoztatás az, ami alapján a szabadságelvonás gyakorisága megállapítható. Így például a bűnüldözési, ítélkezési és börtönstatisztikák azt mutatják, hogy relatíve több embert börtönöznek be évente Norvégiában és Svédországban, mint Németországban. Ha azonban a börtönnépességet vizsgáljuk egy meghatározott időpontra vonatkoztatva, úgy ez a norvégeknél és a svédeknek csekélyebb, mert a börtönben töltött átlagos idő lényegesen rövidebb, mint Németországban. Ugyanakkor a különösen magas fogvatartotti ráta Oroszországban és más kelet-európai államokban mindenekelőtt a jelentősen hosszabb tartamú szabadságvesztéseken alapul, attól függ.³²

Egy adott országon belül is, különösen a föderális struktúrájú államokban világos és egyértelmű regionális különbségek adód(hat)nak. Például Németországban az extrém eltérések északon mutatkoznak: Hamburg és Berlin az egyik oldalon a legmagasabb fogvatartotti rátával. Míg a másik oldalon Schleswig-Holstein hagyományosan különösen alacsony (a skandináv államokhoz hasonló) rátával „redukációs bezárási politikát” követve.³³

A fogvatartotti ráta változásainak magyarázási kísérletei

A fogvatartotti ráta változásait gyakran a bűnözési ráták közvetlen eredményének tekintik, különösen a politikusok és a gyakorlati szakemberek. Mindazonáltal a nemzetközi szakirodalomból az tűnik ki, hogy ez a legjobb esetben is leegyszerűsített és elégtelen magyarázat. *Christie* szerint például a börtönnépesség alakulását

³¹ Dünkel F.: *Gefangenenraten im internationalen und nationalen Vergleich. Neue Kriminalpolitik*, 1/2010. 6. p.

³² Dünkel F.: i. m. 7-9. p.

³³ Dünkel F.: i. m. 4-6. p.

elsősorban a társadalom hagyományai, a közvélemény, a jogalkalmazók tevékenysége, és nem utolsósorban a politikai megfontolások alakítják, befolyásolják.³⁴

A különböző vizsgálatok nem tudtak/tudnak konzisztens összefüggést bizonyítani a változó bűnözési ráták és a fogvatartotti ráták között. A nemzetközi összehasonlítás megvilágítja, hogy a fogvatartotti ráták egy faktorról nem magyarázhatóak, hanem a fogvatartotti ráták különböző okok komplex interakciójának az eredményei. E tekintetben különbség tehető extern, azaz külső faktorok (például társadalmi átalakulás társadalompolitikai reformok, alapvető változások, a gazdasági keretfeltételek változásai, demográfiai fordulatok ...) és intern, azaz belső faktorok (például a bűnüldözés, az ítélkezés és a kriminálpolitika változásai) között, valamint az olyan faktorok között, amelyek az előbbi két faktorrendszer közöttiek, és többé-kevésbé mérséklő hatást gyakorolnak (tömegmédiá, közvélemény, általános politikai áramlatok).

A társadalmi-demográfiai faktorokkal összefüggésben a migráció és az etnikai kisebbségek vagy a külföldiek részesedése kiemelkedő jelentőségű szerepet játszik. Ismeretesen az etnikai kisebbségekhez és a külföldiekhez tartozók gyakran a börtönökben túlreprezentáltak, mégis ez a szelektív büntető igazságszolgáltatás eredménye is lehet. Emellett arra kell rámutatni, hogy több nyugat-európai ország, miként Franciaország is a bevándorlók második és harmadik generációjával konfrontálódik, és e generációk tagjai gyakran gazdaságilag és társadalmilag a különösen erősen deprimált és marginalizálódott csoportokhoz tartoznak.

Ami a gazdasági feltételek és a kriminalitás összefüggését illeti, ellentmondásosak az eredmények, a „leletek”. Néhány tanulmány azt próbálja kimutatni, hogy a rosszabbodó gazdasági feltételek közvetlenül növekvő börtönpopulációban csapódnak le anélkül, hogy ez a bűnözési ráták megfelelő emelkedésével összefüggne. A gazdasági faktorok és az etnikai kisebbségek diszkriminálása ebben az összefüggésben kumuláló hatásúak. *Baechtold* szerint a nemzetközi összehasonlító elemzések azt igazolják, hogy a magas fogvatartotti ráta a társadalmi és gazdasági egyenlőtlenség magas mértékével van kölcsönös összefüggésben. Véleménye szerint ide kapcsolódó fontos kérdés, hogy a lakosság részéről megfigyelhető-e a punitív szemlélet, a média oldaláról pedig ennek a túllihégetése, illetve a politikai döntéshozók „túlértékelő” magatartása.³⁵

A bűnüldözési-ítélkezési rendszernek, valamint az adott országbeli döntéshozók kriminálpolitikai beállítódásának jelentőségét az előbbieken megjelölt társadalmi és gazdasági faktorok háttérben kell látni. A fogvatartotti rátákat befolyásolják ama döntések és kriminálpolitikai orientációk, amelyek a büntetőeljárás folyamán hatásosak: a rendőrségi bűnüldözés és az ügyészségi ügyintézés hatékonysága, elsősorban pedig a bírói bünteteskiszabási gyakorlat.

A lényegesen megszigorított drogpolitika az elmúlt évtizedekben sok országban magasabb fogvatartotti rátához vezetett, ez mindenekelőtt a külföldieket és az etnikai kisebbségeket érinti, akik gyakran aktívak a drogkereskedelemben.

³⁴ Christie, N.: Bűnözés-kontroll Európában és Észak-Amerikában. In: *Kriminológiai Közlemények* 55. Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság, 1998. 153. p.

³⁵ Baechtold, A.: *Strafvollzug. Straf- und Massnahmenvollzug an Erwachsenen in der Schweiz*. 2. Aufl. Bern, Stämpfli Verlag, 2009. 306-307. p.

területén, legalábbis az alsó és középső szinten. A kábítószerrel összefüggő bűncselekmények megszorodása Finnországot sem kerülte el, sőt 1999 és 2002 között a leggyorsabban az e bűncselekményi körbe tartozók száma növekedett (38%-kal), egyúttal az ítéleti tartam meghosszabbítását is eredményezve.³⁶ Hasonló jelenség figyelhető meg Svédországban is, ahol a büntetés-végrehajtási szervezet 2010-es összefoglalója szerint a szabadságvesztésre ítélt személyek legnagyobb hányada (24%) kábítószer-kereskedelem miatt kapta büntetését.³⁷

A külföldi fogvatartottak aránya különösen szembetűnő Svájcban, ahol arányuk 1974-ben 18% volt, egy évtizeddel később már 32%, majd 1998-ban 54%. A legutóbbi adat 2009 szeptemberére vonatkozik, amikor a 70%-ot is elérte.³⁸

A skandináv magyarázási kísérlet³⁹

Az összehasonlító elemzés azt mutatja, hogy a fogvatartotti rátákban mutatkozó különbségek a kriminalitási ráták eltéréseivel nem magyarázhatók. Sokkal inkább tűnik összekapcsolandónak a büntetés szigorúsága a jóléti állami orientációval és a társadalmon belüli jövedelmi különbségekkel, valamint az adott államban meglévő politikai és jogi kultúrába vetett bizalommal. Meggyőző adatok/utalások vannak arra nézve, hogy a skandináv büntetőjogi modell gyökerei a konszenzuslétesítésre orientált, korporatív politikai kultúrában, a társadalmi bizalom és a politikai legitimitás magas fokában, valamint az erős jóléti államban rejlenek.

Ezen különböző faktorok mind közvetlen, mind közvetett hatással vannak a büntetőjog, illetve a büntetőpolitika kialakítására.

A büntetőjogilag mérsékelt szankcionálás és a jóléti állami orientáció összekapcsolása szinte koncepciót követő. A jóléti állam közügy, amelyben a szolidaritás és a társadalmi egyenlőség, illetve egyenjogúsági program előtérben állnak. Az „azonosak” társadalma, amely mások jólétéért fáradozik, kevésbé kész arra, hogy tagjait szigorú szankciókkal büntesse. Más esetben, abban a társadalomban, amelyben nagy távolság van a részcsoportok között, a megbüntetés dominál, és az a „másokat”, illetve kétség esetén az alsó társadalmi rétegeket érinti. Ehhez társul a társadalmi és gazdasági biztonság, amely a jóvátételi modellt szavatolja, éppúgy, mint a társadalmi bizalom, amely olyan társadalomhoz járul hozzá, amelyben a kisebb félelem és a kevésbé erőteljesen kifejeződő megbüntetés-i igény az uralkodó. A bűnözés és az erőszak visszaszorítása terén például az angol emberek biznak a legkevésbé (25%) a kormányzatban, míg az USA-ban a bizalom szintje 44%-os, Franciaországban 46%-os, Németországban pedig 48%-os.⁴⁰

³⁶ Lappi-Seppälä, T.: Penal policy and prison rates. Long-term experiences from Finland. (draft, October 2004.) - [www.optula.fi/uploads/anfhavc10\(1\).pdf](http://www.optula.fi/uploads/anfhavc10(1).pdf)

³⁷ The Swedish Prison and Probation Service: Basic facts, 2010. 16. p. - www.kriminalvarlden.se

³⁸ Baechtold, A.: i.m. 214. p.; Nagy Ferenc: A svájci büntetés-végrehajtásról és a fejlődési perspektívákról. Andrea Baechtold: Strafvollzug c. könyvéről. Börtönügyi Szemle 2009. 4. 112. p. Vö. az 1. sz. táblázat adataival.

³⁹ Lappi-Seppälä, T.: Vertrauen, Wohlfahrt und politikwissenschaftliche Aspekte - Vergleichende Perspektiven zur Punitivität. In: Dünkel, F., Lappi-Seppälä, T., Morgenstern, C., van Zyl Smit, D. (Hrsg.): Kriminalität, Kriminalpolitik, strafrechtliche Sanktions-praxis und Gefangeneneraten im europäischen Vergleich. Mönchengladbach, Forum Verlag Godesberg, 2010. Lappi-Seppälä kriminológiai és politikatudományi megállapításait idézi Dünkel, F.: i. m. 10. p.

⁴⁰ Prison Reform Trust: i. m. 60. p.

Fliegauf Gergely

A drogpolitika lehetséges irányai a büntetés-végrehajtásban

Bevezetés

A következő oldalakon akár javaslatokat is fogalmazhatnánk meg, illetve hivatkozhatnánk olyan irányelvekre, amelyek a börtönbeli kábítószerügyre vonatkoznak, azonban nem ezt fogjuk tenni, és ennek több oka van.

1. Számos nemzetközi ajánlás foglalkozik a problémával, sőt ezekben az ajánlásokban a megoldási javaslatok is le vannak írva, mégis az az általános tapasztalat, hogy ezek az elvek a büntetés-végrehajtásban, avagy a börtönügyben nem érvényesülnek.

2. A nemzetközi ajánlások létrejöttének nyilvánvalóan az az oka, hogy a legmagasabb szintű állami szervek felismerték, hogy a börtönökben az elmúlt öt-tíz év során történt valami, ami alapján a börtön már merőben más, mint az azon jogszabályok által sugallt kép, amelyek –például Európában – a hetvenes évek közepétől szabályozták a börtönt. Nagyon röviden összefoglalva: pár robotus tényező idézte elő ezt a változást: a mentálisan sérült fogvatartottak nagyobb aránya, a fiatalok fogvatartottak gengidentitása, a börtönök – és általában a biztonsági tevékenységek – privatizálása, valamint a kábítószer-probléma. Természetesen ezek a jelenségek nehezen értelmezhetők egymás nélkül. Ugyanilyen letagadhatatlan tény, hogy mindegyik említett folyamat a magyar börtönökben is jelen van, és ez világítja meg számunkra talán az egyik legfontosabb tényezőt: a börtön sem kerülheti el a globalizációt, azaz, ami a például a kaliforniai, iraki vagy észak-német börtönökben történik, erélyes hatással van a világ többi börtönrendszerére is.

3. Jelen cikk rendszerszemléletű, és igyekszik, de természetesen nem képes megmaradni a jelenség leírásánál. Nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy a börtön mindannyiunk ügye.

A fenti három pont folyamányaként inkább kérdéseket teszünk fel ebben a cikkben, amelyekre vagy nem lehet, vagy jelentős erőfeszítésbe telik választ adni. A válaszadás azért nehéz, mert a kérdést *idola specus*, homályos köd veszi körül. A börtön szervezeti egységei a saját szemszögükből, szubjektíven és gyakran prekonceptióktól sem mentesen értelmezik a kábítószer-problémát. *Bármit* írunk le a kérdésről, vitatható, és az a tény a leginkább kiábrándító, hogy az egyes börtönszégmensek jelentős emberi erőfeszítése áll a vélekedések, a tervek és az intézkedések mögött. Olyan nagymérvű teljesítmény kell a probléma feldolgozásához, amelyre a büntetés-végrehajtás önmagában nem képes. A brit börtönöket a kábítószer szempontjából átvilágító PricewaterhouseCoopers-vizs-

gálat¹ minden eleme ráhúzható a magyar börtönökre is, de egy ilyen jellegű átvilágítás, és az arra kidolgozott stratégia jelentős mennyiségű anyagi ráfordítással jár.

A kábítószer-probléma és a börtönbeli drogpolitika meghatározása

Lévay Miklós a kábítószer-problémát úgy határozza meg, hogy az a *drogok illegitim használatából eredő jelenségek gyűjtőfogalma*.² Az illegitim szó itt azt jelenti, hogy a drogok fogyasztása nem gyógyítási vagy tudományos célból történik. Ennek megfelelően a kábítószer-problémának van keresleti és kínálati oldala. A keresleti oldalon kell meghatározni a visszaélés fogalmát. Ezt Rác Zsolt és Lévay Miklós szerint is az Egészségügyi Világszervezet (WHO) 1977. évi meghatározása szerint kell megtennünk: „A kábítószerrel visszaélés a drog mértéktelen használatának folyamatos vagy időszakos volta, mely orvosi alkalmazás számára elfogadhatatlan, azzal ellentmondó vagy ahhoz nem kapcsolódik.”³

A fenti definícióból következik, hogy a kábítószer-probléma kontextusfüggő. A „drogok illegitim használata” kifejezés értelme kettős:

1. Arról szól, hogy valaki a drogokkal egy rendszeren belül, a szabályokkal nem egyező módon találkozik. Ezt a területet jogi értelemben lehet vizsgálni.

2. A kifejezésben a „használ” szót egyfajta magatartás, ami a priori nem lehet helyzetfüggetlen, azaz nagymértékben a környezettel együtt létező, és az által meghatározott. A környezet és az egyén kapcsolatát pedig a társadalomtudományok vizsgálják.

A jogi értelmezés fókuszában az áll, hogy hogyan lehet betartani az egyezményben foglaltakat, jelesül: hogyan lehet a börtönt intézkedésekkel drogmentessé tenni. Ezzel szemben a társadalomtudományi vizsgálódás azt írja le, hogy miért nem lehet követni az intézkedéseket. Itt vissza is kanyarodunk ahhoz a tételhez, amit Csetneky László írt le a börtön filozófiai ellentmondásairól.⁴

Alapvetően három irányzat létezik a börtönökben a kábítószer-probléma szempontjából: a kereslet-, a kínálat- és az ártalomcsökkentés. Ezek közül az első kettő közgazdasági, mikrorökonómiai színezetű, azon a tételre nyugszik, hogy egy bizonyos termék (a drog) a piacon (a börtönben) való jelenléte a kereslet és a kínálat közötti egyensúly függvénye. A termék ára akkor stabil, ha a kereslet és a kínálat kiegyensúlyozódik. Vegyük példaként, hogy a magyar börtönökben

¹ Review of Prison-Based Drug Treatment Funding (Executive Summary). Report to the Department of Health and Ministry of Justice. PricewaterhouseCoopers (PwC), London, 2007.

² LÉVAY Miklós: Az alkoholizmus, a kábítószer-probléma és a bűnözés összefüggései. In: Kriminológia – Szak kriminológia. Szerk. Gönczöl Katalin, Kerezsi Klára, Korinek László, Lévay Miklós. Complex Kiadó, Budapest, 2006. 481.

³ LÉVAY Miklós i. m. 482.

⁴ BOROS János – CSETNEKY László: Börtönpszichológia. 2., átdolg. kiad. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2002. 131.

egy darab Rivotril tabletta ára egy csomag dohány vagy két doboz cigaretta. Ha a kínálatot csökkentjük (pl. zárkaellenőrzéskor a fogvatartottaktól elkobozzuk a tiltott tárgynak minősülő Rivotril), növelni fogjuk a keresletet (a rabok nem jutnak hozzá a Rivotrilhoz, és mivel az függőséget okoz, egyre nagyobb lesz a vágyuk, hogy szerezzenek), ennek következtében a drog ára nő a börtönben. Ha a keresletet csökkentjük (pl. felvilágosító előadásokat tartunk, mondjuk a benzodiazepinek börtönbeli használatának ártalmairól⁵), elérhetjük, hogy a kínálat stagnáljon, és lemegy a gyógyszer ára, de ennek köszönhetően több rab juthat a Rivotrilhoz. A két iménti példa miatt rendkívül körültekintően kell eljárni. A két példához *nagyon hasonló* okokra vezethető vissza az ártalomcsökkentés elemi igénye a büntetés-végrehajtás intézetekben. Láthattuk, hogy mind a kínálat-, mind pedig keresletcsökkentés önmagában a drogfogyasztás növekedésével, a drog árának ingadozásával jár, és mivel a börtön alapvetően zárt rendszer, egyre inkább a börtön illegális csatornáit (droginflux a börtönbe) nyitja ki a külvilág felé. Ezzel maga a börtön lényegi funkciója, az izoláció gyengül. Az ártalomcsökkentés a börtönben azt a jelenséget célozza meg, hogy *a börtönben van droghasználat*, amelyből egészségügyi ártalmak keletkeznek, és ezeket nem csak kizárólag egészségügyi úton lehet orvosolni. A megoldás a valódi szociális munka. Ezt a hazai börtönökben és jellemzően Kelet-Európában, visszatartja az adminisztráció, amely a porosz-orsz katonai börtönmodell hagyományai alapján működik. Ennek lényege a szabályzatelvűség, a piramidális szervezeti struktúra és a tekintélyvel alapuló szervezeti kultúra. Ezek természetesen egy-egy kontinuum szélsőséges pólusai, és a magyar börtönöket sem kizárólag ez jellemzi, mégis túlsúlyban vannak ezek a vezetési elvek. Az ilyen rendszerekről Irving Janis⁶ óta tudjuk, hogy sérthetetlennek tartják magukat, ezért nagyon nehezen kommunikálnak a rendszeren belül és kifelé a rendszert aláásó és veszélyeztető jelenségekről, mint például a börtönbeli kábítószer-probléma.

A drogpolitika egyetlen lehetséges iránya a kereslet-, a kínálat- és az ártalomcsökkentés összehangolása. Erre megvannak a szabályaink, különböző rezsimeink (23 hazai intézetben van kábítószer-prevenációs részleg, jóval több helyen, mint a régebbi „stílusú” gyógyító-nevelő csoport), azonban ezektől önmagukban nem lehet csodát várni, ha a szabályzatelvű normák rögzültek.

⁵ Mődfelett elrettentő példa lehet az a Drogprenvenációs Alapítvány riportjai közül a következő: „Ez a zárkatársam volt ez Tökölön, bevett ötven szem Rivotril. Azt mondja, három napig azt sem tudta, hogy hol van. Kiment sétálni a folyosóra, utána lezártak minket este, beült a WC-re egy kis tükörrrel, meg pengével, és a saját aranyerét kivágta az ember. Aztán három hónapig ott is volt a kórházban, míg megcsinálták neki.” Természetesen a rabokat nem elrettenteni kellene, hanem inkább felvilágosítani. – TAKÁCS István Gábor: Droghasználók a börtönben. 2008. <http://drogriporter.hu/bortonkonf> [letöltve: 2010-04-23]

⁶ JANIS, Irving L.: Groupthink: psychological studies of policy decisions and fiascoes. Houghton Mifflin, 1983.

Számos kutatás bizonyítja, hogy a börtönviseltség és a kábítószer-probléma között szoros, egymást támogató kapcsolat van. Ezek nagyjából a következő irányvonalak mentén foglalhatók össze:

1. A kábítószerrel használják a börtönben. Nem elégséges az a kifejezés, hogy a kábítószer jelen van a börtönben. Ez azzal jár, hogy a börtön ideális teret arra, hogy a kábítószer-fogyasztási szokások finomodjanak az egyén életében, hiszen a rabok összezárva élnek a börtönben, megvonásos helyzetben, és ezért ingereket fognak keresni⁷.

2. Mivel a börtönben a drog „tiltott tárgy”, ezért használata szabályokba ütközik, amelyeknek az érvényesülése látszólag sokkal erősebb, mint kint a társadalomban. Ennek következtében az egyébként is kockázatkereső bűnöző életvitelű személyek a börtönben még több kockázatot vállalnak. (Például megosztják a tűt.)

3. A drogfogyasztás a kinti életben is számos egészségügyi ártalommal jár. Ilyenek a fertőző betegségek, mint a hepatitisz, a TBC vagy az AIDS. Szükségtelen kifejezni, hogy ezek az egészségügyi gondok mekkora a biztonsági kockázatot jelentenek a börtönökben, és hogy a fertőzések esetleges terjedése miatt milyen szélesebb társadalmi problémákat okoznak.

4. Illegális drog a börtönbe jogi szempontból csak bűncselekmény útján juthat be. Sőt: ehhez a tevékenységhez szervezett bűnözői struktúra szükséges. Mint ahogy korábban kitértünk rá, a bekerülést a rossz stratégiai lépések éppen generálják, mintsem csökkentik. Ez egy rendkívül kényes, önvizsgálatot követelő kérdés.

5. A kábítószer-probléma és a börtön abban azonos, hogy a társadalom szegényebb rétegeit egyre inkább szegregálja. Gondoljunk itt a szociális hálóból való egyre súlyosabb kirekesztettségre, ami jelenleg az ország számos, etnikai szempontból is terhelt területén megfigyelhető⁸, valamint a börtönártalmakra.

6. A kábítószer-fogyasztó családban felnevelkedett⁹, vagy oda születő¹⁰ gyermekeknek jóval nagyobb az esélye a börtönbe kerülésre.

A fenti jelenségek nem magyar sajátosságok, hanem kimutathatók a világ minden olyan részén, amelyet urbánus civilizációnak nevezhetünk. Erre a körülményre rengeteg nemzetközi szervezet – WHO, ENSZ, ET, EJEB stb. – figyelt fel. Egy dologról nem szabad megfeledkezni: a börtön nem szakadt ki a társadalom-

⁷ ZUCKERMANN, Marvin: Behavioral expressions and biological bases of sensation seeking. New York, Cambridge University Press, 1994.

⁸ RÁCZ József – MÁRVÁNYKÖVI Ferenc – MELLE, Katalin: Közösség-alapú utcai megkereső modell-program pilot-study vizsgálata budapesti intravénás kábítószer-fogyasztók körében. Addiktológia (Addictologia Hungarica), 2009, 8, 3: 219-253.

⁹ MÁRVÁNYKÖVI Ferenc et al: Droghasználók társadalmi kirekeszttségének vizsgálata. A kezelésbe jutás akadályai roma és nem roma, kezelésen kívüli intravénás használók körében Budapesten. MTA Pszichológiai Kutatóintézet. Kézirat. 2008.

¹⁰ CSORBA József – PATAKI Zoltán – PÉTERFI Anna: Kábítószer-függő kismamák Budapesten. Kutatási beszámoló. H Reports Kft., 2009.

ból, annak igenis szerves része, azaz ami a börtönben történik, annak kint is lesz következménye, és fordítva. A börtönöknek meg kell tanulniuk segítséget kérni a társadalomtól. A rendszerváltás után született, új magyar börtön ifjúkorába lépett, és ahogy a Help című Beatles dal is szól: „*Now I find I've changed my mind and opened up the doors.*”¹¹ Ezt kellene tennünk!

A drog hatása a börtönre

Áttanulmányozva a nemzetközi jelentéseket (CPT) és az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) döntéseit, arra a következtetésre juthatunk, hogy a börtön-szervezetek különböző ötletekkel állnak elő annak érdekében, hogy hogyan kezeljék a kábítószer-problémát, de ezek a kísérletek kudarcba fulladnak, vagy legalábbis a külvilág kérdéseit vonják maguk után. Álljon itt pár példa.

Magam is talán többet foglalkoztam a jelenséggel, mint kellett volna, de mindenképpen meg kell említeni, hogy egyes börtönrendszerek egyszerűen letagadják azt, hogy a börtönben a rabok kábítószerrel használnak. A beismerés helyett inkább azzal dicsekednek, hogy mennyi energiát fordítottak új börtönök építésére, a körülmények javítására, a személyzet képzésére és így tovább, de a börtönökben azt lehet látni, hogy kábítószerügyben valami nem stimmel. A probléma tagadásának szinte freudi színezetű magyarázata is lehet, ugyanis egy triviális *frusztráció elhárító mechanizmus*, amikor egyszerűen nem veszünk tudomást a problémákról, annak érdekében, hogy fenntartsuk a látszatot és a status quo-t. A következő fázis az, amikor beismerjük ugyan a kábítószer-probléma létezését, azonban a természetét nem vagyunk hajlandóak tudomásul venni. Egy külföldi szakmai utam során egy börtönparancsnokkal beszélgettem, aki azt mondta, hogy ő felvette a harcot a drogok ellen, és invitált, hogy nézzem meg a börtön kapujában lévő méregdrága röntgengépet, ami szerint minden kábítószerrel kiszűr. Mindeközben a börtönben a fogvatartottak kanalakat éleztek, hogy a sétatudvaron tűzzenek össze az ellenséges gengékkel a drogpiacon megosztásáért. Ugyanebben az országban egy ilyen harcot könnygáz alkalmazásával szüntettek meg a sétatudvaron, és meg voltak győződve arról, hogy megoldották a problémát.

Finnországban a body-packerekre¹² overallt húznak, és a szükségleteiket egy bekamerázott helyiségben végezhetik csak el, annak érdekében, hogy ne kerüljön drog a börtönbe. Ezt a módszert humánusabbnak tartják, mint az egyébként kínzásnak minősített¹³ hánytatást.

¹¹ „Most, úgy érzem, megváltozott a véleményem, és kinyitottam az ajtókat.”

¹² Kábítószer-csempészetből élő emberek, akik a csempészt kisebb csomagok lenyelésével valósítják meg. A body-packerek általában kokaint nyelnek, és így igyekeznek átjutni a repülőtéri ellenőrzéseken. Magyar börtönben is előfordult már ehhez hasonló nyelés, de – jellemzően – nyugtatószerekkel.

¹³ Lásd Jalloh v. Németország (alkalmazási szám: 54810/00).

A drogok jelenléte és használata teljesen átformálta a büntetés-végrehajtást. Korábban, hazánkban a börtönök mellett működő bútorgyárak ideális terepet jelentettek a szipus szcéna számára, és érdekes módon ebben az időszakban a nagyvárosok elhagyott területein is lehetett szipusokkal találkozni. Ma, ha végigmegyünk a börtön működésének pár elemén, a következő változásoknak lehetünk szemtanúi:

Megváltozott a beszélők rendje és helye az intézetekben. A beszélők meghittebbek, ugyanakkor differenciáltabbá váltak. Megszűntek azok a hétvégi „nagyüzemi” jellegű beszélők, amikor a rabok tömegesen jelentek meg az intézetek éttermeiben, és beszélők alatt – a hozzátartozókkal együtt – leginkább táplálkoztak. Ilyen jellegű beszélőt a „Venyigében” például nem lehetne lebonyolítani. A beszélők ilyen irányú átalakulásának elsősorban a tiltott tárgyak forgalma volt az oka. Ezek között egyre nagyobb szerepet kaptak a kábítószeres és a mobiltelefonok.

Ugyanez vonatkozik a csomagok érkeztetésének rendjére is. Biztonsági tisztek által készített képeken, a csomagokba, ilyen-olyan trükkkel elrejtett tablettákat láthatunk. Korábban a bejutás módjain gondolkodtunk, és elemeztük a módszereket, hogy milyen helyekre lehet elrejtetni a tiltott tárgyakat. Ezeket a helyeket ma már a biztonsági szolgálat állománya magától értetődőnek tartja, és rutinszerűen ellenőrzi.

Megemlíthetjük a fogvatartottak motozását vagy a zárkaellenőrzéseket is, ezeket szintén átstrukturálta a kábítószer-probléma. A ruházat átvizsgálására minden bizonnyal nagyobb hangsúlyt kell fordítani, mert a drog nem mutatható ki a fémkeresőkkel, és éppen ez a magyarázat annak, hogy miért ritka a börtönökben az injekciós tű, valamint, hogy miért kihegyezett fogkefékkel fegyverkeznek fel a fogvatartottak.

A börtöndrogok¹⁴ egyik családja a gyúrószerek széles spektruma. Ezek a feülletes szemlélő számára alig különböznek a nyugtatószerektől. Mégis van szembetűnő különbség: a Rivotril halvány-narancssárga vagy fehér, és kerek alakú, míg a gyúrószer inkább színesebb: rózsaszín, világoskék, zöld, és nem kerek alakú. Az ilyen ismeretek alkalmazása a börtön biztonsági szolgálata számára elengedhetetlen. Informális szakmai beszélgetések tanúsítják, hogy a börtön-személyzet akkor sincs meglepődve, ha éppen mefedront¹⁵ lát. Véleményem szerint ez utóbbi hatalmas szakmai előrelépés, és arról tanúskodik, hogy rendőrség és a büntetés-végrehajtás együttműködése a kábítószer-probléma elleni harc ezen részén is olajozottan működik. Szintén informális beszélgetések során hallható, hogy az állomány nem naiv, azaz nagyon jól tudja, hogy képtelen az összes kábítószeret felderíteni.

¹⁴ Nem jogi értelemben használjuk itt a drog kifejezést.

¹⁵ Daath.hu: 4-MMC (mefedron) - <http://www.daath.hu/showSubstance.php?id=17> [letöltve: 2010-09-17]

Az állomány éberségének és alkalmazkodóképességének lehettem tanúja a Rendőrtiszti Főiskola bv-s hallgatói által megfigyelt jelenségek megvitatásakor. Példaként álljon itt, hogy egyes raboknál papírfecnikre írt e-mail címeket találtak, amelyeket egymás között cserélgettek, és – az elbeszélők szerint – ezeken a címeken lehetett beszerezni a gyűrűszereket. Az ilyen feltevésüket csak antropológiai eszközökkel lehet vizsgálni; pszichológiai, szociológiai vagy jogi tény soha nem lesz belőlük a *kapuőr effektus* miatt, ugyanis a rejtett közösségek nem árulják el a „tiltott” cselekedetek pontos forgatókönyvét, mert azon nyomban fenyegetés érné az identitásukat.

A fentebb leírt változások a börtönök mindennapi életében is változásokat hoztak. Ezek közül hármat említünk meg.

A körletek légköre a kábítószer-probléma miatt megváltozott, és ennek következtében valamelyest átíródtak a bizalmi szabályok. Fogvatartotti falfirkákon olvasható, hogy egyes helyeken jobb, ha az ember ügyel az egészségére, például egy női véce karimájára írták, hogy „Vigyáz, nehogy ráüj, tele van bacirusal”[sic!]: ez egyértelműen a fertőzéstől való félelmet jelenti. A félelem miatt megnövekedik a bizalmatlanság, és az egyik legnagyobb fertőzésveszélyért a börtönben a kábítószeresek okolhatók. A börtönbe került kábítószer-használók bizalma az orvosi ellátásban ingott meg, mert az elvonási tüneteket néha nem merik jelenteni az orvosnak, félve az újabb büntetőeljárástól vagy fegyelmi ügytől. Természetesen nem arról van szó, hogy ez a bizalmas információ csak az egészségügyi szolgálattól szivároghat ki, hiszen amíg a fogvatartott eljut az orvoshoz, számos egyéb állomáson kell átesnie. Főleg a fiatalok fogvatartottak hajlamosak a teljes felelőtlenségre, szinte mindent kipróbálnak, ami az útjukba kerül, csak valamilyen nyugtatóhoz jussanak; az orvosok és nevelők intő szavait meg sem hallgatják.

A második ilyen tényező a börtön működésének átláthatósága. A szabályzati rendszer éppen azért jó, mert egyszerűen át lehet látni, hogy mi fog történni, és cselekvési terveket, irányvonalakat rögzít, amiket könnyen észben lehet tartani. Nagy kérdés azonban, hogy mit lehet tenni egy „rommá rivózott”¹⁶ fogvatartottal. Szinte biztos, hogy valamilyen szabályzatban erre meg lehet találni a választ, de az adott helyzetben mégis azonnal, szinte gondolkodás nélkül intézkedni kell.

A harmadik tényező az, hogy a kábítószer-probléma miatt a börtönben másképpen szerveződnek a közösségek. Gondoljunk csak arra az egyszerű esetre, amikor a fogvatartottak a kábítószer-prevenációs körletre akarnak kerülni. Ennek vannak jogszabályi feltételei, azonban minden bizonnyal léteznek olyan fogvatartotti trükkök, módszerek, ahogyan ezeknek a szabályoknak meg lehet felelni. Ezeket a rabok nagyon hamar képesek elsajátítani, de az ilyenfajta

¹⁶ Tiszthelyettesek által használt kifejezés azokra a fogvatartottakra, akik több szem Rivotril szednek be, és a tünetek már kifejezetten meglátszanak rajtuk.

technikák sincsenek ingyen a börtönben: bizonyos körökbe kell tartozni ahhoz, hogy megengedjék. Ehhez érdekkapcsolatokat kell kötni és ápolni, és ezekhez mind társas tőke kell.

A korábban már említett PricewaterhouseCoopers (PwC) vizsgálat az angliai és walesi börtönök kábítószerügyét világította át. A tanulmányt olvasva arra döbbenhetünk rá, hogy az auditáló cég megállapításai általános jellegűek, és nem csak az Egyesült Királyság börtöneire vonatkozhatnak. Pár szempontot ebben a tanulmányban is megemlíthetünk.

A PwC-kutatás legfontosabb megállapítása az volt, hogy a brit börtönökben még nem dőlt el, hogy a kábítószerügyi intézkedés célja az egészség megőrzése, vagy a visszaesés csökkentése. Ha az egészség megőrzése a cél, egyértelműen az ártalomcsökkentést kell a börtönökben továbbfejleszteni, ha a visszaesés csökkentése a cél, akkor pedig a kereslet- és kínálatcsökkentést. Mint a korábbiakban említettük: a három redukációs stratégia szorosan összefügg egymással, és szétválaszthatatlan. Ennek fényében a PwC megállapítása nem probléma, hanem tény, ami felett nem lehetséges átsuhanni. Egy olyan alapvető feszültség telepszik a börtönökre, amellyel korábban nem számoltunk. A börtönparancsoknak e körülmény ellenére tovább kell vinnie az intézetet: *navigare necesse est*.

A börtönbeli kábítószerügyi intézkedések nem sikeresek, hiszen ezek ellenére is lesz kábítószer a börtönben. Ebben a helyzetben teljesen természetes, hogy a személyi állomány némely tagjainak ellenállásába ütközik a börtönben minden drogügyi újítás, mert annak nem lesz szemmel látható eredménye. Érdemes lenne egy ilyen kételkedő személyt szembesíteni azzal, hogy mi történik egy olyan fogvatartottal, aki a szabadulása után a börtönbeli teljes megvónás után esetleg túlradagolásban hal meg. Ha nem cinikus a példabeli személy, bizonyára meghökkenne.

A börtönbeli kábítószerügyi finanszírozása széttöredezett a PwC megállapítása szerint. Való igaz, így van ez hazánkban is: a programok finanszírozása pályázati úton és fiskális módon zajlik, de ez minden terepen ugyanígy történik, a drogügyi anyagi támogatás kevert volta nem börtönspecialitás.

Rámutat a brit auditáló cég, hogy a börtönbeli túltelítettség nem kedvez a drogügyi válaszlépéseknek. Ez is tény, azonban a börtönben a túltelítettség semminek és senkinek sem használ, például rendkívüli mértékben leterheli a személyi állományt.

Mégis van a PwC-vizsgálatnak egy rendkívül értékes és diagnosztikus megállapítása. Ez pedig az, hogy az észlelt drogproblémának a börtönben két szintje létezik, az egyik a vezetése, a másik a beosztott állományé, azaz a drogproblémáról horizontális irányban eszmecsere zajlik, azonban vertikálisan nem. Véleményünk szerint ez a jelenség a börtönben minden tabutémát körülölel: a korrupciót, a pályaelhagyást, a rasszizmust, a gengszeliséget és még sorolhatnánk. Nem biztos, hogy ezt a cikket például tiszthelyettesek fogják olvasni,

mert a Börtönügyi Szemle nem jut el hozzájuk, és ezért nem csak a kiadói és terjesztői oldal okolható. Ennek a cikknek egyszerűen olyan a szóhasználata, ami nem érdekli a végrehajtó állományt.

Esetelemzés

Az eset az Egyesült Királyságban történt, és az egyik leggyakrabban idézett és egyben a legdrámaibb, a börtönt és a kábítószeret közösen érintő strasbourggi (EJEB) eset¹⁷.

Judith McGlinchey brit állampolgár 1968-ban született, és 1999. január 3-án egy büntetés-végrehajtási intézet felügyelete alatt halt meg. A beadványt két gyermeke, az 1985-ös születésű Adrew George McGlinchey, az 1990-es születésű Natalie Jane Best, valamint az áldozat édesanyja, Hilary Davenport nevében juttatták el az EJEB-hez.

Judith McGlinchey a Pinderfieldsi Kórházban halt meg, ahol külkórházi kezelésen volt, mint a wakefieldi New Hall Büntetés-végrehajtási Intézet fogvatartottja. Judith intravénás droghasználó volt, lopás miatt négy hónap börtönbüntetésre ítélték. A szabadságvesztést arra akarta felhasználni, hogy megtisztuljon az opiátszármazékok okozta betegségéből.

1998. december 7-én fogadták be a bv. intézetbe. Nem jelentkeztek nála az elvonási tünetek, nem volt ideges vagy depressziós. Testsúlya 50 kilogramm volt, a bal karja heroin-szepszis miatt duzzadt volt, és asztmára panaszkodott. A börtön egészségügyi naplója ugyan azt írja, hogy a fogvatartottnak nem voltak elvonási tünetei, azonban mégis hányt, ami kifejezetten súlyos elvonási tünet is lehetett.

December 8-án folytatták az antibiotikum-kezelést, és az elvonások miatt Lofexidine-kezelést¹⁸ alkalmaztak a hölgnél. A fogvatartott egész éjjel ordított a testi kínoktól, a teát a falra öntötte, és ezért állítólagosan büntetésből nem kapott Lofexidine-t.

December 9-én szintén büntetésből, de az intézetben meghonosodott gyakorlat szerint, takarítania kellett. Megtagadta az étkezést, hányt, és a testsúlya 43 kilóra apadt.

December 10-én a hányás ellen antiemetikum-kezelést¹⁹ kapott. December 11-én ivott egy kis teát és valamennyi gyümölcslevet, de továbbra is hányt. Az ágyán ülve cigarettázott, és opiát-pozitívnek bizonyult a vizsgálat során. Később egy antiemetikumos injekciós kezelésnek köszönhetően tudott inni, de ismét hányt, azonban nem mutatta a dehidráció (kiszáradás) jeleit.

¹⁷ McGlinchey és mások v. Egyesült Királyság (alkalmazási szám: 50390/99)

¹⁸ Nyugtatószer, helyesebben magasvérnyomás-betegség ellen kifejlesztett szer, amit most már a leggyakrabban a heroin/opiát fizikai elvonási tünetek kezelésére használnak.

¹⁹ A hányás csillapítására szolgáló kezelés.

December 12-én a testsúlya már 40 kiló volt, és hánytatta magát olyan módon, hogy a kezét a szájába vette. Másnapra a hányás abbamaradt.

December 14-én „kávét” hányt, ami gyomor- vagy béltraktusbeli vérzésre utaló jel. A kávézaccra emlékeztető hányás a megemésztett vérré utal, azaz nem közvetlen gyomorfalli vérzése lehetett a fogvatartottnak, aki kora reggel már elvesztette az eszméletét. Kórházba kellett szállítani, ahol vese és májelégtelenség miatt mesterségesen kellett lélegeztetni.

December 15-én kritikus állapot állt be nála, és átszállították a Bradfordi Királyi Kórházba, ahol az intenzív osztályon helyezték el, további szedáció és lélegeztetés mellett.

December 23-ig az állapota kissé javult, a nyugtató kezelést abbahagyták, és a beteg reagált a fényre, ezért visszaszállították a Pinderfieldsi Kórházba. Itt már a sárgaság tüneteit mutatta, a szemfehérje sötétsárga volt, valamint rángott a szeme, ezért arra következtettek, hogy az előzőekben leírtak miatt súlyos agykárosodást szenvedett.

1999. január 3-án 01:30-kor a fogvatartott elhalálozott, 41 kilogrammos volt, a hányást egész végig nem tudták megállítani. A zárójelentés szerint az anyagcsere felborulása miatt szívelégtelenség állt be nála, ezek agyi problémákat okoztak, ami miatt több szervre kiterjedő elégtelenség következtében a beteg elhunyt.

A boncolási jegyzőkönyv szerint a börtönben nem volt jó a mérleg, amikor a befogadásakor 50 kilós testsúlyt mutatott, a betegnek túl kevés antibiotikumot adtak az alkari fertőzésére, és az egészségügyi jegyzőkönyvet nem vezették megfelelően.

Az EJEB a különböző szakértői vélemények alapján az alábbi hiányosságokat tárta fel²⁰:

- a fogvatartott a zárkájában nem egészségügyi céllal, hanem nevelési céllal takarított, ami beteg státusa miatt megengedhetetlen;
- a New Hall Büntetés-végrehajtási Intézetben a hétfégi egészségügyi ellátás hiányos volt;
- a gyomorvérzésre utaló jeleket nem kezelték kellőképpen;
- a fogvatartott egy alkalommal felhívta az édesanyját telefonon, és ekkor elhangzott, hogy tudtában van annak, hogy az elvonási tünetek legyőzése mennyire nehéz, eszméletét is vesztheti közben, és erre a kijelentésére személyzet nem figyelte kellően;
- a börtönben nem rögzítették a bevitt folyadék mennyiségét.

²⁰ További, a témát érintő EJEB esetekről lehet olvasni a következő cikkben: FLIEGAUF Gergely: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának kábitószert és börtön egyaránt érintő eseteinek elemzése, különös tekintettel a kínzás és a megalázó bánásmód tilalmára. *Rendészeti Szemle*, 2009. 10. 93-118.

Fókuszcsoport a drog és a börtön kapcsolatáról

A büntetés-végrehajtás társadalmi intézmény révén koncepciófüggő helyzetben van, ami azt jelenti, hogy folytonosan ki van téve annak a jelenségnek, hogy a vezető elit és a társadalom vélekedései a feladatával kapcsolatban változnak. Egyre erősebb az *a társadalmi hang*, hogy a börtönök hatékonysága éppen a kábítószer-probléma miatt kérdéses, és ezen problémán változtatni kell. Ezt az igényt kellene kihasználniuk a börtönöknek a kábítószerügyi pályázati tevékenységük során.

Természetesen rendkívül sokféle intellektuális tevékenység járulhat hozzá a szakirányú döntések gördülékenységéhez, mégis a legcélszerűbb módszernek a *fókuszcsoport* tűnik. Ezzel a módszerrel nem csak a valóságos problémákra lehet rámutatni, hanem ki lehet mondani, fel lehet tárni a tabuként kezelt apróbb részleteket is. (Pl. a kábítószer-kereső kutyák hamar fáradnak, a bejáratoknál alkalmazott röntgengépek nem alkalmasak az összes kábítószer kimutatására.) Szakmai tapasztalatom szerint a börtönbeli kábítószer-probléma elsősorban emberi jellegű, kevésbé múlik az építészeti és gazdasági sajátosságokon, mint például a statikus biztonság kérdése. A Váci Fegyház és Börtönben 2010. május 27-én megtartott „Kirekesztettek” című, a drogproblémával küzdő elítéltek szabadulás utáni helyzetével foglalkozó konferencia délutáni programjaként fókuszcsoportot tartottunk, és a következő problémákat állapítottuk meg a kábítószer börtönbeli jelenlétével kapcsolatban:

- A börtönben a legnagyobb kábítószer-probléma az, hogy „nincs drog”, azaz kereslet van a drogok iránt.
- Sokan rászoknak a börtönben a kábítószerre és a nyugtatószerekre.
- A probléma a börtönben nyomorhoz vezet: egyes fogvatartottak meggazdagodnak, azonban a többségük elszegényedik.
- Alapvető bizalmatlansághoz vezet a drog a börtönben. Senki sem tudja, hogy kiben lehet megbízni.
- A börtönben jelenlévő drog üzleti érdekeltségeket szül.
- A börtönbeli kábítószer-prevenációs kezelés nem hatékony.
- A probléma kiszolgáltatottságot okoz.
- A drog lehetővé teszi a zsarolhatóságot.
- A drog kifejezetten veszélyes helyé teszi a börtönt.
- A drog miatt a börtön veszít a hatékonyságából minden szinten: nevelés, biztonság, egészségügy, gazdaság.
- A probléma miatt a börtönben hiányt szenvednek a pozitív pótcselekvések (például a fogvatartotti programok).
- Az igazán drogbeteg személyek kikerülnek az egészségügy látóköréből.

Mint látható: a fókuszcsoport eredményei összecsengenek a PwC-kutatás hozadékaival, és az egész cikk fontosabb megállapításaival.

A börtönbeli kábítószer-probléma jelentős *etikai kérdés*. A társadalomtudományi kutatások hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a társas közeg szereplőinek magatartását valamiképpen összehangoljuk. Ennek tükrében a magyar börtönökben a legfontosabb tennivaló a *kábítószer kínálat-, kereslet- és ártalomcsökkentés harmonizálása*. Nem mindegy ugyanis, hogy kit eresztünk ki az utcára a börtönből, illetve az sem lehet mellékes, hogy mihez kezdhet egy börtönőr 15-20 évnyi szolgálat után. Sok embert érint a börtön: a fogvatartottakat és az őrzőiket a frontvonalról. Ha a közvetlen hozzátartozóikat is számoljuk, *legalább százezer emberről*, azaz a népesség 1%-áról van szó. Érdeemes tehát odafigyelnünk.

Szlávik János – Kincsené Bak Erika

HIV és drog – HIV-fertőzött elítéltek

Az AIDS-betegség kialakulásának története

Nincs fejlődő világunkban egyetlen olyan betegség sem, amely oly gyorsan és oly nagymértékben terjedt el a civilizált és kevésbé fejlett társadalmakban, mint a HIV/AIDS-betegség. Az első klinikailag gyanús eseteket 1981 nyarán észlelték az Egyesült Államokban, ahol a homoszexuálisok körében néhány ritka betegség ütötte fel a fejét, mint a *Pneumocystis carinii* protozoon okozta tüdőgyulladás és a XIX. században élt Kaposi Móricról elnevezett bőrdaganat, a Kaposi-szarkóma. Ezen kórképeket korábban is ismerték, de csak olyanok szenvedtek tőle, akiknek az immunrendszere veleszületetten vagy szerzetten gyenge volt. A betegség sokféle alakot öltött, de a védekezőrendszer összeomlása minden esetben nyilvánvaló volt. Hamarosan kiderült, hogy a betegség nemcsak a homoszexuálisok körében, hanem a kábítószer-élvezők, egyes vérátömlesztésben részesült betegek között, sok vérzékeny és vérkészítményt kapó embernél, valamint mindkét nembeli normális szexuális hajlamú személyek körében is megtalálható volt. A betegség ez alapján kapott nevet: az AIDS mozaikszó az *Acquired Immunodeficiency Syndrome* – szerzett immunhiányos tünetcsoport – elnevezést jelöli.

A kórokozó vírust 1984 elején a francia Luc Montagniernek és – szinte ezzel egy időben – az amerikai Robert Gallonak és munkatársainak sikerült megtalálni, amely elsősorban az emberi védekezősejteket pusztítja el. A kórokozó végleges neve *Humán Immundeficiencia Vírus* (HIV) lett. A HIV felfedezése után igen hamar leírták a vírus RNS teljes szekvenciáját, és kidolgozták, majd a véradók ellenőrzésére a gyakorlatban is bevezették a HIV-antitestek kimutatására alkalmas szűrővizsgálati eljárásokat. A HIV összetett felépítésű, RNS tartalmú vírus, mely a retrovírusok közé tartozik.

Az először felfedezett és általában a Földön leggyakrabban előforduló HIV-1 víruson kívül, 1986-ban izolálták a HIV-vírus másik főtípusát, a HIV-2-t is, amelyről ma már tudjuk, hogy elsősorban Nyugat-Afrikában található. A vizsgálatok során kiderült, hogy a betegség Közép-Afrikából származik, majd onnan Haitin keresztül érte el az amerikai kontinenst, és terjedt tovább az egész Földön.

Az AIDS tanulmányozása révén egyértelművé vált, hogy a vírus három fő úton terjed: nemi érintkezés útján (ondó és női nemi váladékok útján a fertőzött egyénből), anyáról magzatra vagy újszülöttre, illetve a fertőzött egyén vérének vagy szöveteinek átterülésével. Pár év alatt sikerült az addig ismeretlen, súlyos betegséget azonosítani, kórokozóját megtalálni, és a fertőzöttek azonosítását szolgáló laboratóriumi vizsgálatokat kidolgozni.

AZ AIDS elterjedése a Földön

Napjainkra a Földön a HIV/AIDS-megbetegedettek száma már meghaladta a 40 milliót, és ez a szám folyamatosan, egyre gyorsabban emelkedik. Az Egyesült Nemzetek (ENSZ) Közös HIV/AIDS Programja, az UNAIDS becslése szerint ma

34 – 46 millió közötti ember él HIV/AIDS-szel, az új fertőzések száma 2009 végéig évente mintegy 5 millió volt, és évente mintegy 3 millió ember hal meg a betegségben. A HIV/AIDS-esetek több mint háromnegyede, az új fertőzések több mint 80%-a a fejlődő országokban található.

Az AIDS-járvány mind a mai napig *Afrika szub-szaharai* térségét sújtotta a legjelentősebben. Mai ismereteink szerint a HIV/AIDS-járvány Közép-Afrikából indult, és jelenleg is a járvány töretlen mértékű terjedése a jellemző ezen a területen. *Észak-Amerikában és Nyugat-Európában*, az iparilag fejlett országoknak ebben a két legnépesebb régiójában a HIV/AIDS a járvány több mint 25 éve alatt igen sok áldozatot követelt. Az utóbbi évek során (1995 óta) azonban a kombinált antiretrovirális kezelés kiterjedt alkalmazása miatt mind az AIDS-megbetegedés, mind az AIDS okozta halálozás jelentős mértékben lecsökkent ezekben az országokban. *Dél- és Délkelet-Ázsiában* a járvány majdnem 10 éves hátránnyal indult, lényegében a nyolcvanas évek végén. Ma ebben a régióban a HIV/AIDS-esetek száma eléri a 8 milliót, elsősorban Kambodzsa, India, Burma, Thaiföld és Kína Jünnan tartománya érintettek. *Kelet-Európa és Közép-Ázsia* az epidemiológusok egyöntetű véleménye szerint a globális HIV/AIDS-járvány következő góca. Kelet-Európában a kilencvenes évek közepétől egy hatalmas HIV-járvány bontakozott ki, mely mára majdnem 2 millió HIV/AIDS-fertőzést eredményezett – elsősorban Romániában, Ukrajnában, Moldáviában, Fehér-Oroszországban és Oroszországban. Az esetek döntő többsége az intravénás kábítószer-élvezők és azok szexuális partnerei között fordul elő. *Közép-Európában*, Magyarországon, Csehországban, Szlovákiában a homoszexuális terjedés a domináns, míg Lengyelországban, Szlovéniában és Horvátországban már jelentős az intravénás droghasználat útján terjedő fertőzés is.

AZ AIDS gyakorisága Magyarországon 1986-tól napjainkig

Magyarországon az első HIV-fertőzöttet 1985-ben, az első AIDS-beteget 1986 végén diagnosztizálták. Mivel ekkor már rendelkezésre álltak a HIV-szerológiai próbák, rövidesen megindult azoknak a csoportoknak a szűrése, amelyekben a külföldi tapasztalatok alapján a HIV-fertőzöttek aránylag nagy százalékban fordulhattak elő. A felmérések során, 1985–86-ban 689 homoszexuális férfi HIV-szerológiai vizsgálatára került sor, közülük 32 fertőzöttet találtak. Ez a fertőzöttségi arány messze elmaradt az USA-ban, ebben az időben a homoszexuális nemi életet élők között észlelttől.

Az első magyar AIDS-beteg transzfúziós recipiens volt, aki egy műtét során fertőződött meg. Magyarországon még 1985-ben megindult és 1986 közepéig be is fejeződött a véradók, a szervadók és a spermadonorok HIV-szűrővizsgálatának megszervezése, 1986 júliusa óta minden ilyen donort ellenőriznek HIV-fertőzöttség szempontjából. A HIV-fertőzöttség és AIDS-megbetegedés 1985-től bejelentendő Magyarországon, így a feldolgozott adatok csak a bejelentett esetekre vonatkoznak.

Magyarországon az AIDS-betegek fekvőbeteg-ellátása és gyógyszeres kezelése kizárólag a budapesti Szent László Kórházban történik. A HIV-járvány kezdete óta 2009. december 31-ig 1 771 HIV-fertőzött személyt tartanak nyilván Magyarországon, közülük 1 340 férfi, 223 nő és 208 anonim személy, a bejelentett AIDS-betegek száma pedig 596 volt (Johan Béla Országos Epidemiológiai Központ, Epinfo, 2010). Az eddig regisztrált HIV-fertőzöttek 5%-a külföldi volt, legnagyobb részük Afrikából származott. Az ismert hazai HIV-fertőzöttek több mint fele budapesti, vagy Pest-megyében él. Jelenleg hazánkban a terjedési mód legnagyobb részéért a homo/biszexualitás, heteroszexualitás, kisebb részéért a transzfúzióval, vérkészítmények adásával terjedő fertőzés, illetve az intravénás kábítószer-élvezők terjesztette nazokomiális, valamint az anyai úton való fertőzés a felelős.

Magyarországon az AIDS okozta halálozási adatok 1987-től 1997-ig emelkedtek, majd 1998-tól csökkenő tendenciát mutatnak. Ezek az adatok arra is utalnak, hogy hazánkban is érvényesül a kombinált antiretrovirális kezelés kedvező hatása. Ami a HIV-járvány várható alakulását illeti Magyarországon, a hazai és a nemzetközi adatok összehasonlítása egyértelműen azt mutatja, hogy hazánk még mindig a Föld HIV-vel legkevésbé fertőzött országai közé tartozik. A kérdés csak az, hogy mennyi ideig tartható ez az állapot.

A HIV-fertőzés kimutatása

Amikor a HIV bejut a szervezetbe, gyorsan gazdasejtet keres magának. A beépülés után szaporodik, a sejtből újonnan képződött vírusok jutnak a vérplazmába, ahol 2-4 hét múlva úgynevezett antigén-tesztekkel, melyek magát a vírust jelenlétét jelzik, kimutathatóak. Ez az első 2-4 hét az úgynevezett ablak-periódus, amikor a HIV-fertőzött személyről semmilyen laboratóriumi módszerrel nem kimutatni a HIV-pozitivitást. Ezt az időszakot követi a fertőződéstől számított 4-6 héttel, maximum három hónappal megjelenő ellenanyag termelés időszaka. A hagyományos HIV-tesztek ezeket az ellenanyagokat, melyek a halálig megmaradnak, lehet kimutatni. A gyorseszteszt típusú módszerek akár tíz perc alatt kimutatják a vérben a HIV elleni antitesteket.

A HIV terjedése

A gyógyszeresen nem kezelt HIV-fertőzött személyek vére, ondója és hüvelyváladéka, valamint az anyatej tartalmaz a fertőzéshez szükséges mennyiségű vírust. A kezelt betegek szervezetében is található vírus, de az átvitel valószínűsége körükben csaknem nullára csökken, mindazonáltal a fertőződés elleni védekezés ezen esetekben sem hanyagolható el. Vérral és vérkészítményekkel 1985 előtt Magyarországon is történt fertőződés, de a hatékony, vírus elleni antitesteket kimutató tesztek kifejlesztésével ilyen típusú átvitel azóta már nem jöhet létre. A világ legtöbb országában a heteroszexuális átvitel jellemző, de például hazánkban még mindig a homo-biszexuális átvitel a legjellemzőbb. A nők mindig nagyobb kockázatnak vannak kitéve, így fogékonyabbak a fertőzésre, az átvitel valószínűsége háromszorosa a nőről férfira való terjedésnek. Orális szexuális aktus esetén a veszély lényegesen kisebb, de nem zárható ki. Az intravénás kábító-

szerral való terjedés hazánkban alig, egy-egy esetben fordult elő eddig, de egyes kelet-európai országokban, Ukrajnában, Oroszországban ez az átvitel fő útja. Komoly veszélyt jelenthet a nem kellően sterilizált eszközökkel végzett tetoválás és testékszer-behelyezés. A HIV-fertőzött anyáról a magzatra, gyógyszeres kezelés nélkül 20-30%-ban jut át, de az anya gyógyszeres kezelésével ez az arány 1-2%-ra csökkenthető. HIV-pozitív édesanya nem szoptathatja újszülöttjét.

A vírus a testen kívül, szabad levegőn rendkívül gyorsan inaktiválódik. Nem terjed a HIV puszival, csókolózással, simogatással, kézfogással, érintéssel, köhögéssel, tüsszentéssel, izzadsággal, vagy egyéb olyan váladékkal, ami nem tartalmaz vért. Közös hétköznapi együttlét során közös edénnyel, evőeszközökkel, vagy bármilyen más nem éles használati eszközzel nem terjed a betegség. Nem viszi át a fertőzést semmilyen szúnyog- vagy rovarcsípés. Nincs veszély uszodában, medencékben, ahol nincsenek meg a fertőződés lehetőségei.

A HIV/AIDS-betegség természetes lefolyása

A HIV-el való fertőződést követő 3-6 héten belül az esetek 30-40%-ában egy úgynevezett „akut, vagy primer HIV-tünetegyüttes” léphet fel. Legjellemzőbb tünetei a láz, a nyirokcsomók megnagyobbodása, fáradékonyság, rossz közérzet, ritkábban hasmenés és a bőrön kiütések, esetleg a központi idegrendszer zavarai (szédülés, bémulások, fejfájás). A tünetek néhány héten belül maguktól elmúlnak, a fertőzöttek sokszor csak évekkel később (amikor tudomást szereznek vírus-hordozó állapotukról) emlékeznek vissza az influenzaszerű megbetegedésre. A következő években (akár 2-12 évig) a HIV-pozitív személynek semmilyen klinikai panasa nincs, tehát a „krónikus, tünetmentes HIV-fertőzés” stádiumában csak a HIV-szűrés deríthet fényt a vírus-hordozásra. A tünetmentes periódust követően az immunrendszer fokozatosan gyengülni kezd, és a „tünetes HIV-fertőzés” stádiuma alakul ki, amire például a testszerte megnagyobbodott nyirokcsomók, a hosszan tartó láz, fogyás, éjszakai izzadás, fáradékonyság, hasmenés jellemzők. Ez az időszak általában néhány évig tart, és a vérben fokozatosan csökkenő CD4 limfocitaszám, valamint emelkedő vírusráta kíséri.

Az AIDS-stádiumot az úgynevezett indikátorbetegségek és tumorok megjelenése jelenti. Gyógyszeres kezelés hiányában ez az időszak 2-5 évig tart, majd a végén a fertőzöttet olyan betegségek támadják meg, melyek gyógyíthatatlanok. A korai diagnózis esetén jól gyógyítható betegségek közé tartozik az egyébként vezető halálókként nyilvántartott tüdőgyulladás, a tüdővész, vagy tuberkulózis, az agytályogot okozó toxoplasma-fertőzés, az agyvelőgyulladás és a szemideghártya-gyulladás. Az AIDS-hez társuló daganatok közül a bőrön jelentkező Kaposi-szarkóma és a nyirokmirigyek rákja, az úgynevezett non-Hodglin limfóma a leggyakoribb. A HIV/AIDS-betegség egyelőre nem gyógyítható véglegesen, de a betegek állapota stabilizálható, ha a gyógyszeres kezelés hatására a vírus a vérben az úgynevezett „kimutathatósági szint” (40 vírus/mm³) alatt marad. Ha a vírus kimutatható, nagyon fontos, hogy a páciensek tudják: mit tehetnek azért, hogy a vírus a kimutathatósági szint alatt, vagy a lehető legalacsonyabb szinten maradjon. A HIV/AIDS-betegséggel, illetve az annak kezelésével kapcsolatos információk megszerzése a legfontosabb tényező a sikeres HIV-ellenes kezelés elérésében.

Igazán hatékony HIV-ellenes terápia egészen a legutóbbi időkig (1995-ig) nem állt rendelkezésünkre. A HAART (hatékony antiretroviralis terápia) bevezetésével azonban a HIV-fertőzöttek hosszabb, egészségesebb életet élhetnek. A HIV-pozitivitás egyelőre egy élethosszig tartó, gyógyíthatatlan állapot, de ez ma már évtizedekig fenntartható, sőt jelentősen javulhat is az életminőség egy hatékony HIV/AIDS-ellenes kezeléssel. A HIV-ellenes terápia mindazonáltal önmagában is negatív hatással lehet a HIV-fertőzöttek életminőségére. Valamennyi vírusellenes gyógyszer-kombináció rendelkezhet bizonyos mellékhatásokkal (például hányinger, hasmenés, fejfájás, bőrkiütés, szédülés stb.), amelyek naponta többszöri, nagymennyiségű gyógyszer bevitelével járhatnak. Az életminőség javítását szolgáló gyógyszerek bevétele nem jelentheti a kellemetlenségek fokozódását.

Mit várunk el egy hatékony HIV-ellenes terápiától?

A HIV-ellenes kezelés általában három-négy vírusellenes gyógyszer kombinációjának együttes alkalmazásából áll. A kombináció rendszeres szedésével (a gyógyszeradagok 95%-ának bevitelével, azaz hetente maximum egy dózis kihagyásával!) érhető el a HIV-ellenes kezelés elsődleges célja, hogy a vérben a vírusterhelés a kimutathatósági szint alatt, vagy a lehető legalacsonyabb szinten maradjon. A fentiek megvalósítása esetén érjük el a következő célt: az immunrendszer egészséges szinten tartását. Az egészséges immunrendszer megakadályozza az AIDS-hez társuló betegségek kialakulását, azaz fenntartja a jó életminőséget. Mindezeket figyelembe véve a betegség kezelésére olyan gyógyszer-együttest kell választani, mely:

- segíti a HIV kimutathatósági szint alatt, vagy a lehető legalacsonyabb szinten való tartásában, valamint az egészséges immunrendszer fenntartásában;
- segít kivédeni a rezisztencia kialakulását (amikor a vírusok úgymond megszokják a gyógyszereket, és jelentős vírusszaporodás indul meg);
- jól tolerálható, és könnyen alkalmazható.

Alapvető fontosságú az adherencia (az orvos által elrendelt gyógyszerek idő szerinti és mennyiségbeli pontos szedése). Ha a fertőzött elfelejt egy dózist bevenni, szervezetében a gyógyszerek vérszintje a vírus szuppressziójához szükséges szint alá süllyedhet. A HIV-ellenes kezelés legnagyobb problémája a rezisztencia, mely a legfőbb oka a kezelés eredménytelenségének. Rezisztencia akkor alakul ki, ha a vírusok mutálódnak (átalakulnak) olyan helyeken, melyek a gyógyszer támadáspontjainak felelnek meg. Ha a rezisztens vírusok szaporodni kezdenek, a gyógyszerek fokozatosan hatástalanná válnak. Ilyen esetekben egy másik gyógyszer-kombinációt kell választani, amely akár már több mellékhatással rendelkezhet, kényelmetlenebb lehet a szedése, vagy akár a hatása is kétségesebb.

A HIV-ellenes kezelés mindig egy gyógyszer-kombinációt jelent, tehát a fertőzöttek különböző időpontokban több, kevesebb tablettát/kapszulát kell bevenni, vagy nagyon ritkán öninjekcióznia magát. A beszedett tabletták száma jelenti az úgynevezett „gyógyszerterhelést”. Nagy mennyiségű gyógyszer napi többszöri bevétele rontja a HIV-pozitívok életminőségét, ezért lehetőleg törekedni kell a lehetséges legkevesebb mennyiségű szer alkalmazására.

A HIV-fertőzött személyek életét egyre jobban meg lehet hosszabbítani, tehát egyre inkább szembe kell nézniük olyan problémákkal, melyek koruknál fogva jelentkeznének náluk. A HIV az emberi szervezet bizonyos területeit érinti, de saját testük egészsége érdekében a fertőzötteknek kell bizonyos lépéseket megtenniük. Egészségük megtartása érdekében tartsanak tápláló, vitamin- és rostdús kiegyensúlyozott diétát, mozogjanak sokat, szokjanak le a dohányzásról és a nagymértékű italozásról. Csökkentsék a stresszt, ne hagyják a depressziós tüneteket kialakulni, ezzel is javítható az életminőségük.

A HIV-beteg fogvatartottak gondozása

A HIV-betegek gondozásában kiemelt szerepet vállalnak a büntetés-végrehajtásban dolgozók is. Tökölön, a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében 1993 óta vannak elhelyezve HIV-pozitív elítéltek.

Az első befogadottakat a TBC osztály épületének végén egy kicsiny, két fő részére alkalmas körletrészen tudták elhelyezni. 1999-ben adták át a HIV fertőzöttek részére speciálisan kialakított úgynevezett K-körletet, amely azóta is működik. A körlet 20 fő elhelyezésére lett kialakítva. Jelenleg 3 fő nő és 8 fő férfi van a körleten elhelyezve. Alapvetően egyszemélyes elhelyezést próbálnak biztosítani, de két fő részére is megfelelőek a saját zuhanyzóval ellátott zárkák. A körleten önálló közösségi helység, tálaló, mosókonyha és sétaudvar áll a szabadságvesztés-büntetésüket itt töltők számára. Az elkülönítés egyes emberi jogi szervezetek szerint diszkriminatív, de ugyanakkor megvannak az előnyei.

A fertőzöttek ellátása centralizáltnak nevezhető, orvosi ellátásuk a Szent László Kórház Immunológia Osztályával együttműködve jobban koordinálható. A velük évek óta dolgozó személyi állomány jobban ismeri a betegséget, annak megelőzését, kezelését. A fogvatartottak – hasonló problémáik miatt – jobban összetartanak, mint más körleteken. Ez az elkülönített elhelyezés megvédi őket egészséges elítéltsaik diszkriminatív megnyilvánulásaitól, ugyanakkor az intézet belüli mozgásuk korlátozottabb társaikénál. Életkilátásaik jobbak, mint a civil betegekéi, mely nemcsak a jó elhelyezési körülményeknek tudható be, hanem a napi gyógyszeresztásnak, a rendszeres gyógyszerellátottságnak, és az őket ellátó dolgozók lelkiismeretes munkájának is köszönhető.

Valamennyiünk számára továbbra is alapvető cél a hazai kedvező járványügyi helyzet fenntartása, ezért tovább kell folytatni, és ki kell terjeszteni a prevenció munkát, a szűréseket, a HIV-fertőzött személyeket pedig meg kell győzni a gondozás fontosságáról, a gyógyszeres kezelés hasznáról. Kiemelt fontosságú az ismeretterjesztés a lakosság és az egészségügyi személyzet körében, annak érdekében, hogy felismerjük a betegség kezdeti tüneteit, illetve, hogy tovább csökkentsük a tévhiteket és a HIV-pozitív betegek diszkriminációját, hiszen napjainkra a HIV/AIDS-betegség már, ha gyógyíthatóvá nem is, de kezelhetővé vált.

Teleki Béla

A szabadultak szociálpedagógiai ellátása¹

Szocializáció biztosítja a csoportba tartozást és a társadalmi integrációt gyermeknek, fiatalnak, felnőttnek és idősnek egyaránt. A sikertelen, negatív szocializáció deviáns viselkedéshez, sőt bűnözéshez vezethet, amiben – a 12 új EU-tagállamban – mi magyarországiak a második helyen állunk.² Súlyozott átlagfeletti a bűnözés az észak-keleti megyékben és Budapesten.³ A regisztrált bűnelkövetők általában zárt intézménybe kerülnek. Elgondolkodtató az a tény, hogy a 17-24 év közöttiek a leggyakoribb bűnelkövetők, 50%-uk már 14 éves kora előtt összeütközésbe került a törvénnyel.⁴ Másrészt: a *fogvatartás* – bár célja a bűnelkövetők visszasegítése a társadalom életébe – elidegenedést válthat ki az egyén csoportjától, illetve kirekesztheti őt a társadalomból. Különösen veszélyes ez a folyamat, ha a kirekesztettség önmegvetést, társadalom-gyűlöletet vált ki.

A büntetés-végrehajtás egyik célja mindenképpen a *reszocializáció*, rehabilitáció, reintegráció, illetve a társadalmi dezintegráció (énkép, értékrend, motiváció, viselkedés) gyökeres megváltoztatása. Ám a szabadulás után az egyén olyan (közösségi, lakhatási, megélhetési) nehézségekbe ütközik, amelyek – gyakran – a bűnismétlésre hajlamosítanak. Szükség van tehát, részben a szabadultak reszocializációjának (rehabilitációjának), a velük való foglalkozás megerősítésére az állami, egyházi, civil *szociális háló*, intézményhálózat részéről is, ahol kiemelt szerep jutna a szociálpedagógusnak mint a szociális nevelés, oktatás, személyiségfejlesztés, valamint a szabadidő-szervezés szakemberének.

Az alábbiakban vázlatosan áttekintjük a szabadultak szociálpedagógiai ellátását, kihangsúlyozva, hogy a reszocializáció, rehabilitáció a büntetés-végrehajtási intézetben kezdődik, s a szabadulás után folytatódik. Tágabb kitekintés végett néhány külföldi példával is szolgálunk.

1. Az állami szociális ellátórendszer

Az államilag fenntartott szociális hálót vizsgálva arra a következtetésre juthatunk, hogy a büntetést letöltötték reszocializációjának, rehabilitációjának legilletékesebb ágense a *Családsegítő Szolgálat* lehetne. Ezt sugallja a törvényi háttér⁵ is, amikor ezen intézményhálózatot a kliensek szakosított ellátására: ápolására, gondozására, rehabilitációjára, ideiglenes vagy állandó lakás nyújtására szólítja fel. Megjelenik tehát a rehabilitáció követelménye, ami gondozás, ideiglenes

¹ A Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben 2010. január 26-án megtartott előadás szerkesztett változata.

² Eurostat, 2006.

³ A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája. 2003. 5. sz. ábra, 12.

⁴ Rosta Andrea: A fiatalkori bűnözés megelőzése, avagy a fiatalok bűnismétlők kriminálpszichológiai vizsgálata. In: BMK Kiskönyvtár. Tanulmányok II. Bp., Biztonságos Magyarorszáért Közalapítvány. 2005. 370.

⁵ 1993. évi III. tv. a szociális igazgatásról és ellátásokról 57. § (2)

vagy állandó lakhatás biztosítását jelenthetné a börtönből, vagy a javítóintézetből szabadult számára. A törvény fogyatékosága, és emiatt a gyakorlat hiányossága is az, hogy a rehabilitációt csak a pszichiátriai és szenvedélybetegekre, a fogyatékosokra és a hajléktalanokra vonatkoztatja,⁶ a szabadultak gondozását nem említi, illetve csak akkor jöhetnek számításba, ha hajléktalanok. Persze, ha a családsegítő szolgálat vezetője szociálpedagógiai végzettségű, illetve szociális, valamint pedagógiai gondolkozással bír, megtalálhatja annak a lehetőségét, hogy foglalkozzon a fogvatartottak családjával, sőt – a büntetés-végrehajtás szakembereivel közreműködve – gondozza az elítélteket, majd ezt a szociálpedagógiai munkát folytassa az egyén szabadulása után a családsegítő szolgálat keretében. Az elítéltek családjával azért is súlyozottan kell foglalkozni, mert például a bűnelkövető fiatalok 53%-ának édesapja, 54%-ának testvére volt büntetve.⁷

Az elítéltekkel és a szabadultakkal foglalkozik a *pártfogó felügyelői* rendszer, amelynek célja az elkövető szükséges és következetes ellenőrzése, amivel a pártfogó elősegíti a büntetés érvényesülését, a közösség védelmének erősítését, majd támogató tevékenységével növeli az elkövető integrációjának esélyét. Itt is érvényes a mondás: „Semmi új a nap alatt!”. A pártfogó felügyelet törvényi háttere – a patronázstevékenységet állami feladattá téve – már 1878-ban megteremtődött⁸, a múlt század hetvenes éveiben egységes utógondozói pártfogói rendszer jött létre,⁹ illetve 2003-ban megvalósult a Pártfogó Felügyelői Szolgálat reformja¹⁰. A pártfogó felügyelők feladatait e helyütt nem részletezzük, annyit mégis megjegyzek a pártfogók képzése kapcsán, hogy a pártfogói felügyelet ellátására kiválóan alkalmasak lennének a szociálpedagógusok, ha egy-két hónapos gyakorlatot előirányozhatnánk számukra egy gyakorlott felügyelő szupervíziójával.

Mivel emelkedett azon elítéltek száma, akik analfabéták, különösen a visszaesők körében¹¹, rendkívül fontosnak tartom a Belvárosi Tanoda *Váltó Programját*¹², amelyet Budapesten és Szolnokon sikeresen alkalmaztak. A Tanoda Alapítványi Gimnázium és a Váltó-sáv Alapítvány számos általános iskolával, valamint gimnáziummal a börtönviseltek képzését célozza meg szociális munkás és szociálpedagógus hallgatók segítségével, szupervízióval és esetmegbeszéléssel. Cél a negatív énkép megváltoztatása és a személyiségfejlesztés, ami természetesen csak a bűncselekmény (pszichés, mentális, szociális, szociokulturális, értékrendi stb.) okainak feltárása és a büntudat feldolgozása után, vagy azzal párhuzamosan következhet be. Feladat az is, hogy a bűnelkövetőt, vagy szabadultat egy elfogadó csoport vegye körül, amely támogatja őt. „A szabadulás krízishely-

⁶ 1993. évi III. tv. 72. § (1-2)

⁷ Rosta Andrea i. m. 384., 386.

⁸ 1878. V. tcz. 27. §

⁹ 1975. évi 20. tvr., illetve lásd még: 1/2000. (I. 7.) SZCSM rendelet 68. § (1), (3)

¹⁰ 2003. évi XIV. törvény

¹¹ Antal Zsuzsanna – Borgulya Zoltán: Az utolsó esély a reintegrációhoz. *Börtönügyi Szemle*, 2002. 4. 31.

¹² Mészáros Mercédesz: Letartóztatásban lévő fiatal felnőttek reszocializációja. *Börtönügyi Szemle*, 2002. 4. 41-54.

zetének csökkentését, a biztonságos felnőtt kapcsolat kiépítését már a büntetés-végrehajtási intézetben belül kell elkezdni. A bizalom elnyerése és megerősödése, a folyamatos érzelmi biztonság megteremtése, az elfogadó közösség segítségnyújtása – az utógondozás és a visszaesés-megelőzés alappillérei.¹³ A támogató baráti közösség azért is nagyon fontos, mert a bűnöző fiatalok 84%-ának volt olyan barátja, aki már szembekerült a törvénnyel.¹⁴ A régi barátságot – hatáson – az újabb baráti csoport pótolhatja.

2. Az egyházi szociális ellátórendszer

A kereszténység irgalmassági cselekedete: a rabokat meglátogatni. A keresztény egyházak mögött több száz éves gyakorlat áll ezen a téren is. A számos, börtönpasztorizációval foglalkozó szervezet közül a *Nemzetközi Testvéri Börtöntársaság* tevékenységét emelem ki. A társaság az Amerikai Egyesült Államokban alakult 1976-ban. Életre hívója Nixon elnök tanácsosa, Charles W. Calson volt. 1979-től nemzetközi szervezatként jegyzik, napjainkban 120 államban van jelen ökumenikus tagszervezeteivel, Magyarországon is működik. A *Magyar Testvéri Börtöntársaság* céljai között szerepel az elítéltek és szabadultak, valamint családtagjaik gondozása, valláserkölcsei megerősítése, a közösségépítés, a resztoratív (helyreállító) igazságszolgáltatás megvalósítása (Zakeus program), vezetőképzés, küzdelem a halálbüntetés ellen...¹⁵

Hazánkban nagy jelentőségű kezdeményezésnek tekinthetjük az *Alsószenttamási Rehabilitációs Otthon*¹⁶ létesítését. Az Otthont 1996-ban a Mécses Szeretetszolgálat Magyar Börtönpasztorációs Társaság hozta létre, melynek vezetője dr. Majzik Mátyás bv. alezredes, katolikus diakónus volt. Az otthon célja a bv. intézetekből szabadult elmagányosodott férfiak és nők teljes körű rehabilitációja, lakás, munka, teljes ellátás biztosítása. A munkavégzés alapvetően mezőgazdasági munkát jelent, az otthon konzultációval és csoportos szerepjátékokkal erősíti a szabadultak önismeretét, önállóságát és szociabilitását. Dr. Majzik halála óta özvegye viseli a bentlakók gondját.

3. Civil szociális ellátórendszer

Igen érdekesnek tartom az *Élő Reménység Fél-utas Ház*¹⁷ koncepcióját. Az intézményt 1992-ben létesítette Szabó József és felesége, az Élő Reménység Alapítvány létrehozói Dunakeszin. Céljuk a zárt intézetekből szabadult, függőbeteg, hajléktalan, de változni akaró, és ezt tettekkel is bizonyító egyének rehabilitációja. Módszerüket családmódellem és keresztény szellemiség jellemzi. Az alapító és felesége az „anya” és „apa”, a gondozottak a „gyerekeik”; együtt laknak, mint a

¹³ Mészáros Mercédesz i. m. 45.

¹⁴ Rosta Andrea i. m. 381.

¹⁵ Lásd: www.bortontarsasag.hu

¹⁶ Megvalósítási terv ún. félutas ház fogvatartásból szabadultak számára. Összeáll./szerk. Csáki Anikó és Mészáros Mercedes. Bp., Váltó-sáv Alapítvány, 2006. 11-13.

¹⁷ Megvalósítási terv... 15-19.

családban. A ház teljes ellátást biztosít – akár 4-5 éven át. A vallási programokon kívül a „gyermekek” bekapcsolódnak a helyi közösségbe, munkaterápián vesznek részt, de külső munkahelyeket is biztosítanak számukra. Megtanulják a munka szeretetét, az alkalmazkodást a közösséghez.

A hazánkban létező pláza programok közül kiemelt hely illeti meg a *Veled-Érted bűnmegelőzési modellprojektet*. A programot – amely a 2009. évi Európai Bűnmegelőzési Díj magyarországi jelöltje volt – 2008-ban indította el a Magyar Máltai Szeretetszolgálat, együttműködve nyolc helyi (győri) szervezettel. Egyedülállóan mondható, hogy a projektben egyházi, civil és állami (fiatalokkal foglalkozó) szervezetek mellett a versenyszférát képviselő cégek is részt vettek. A projekt, amely többek között csoportfoglalkozások, Police Klub, sportnapok keretében valósult meg, jelentős számú fiatal vonzott.¹⁸

4. Külföldi modellek

A fogvatatásból szabadultakkal világszerte számos szervezet foglalkozik. Közülük néhányat mutatunk be röviden az alábbiakban.

Ausztriában igen jelentős múltra tekint vissza az *Emmausgemeinschaft*¹⁹ (Emmausz közösség). A szervezet neve a bibliai Emmauszra utal, ahová Jézus utazott, és két testvér befogadta otthonába. A közösséget, amely elterjedt az egész országban, katolikusok alapították 25 éve Ausztriában, 15 éve működik St. Pöltenben. Félutas rendszerben dolgoznak, 70 „vendéggel”. Az ellátás több szintű. „Alsó szinten” nappali melegedőt, éjszakai szállást és átmeneti szállást biztosítanak. „Felső szinten” ellátják a gondozottak adóság-rendezését, biztosítják külső munkavállalásukat, valamint szocioterápiás ellátásukat. Hatékony-ságuk hihetetlenül magas: 70-90%-os.

Elgondolkodtató számomra a letterszági fejlődés még a kriminálpedagógia terén is. 1999-ben létesítették a *Társadalmi Integráció*²⁰ elnevezésű félutas házat Rigában a Soros Alapítvány és a Holland Alapítvány támogatásával. Alkohol- és drogfüggő, illetve börtönből szabadult férfiak jelentkezését egyaránt elfogadják – életkorra való tekintet nélkül. A felvétel feltétele: készség a reintegrációra. A lakhatás és a programok igénybevétele ingyenes fél évig, akinek szüksége van további ellátásra, annak anyagilag kell hozzájárulnia ahhoz. A klienseknek lehetőségük van a farmon belül is dolgozni, illetve azokban az üzemekben, amelyekkel az intézménynek megállapodása van. A munkavégzésen kívüli programkínálat a következő: szakképzés, tréningek, jóvátételi (resztoratív) program, szabadidős programok.

Az új-zélandi *Habilitációs Központ* különös érdeklődésre számíthat hazánkban. 1995-ben hozta létre az új-zélandi állam, hídnak szánva azt a börtön és a

¹⁸ Bűnmegelőzés Magyarországon, 2004-2010. Az IRM OBmB sajtóanyaga. 2009. 11. 20. (www.bunmegelozes.hu)

¹⁹ Megvalósítási terv... 20-24.

²⁰ Megvalósítási terv... 24-29.

társadalom között. A Központ csoportmunkát, konfliktuskezelést, életviteli tanácsadást, oktatást, terápiát és sportprogramokat biztosít minden résztvevő számára. Specialitás a maori népcsoporthoz tartozó bűnelkövetők részvétele a programokban. Míg az ország lakosságának 13%-a, addig az elítéltek 50%-a a maori kisebbséghez tartozik. Számukra a program maori kulturális és nyelvi foglalkozásokat biztosít.²¹

Érdeemes megnézni a „szomszéd” város utógondozás rendszerét, amit szépen bemutat a *Verein für Integrationshilfe für Haftentlassene*²² (Börtönből Szabadultak Integrációját Célzó Egyesület), amely tulajdonképpen Bécs szabadultakkal foglalkozó hálózatát koordinálja. Számos részlege van a város különböző kerületeiben. Az Önsegítő Csoport nevű részleg a szabadultak nappali ellátását biztosítja, étellel és ruhával látja el őket. A szervezet több tanácsadással foglalkozó központot működtet: a Tanácsadó Központot, az Újrakezdési Tanácsadót (ezt két helyszínen is), a Neustart-Online Tanácsadót és a Szociális Jogi tanácsadót. Az Egyesület fenntart lakóotthont is, ahol teljes körű ellátást kapnak a rászorulóok.

5. Ajánlások

A *kármáni kriminálpedagógia*²³ már 1922-ben ismertté vált Közép-Európában. Kármán Elemér (1876–1927) nevéhez fűződik. Kármán részt vett a fiatalkorúak bíróságának létrehozásában 1913-ban. Kriminálpedagógiai Intézetet szervezett 1915-ben, amelyhez kapcsolatosan lélektani laboratórium, kriminálpedagógiai szeminárium, szakkönyvtár, múzeum és „Pestalozzi Otthon” (megfigyelő) működött. Sajnos ez a tevékenységforma 1950-re megszűnt, bár ma is nagy szükség lenne rá. Újrarendelését és modern kidolgozását a szakemberek figyelmébe ajánlom.

Ebből a szempontból, valamint a törvénytisztelő fiatalok és felnőttek zárt intézetben történő gondozása, illetve a szabadulás utáni eredményesebb reszocializáció érdekében megfontolásra ajánlom a *szociálpedagógusok* bevonásának lehetőségeit a patronálásba, a gondozói és utógondozói munkába.

A világ különböző országaiban találkozunk olyan rehabilitációs központokkal, amelyek teljes információval szolgálnak a bűnöző fiatalokkal, a büntetés-végrehajtási neveléssel és a szabadulás utáni reszocializációval kapcsolatban. Érdeemes lenne hazánkban is kiépíteni effajta *diszpécser-szolgálatot*.

Közismert, hogy évszázadokon át az egyházak törődtek a kriminalizált egyénekkel, már a XIX században komoly kísérleteket tettek a börtönbüntetést letöltött személyek rehabilitációjára. Öröndetes az a fejlődés, ami 1989 után a büntetés-végrehajtás és az egyházak közötti együttműködés terén történt. Érdeemes lenne az egyházak tevékenységét – az eddiginél intenzívebb módon – kiterjeszteni a börtön-

²¹ Yeboah, David: The Evaluation of New Zealand’s Habilitation’s Center’s Pilot Program. *Journal of Criminal Justice*, 2000. 3. 227-235.

²² Webservice der Stadt Wien (www.integrationshilfe.at)

²³ Kármán Elemér: A gyermek erkölcsi hibái és erkölcsi betegségei. Bp., 1922., Kármán Elemér: *Einführung in die Kriminalpädagogik*. I-II. Bp., 1923.

tönből szabadultak gondozására is. Például szolgálhat esetleg a „Desperados Mozgalom” Bogotában, ahol kis vallási csoportok karolják fel a szabadultakat.²⁴

Közismert a *drámapedagógia* terápiás, nevelő és fejlesztő hatása azokra is, akik deviáns viselkedésűek. 2009-ben a Nyugat-magyarországi Egyetem Pedagógiai Kara és a büntetés-végrehajtás drámapedagógia előadást szervezett Sopronkőhidán, ahol a szereplők maguk a fogvatartottak voltak. Érdeemes megfontolni, hogy hasonló drámapedagógiai rendezvényekkel segítsünk a zárt intézmény lakóin és a szabadultakon.

Az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium az elmúlt néhány évben komoly lépéseket tett a bűnmegelőzés kiterjesztése terén. Tervezte az önkormányzatok és a civil szervezetek bevonását. Az elképzelés elerőtlenedett ugyan, de él például a Bűnmegelőzési Szabadegyetemek szervezésében, amit a Nyugat-magyarországi Regionális Bűnmegelőzési Képzési Központ is megrendez évente kétszer Sopronban. A gondolatot érdemes tovább szőni: minden önkormányzatnak és minden – mondjuk – 300 diákkal rendelkező középiskolának lenne *bűnmegelőzési felelőse*, aki a büntetés-végrehajtási intézményekből szabadult egyéneket is gondozná. A képzettség tekintetében megelégedhetnénk a szociálpedagógusi BA-képzettséggel, ám külön BA-képzést is szívesen kidolgozna a soproni egyetem Benedek Pedagógiai Kara a büntetés-végrehajtás szakembereivel karöltve.

Harmincöt évvel ezelőtt a brazíliai börtönöket elérte a közösségi hangulat szele. A Sao Paolóból induló „tavaszt” „APAC-módszernek” hívják, amelyet az Associacao de Protecao e Assistencia aos Condenados (Elítéltek Védelmének és Segítésének Társulata) indított emberformáló útjára. Alapelvük hogy a „személyiségépítő közösségek az elítéltek rehabilitációjának és a börtönmenedzsment alternatív lehetőségei. A program a zárt intézményben kezdődik, majd végigkíséri a szabadultat a társadalomba vezető nehéz útszakaszon”.²⁵ Örülnék annak, ha a magyarországi börtöneink és javítóintézeteink is „személyiségépítő közösségekké” válnának, és a szabadultak útját ilyen közösségek egyengetnék.²⁶

²⁴ Scalettaris, Guilia: Refugee Studies and the international refugee regime: a reflection on a desirable separation. *Refugee Survey Quarterly* (2007) 26 (3) 36-46.

²⁵ www.pfi.org/cjr/newsitem/growing-in-interest-in-innovative-prison-managent-system/

²⁶ A tanulmány megírását követően értesültem arról, hogy a Váci Fegyház és Börtönben 2009 májusa óta APAC-körlet működik Csuka Tamásné börtönlelkész irányításával. [T. B.]

A Börtönügyi Szemle időnként olyan témákkal kapcsolatosan is közöl tanulmányokat, cikkeket, amelyek a büntetés-végrehajtás kérdésköréhez csak közvetett módon kapcsolódnak. A szegénység és a bűnözés összefüggésének témája minden bizonnyal a kriminológia, illetve a közbeszéd egyik legvitatottabb kérdése, amelyről sok esetben – legyen szó akár a tudományról, akár a hétköznapokról – homlokegyenest ellenkező álláspontok csapnak össze. Ritter Ildikó e tárgyban született írását – a szerző címadásához („Vitairat a szegénység és a bűnözés kapcsolatáról”) híven – vitaindítóként tesszük közzé. [A. Szerk.]

Ritter Ildikó

Vitairat a szegénység és a bűnözés kapcsolatáról

Haszontalan szegények

A tanulmány alap gondolata egy jól ismert mesén alapul: van a török császár, aki szeretné megszerezni a szegény asszony kiskakasának gyémánt félkrajcárját, de az nem adja. Ha nem, hát nem, majd elveszem erővel – gondolja a török császár, és úgy is tesz. Miután megszerezte, amit akart, a kiskakast bosszúból tömlöcbe zárátja. De a kiskakas kiszabadul, és másnap reggel már ott kukorékol a török császár ablakában:

„Kukurikú, Török Szultán!
Gazdagodsz a szegény jussán?!
Te csak henyélsz, hasad dagad,
Török császár, szégyelld magad.”

Mindenkinek ismerős a mese, sőt a folytatás is... Alapgondolatom tehát – meséből fordítva – a következő: a társadalom bünteti a szegénységet – a haszontalanságot, tehetetlenséget, amely tagjaiban félelmet és egyben lelkiismeret-furdalást kelt –, ugyanakkor mind a szegények jelenlétéből, mind pedig a büntetésükből profitál, hasznot húz; azaz „gazdagodik a szegény jussán”. És ehhez nemcsak a büntetőjogot használja fel, hanem más társadalompolitikai eszközöket is.

Meggyőződésem, hogy a szegények, depriváltak körében nem több a bűnelkövető, mint az átlagpopulációban, de sokkal nagyobb arányban kerülnek a rendőrség látókörébe és kiváltképp a büntetés-végrehajtási intézetekbe kisebb súlyú bűncselekmények elkövetése miatt is. Szegénységük, haszontalanságuk irritáló, az pedig még inkább, ha „szegénységükhöz nem illő javakkal rendelkeznek”. A társadalom őket – önmaga védelme érdekében – kirekeszti, vagy „berekeszti”.

Habár a szegénységet a jog nem bünteti, az ismertté vált bűnelkövetők körében a jogalkalmazás azt mégis – latensen – súlyosbító körülményként tételezi.

Bűnös szegények?

A probléma ott kezdődik, hogy ezt az alapgondolatot bizonyítani is kellene ahhoz, hogy komolyan lehessen venni. Különben maradnánk a „bűnös szegények” és a „szegény bűnözők” elméletek értelmezési keretei között; amelyek persze – nem nélkülözve a logikát és a statisztikai mutatókat – a kauzalitás és reprodukció „elméleti görbéjén” magyarázzák a szegénység és a bűnözés összefüggését.

Be kell vallanom, hogy a „török császár-elméletem” alátámasztására nem alkalmasak a kvantitatív módszerek, sőt a rendelkezésre álló statisztikai adatok éppen tézisem ellenkezőjét bizonyítják. De én azért is kötöm az ebet a karróhoz, mert meggyőződésem és tapasztalataim azt mutatják, sőt a kvalitatív kutatási eredmények is azt támasztják alá, hogy mást mutat a gyakorlat, és mást mutatnak az adatok.

Bizonyításképpen megpróbálom cáfolni a szegénység és a bűnözés oksági összefüggéseit, és egyben igazolni a kauzalitást vagy szignifikanciát nélkülöző „együttjárásokat”.

Ki a szegény?

Két fontos kérdést kell tisztáznunk mindjárt a legelején. Az egyik, hogy ki a szegény, és mekkora a szegénység elterjedtsége hazánkban. A másik pedig, hogy ki a bűnös, ki a bűnöző.

Kezdjük a szegénységgel. Ennek értelmezéséhez ma már az exklúzió fogalmát érdemes használnunk. A társadalmi kirekesztődés (exklúzió) fogalmára több okból volt szükség. Sokféle elméleti keretet dolgoztak ki a kirekesztődés értelmezésére. A fogalmat úgy lehet meghatározni, mint a „társadalmi élet fő területein való részvétel hiányát”¹. „Halmazott deprivációként” is lehet értelmezni, amikor a fizikai és társadalmi életesélyeket meghatározó, illetve a rossz esélyek következményeként adódó források vagy tőkék egyenként és együttesen is alacsony színvonalúak. Ezt fejezni ki azt, hogy a szegénység komplex és dinamikus jelenség, halmazódó hátrányok együttese, nem csak (tartós vagy időleges) pénzhiány. Lassan olyan átfogó fogalommá vált, amely magába sűríti a társadalmi összetartozást veszélyeztető tényezőket, a peremre kerülést, illetve a kirekesztettséget okozó folyamatokat. A kiemelten fontos indikátorokat (az első nagy konferencia helyszíne nyomán) laekeni indikátoroknak nevezik”².

¹ Burchardt, Tania: Social exclusion: concepts and evidence. In: Gordon, D., Townsend, P. eds.: Breadline Britain. The measurement of poverty. Policy Press, Bristol, 2000. 385-406. – Idézi Ferge Zsuzsa: Mi történik a szegénységgel? Csalóka „posztmodernitás”. Esély, 2007. 4. szám. 8. old.

² Ferge Zsuzsa i. m. 8. old.

Ma Magyarországon tehát a szegénység mérésére intézményesen egyrészt az ún. laekeni indikátorokat alkalmazzák³, másrészt a létminimum-számítást⁴. (Itt most eltekintünk az exklúzió operacionalizálásának és újabb indikátorok bevonásának bemutatásától, amelyek különböző kombinációjával a kirekesztés újabb és újabb mérőszámait hozták, és hozzák létre.)

Számos elemzés készült a kirekesztés mértékéről. *Ferge Zsuzsa* szerint⁵ azonban valamennyi vizsgálódás egy vonatkozásban hasonlít: „...az egyes összetevők egyenkénti előfordulása lehet gyakori, de halmozódásuk viszonylag ritka. A társadalmi kirekesztődéshez vezető szociális hátrányok külön-külön a társadalom 10, 20, 30, vagy ennél nagyobb százalékát sújtják...” A Tárki 2005-ös Háztartás Monitor felvételből származó adatok szerint⁶ összességében a népesség 63%-ánál fordul elő az anyagi depriváció valamelyik típusa (legelembb létszükségleteinek kielégítésében korlátozott, tartós javakkal való felszereltség hiánya, lakáskörülmények és szegénységérzet). A halmozódás ebben az esetben is viszonylag ritka volt, három típus együttesen 9%-nál, mind a négy egyidejűleg a népesség 6%-ánál fordult elő. 2001-ben és 2006-ban az ELTE Szegénységkutató Központja a (nem idős) lakosság legszegényebb 30%-a körében végzett kérdőíves adatfelvételt. A vizsgálatok eredményei szerint „a szegénység nem roma probléma: a szegény minta 80 százaléka nem roma. A súlyos, halmozott, mély szegénység sokkal nagyobb arányú a romák, mint a nem roma szegények körében – de, minthogy a többségi alapsokaság nagyobb, a legszegényebbek között is jelentős... A »teljes«, szinte mindent áthatóan komplex kirekesztődés még ebben az egészében rossz helyzetű mintában sem többségi jelenség, bár a teljes mintában 10 százalék fölött van... De vannak különösen sérülékeny csoportok (a sokgyerekesek, a szegény egyedülállók, a romák). Ezekben a csoportokban a depriváció sokkal mélyebb, összefüggőbb, és a halmozott depriváció is igen nagy mértékű.”⁷

³ 2001 decemberében az EU Bizottságának laekeni ülésén határozat született a jövedelmi szegénység és kirekesztettség mérésére szolgáló 18 közös statisztikai indikátor bevezetéséről. Ezen indikátorok célja, hogy mérjék a szegénység és társadalmi kirekesztés elleni küzdelemben elért fejlődést, és lehetővé tegyék az összehasonlíthatóságot. Az adatok fő forrása az EU-SILC (Statistics on Income and Living Conditions) felvétel nemzeti adaptációja. A laekeni indikátorok gerincét a relatív jövedelmi szegénységet vizsgáló mutatók adják. A mérés az egy fogyasztási egységre jutó mediánjövedelem-konceptió alapján történik. (KSH alapján)

⁴ E minimum olyan értékösszeg, amely biztosítja a magánháztartásokban élők számára a folyamatos életvitellel kapcsolatos szerény – a társadalom adott fejlettségi szintjén konvencionálisan alapvetőnek minősülő – szükségletek kielégítését. A létminimum-számítás nemzetközileg elfogadott két alaptípusa közül a hazai gyakorlat az ún. normatív számítást alkalmazza, ami az élelmiszer-fogyasztás értékének meghatározására épül. (KSH alapján)

⁵ *Ferge Zsuzsa* i. m. 8. old.

⁶ *Havasi Éva: Megélhetési nehézségek, anyagi depriváció. In: Szívós P. – Tóth I. Gy. (2006): Fekete, fehéren. Tárki Monitor Jelentések 2005. Tárki, Budapest, 2006. 59-82. old.*

⁷ *Ferge Zsuzsa* i. m. 11. old.

A KSH szerint⁸ a létminimum egy fogyasztási egységre számított átlagos értéke 2009-ben havonta 75 024 forint volt. 2009-ben a tipikusnak tekinthető, két aktív korú személyből és két gyermekből álló háztartás létminimumértéke $2,90 \times 75\,024$ forint = 217 570 forint volt havonta, míg az egytagú nyugdíjas háztartásoké 67 522 forint. Az így kimutatott létminimum, ami a fogyasztáson alapul, és abszolút küszöbnek felel meg, nem az egyetlen – és a gyakorlatban nem is a leginkább használt – küszöbérték. Az Európai Unió összehasonlításaiban a jövedelmi alapú, relatív megközelítés az elfogadott: a tagországok az ún. OECD2 ekvivalenciakálát alkalmazva a mediánjövedelem 60%-ában határozták meg a jövedelmi szegénység küszöbértékét. Ennek értéke 2008-ban Magyarországon egy fogyasztási egységre számítva 55 281 forint/hó volt, ennél alacsonyabb jövedelemből a népesség 12%-a élt. A hazai társadalmi/szociális juttatási rendszer – a fentiekől eltérően – az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegét veszi alapul, mely összeg 2008. január 1-je óta 28 500 forint.

Ki a bűnöző?

Ha megkérdezzük az óvodásokat, hogy kik vannak a börtönben, azt felelik, hogy „a rossz emberek”. Ha megkérdezzük egy átlagembert arról, hogy kik vannak börtönben, azt válaszolja, hogy a „bűnözők”.

Ha egy jogásznak tesszük fel ezt a kérdést, a válasz, hogy „azok, akik megsértették a büntetőjog hatályos rendelkezéseit, és az ügyben eljáró büntető bíró végrehajtandó szabadságvesztés-büntetésre ítélte őket”. Egy ügyész szerint az ismertté vált súlyos vagy nagyobb súlyú bűncselekmények elkövetői vannak a rácsok mögött, de egy ügyvéd szerint a rossz érdekérvényesítéssel bírók töltik meg a büntetés-végrehajtási intézeteket. Ha egy szociális munkástól kérdezzük, azt feleli: a szegények; ha romáktól kérdezzük, azt válaszolják: a romák.

És tulajdonképpen mindenkinek a saját nézőpontjából igaza van. De objektívizáljuk egy kicsit ezt a „saját nézőpontot”⁹: 2008-ban Magyarországon 408 407 bűncselekmény elkövetését regisztrálták és 122 695 fő elkövetőt detektáltak a hatóságok, azaz 122 695 fő bűnözőről beszélhetünk. Vagy mégsem? Ha a jogi terminust alkalmazzuk és a büntető törvénykönyv hatályos rendelkezéseit megsértő, valamint a hatóságok előtt ismertté vált elkövetőként tekintünk rájuk, akkor igen. Ámde sok olyan bűncselekmény történik, amelyet egyrészt nem jelentenek a rendőrségen, és sok elkövető soha nem kerül a hatóságok látókörébe. A latenciáról tudjuk, hogy jelentős, és azt is, hogy bűncselekményi csoportonként, de

⁸ Létminimum, 2009. - www.ksh.hu (2010. június.)

⁹ A 2008-as (ENyÜBS) adatokat használom, mert a 2009-es kriminálstatisztikai adatok a statisztikai adatgyűjtő rendszer változása miatt csak erős fenntartással alkalmasak a hatóságok előtt ismertté vált bűnügyi helyzet visszatükrözésére. Nem bonyolódva a kriminálstatisztika, és elemzésének, értelmezésének módszertani problémáiba, fontos kiemelni, hogy a bűnügyi statisztika adatai önmagában egyáltalán nem alkalmasak a bűnözés mérésére. Azokat ügyforgalmi adatként érdemes kezelni; azonban a tendenciák felvázolására a hosszú távú idősorok alkalmasak.

akár tényállások vonatkozásában is meglehetősen nagy szórást mutat¹⁰. A hazai kriminológia – lehetőségek hiányában – ugyan nagy adósa a társadalomnak a rendszeres viktimológiai kutatásokkal és a latencia mérésével, de az Országos Kriminológiai Intézetben 2003-ban, országos felnőtt reprezentatív mintán végzett kriminálviktimológiai kutatás, amely arra irányult, hogy felmérje a hivatalos bűnügyi statisztika által a bűnözés nagyságáról tükrözött kép és a valóság közötti különbséget, eredményei azt mutatták, hogy a latencia, azaz a nem jelentett esetek aránya 65% körüli¹¹. Ha a bűnözés elterjedtségét e két indikátor, a hatóság által regisztrált bűncselekmények száma és a lakosság által elkövetett, valamint elszenvedett, de a hatóságok tudomására nem került, illetve jelentett esetek alapján határozzuk meg, úgy mind az elkövetett cselekmények, mind az elkövetők, azaz jogi értelemben a bűnözők száma jóval magasabb a kriminálstatisztikai adatok által mutatott értékeknél.

Azonban kriminológiai értelemben nem minden elkövető bűnöző. Sőt! Ha elfogadjuk, hogy létezik bűnöző szubkultúra, ahol bizonyos törvénytörő magatartás és viselkedésformák átöröklődnek, ahol belső, alternatív szabályok, érték- és normarendszerek mentén folynak a mindennapok, és ez irányítja a személyközi, csoportközi interakciókat, ahol a bűnelkövetés egy „tanult mesterség és életforma”, a megélhetés biztosításának forrása, akkor bizony a hatóságok által regisztrált bűnelkövetőknek csak töredékét minősíthetjük bűnözőnek. (Hogy mekkora ez a töredék, erre vonatkozóan sajnos nincsenek adataink!)

Jellemzően a regisztrált bűnelkövetőknek mintegy 2/3-a (az ENyÜBS szerint) első büntényes, azaz először kerül kapcsolatba az igazságszolgáltatás rendszerével. A korábbi évekhez képest jelentős elmozdulás ezen a téren sem történt, a statisztikusok szavaival élve a regisztrált bűncselekmények és bűnelkövetők száma az elmúlt években „hullámzó stagnálást” mutat.

A jogerősen elítéltek száma 2008-ban 84 457 fő volt, 31,1%-uk esetében (26 233 fő elkövető) – gyakorlatilag minden harmadik elkövetővel szemben – szabtak ki a bírák szabadságvesztés-büntetést. A jogerősen szabadságvesztés-büntetésre ítélték 65,8%-a felfüggesztett, 34,2%-uk (8 972 fő) pedig végrehajtandó szabadságvesztés-büntetést kapott.

Miért is fontos ez? Mert gyakorlatilag ma minden tizedik terhelt, aki bíróság elé kerül, börtönbüntetésre ítéltetik. És a társadalom, a köznyelv egyértelműen őket tekinti bűnözőnek. Fontos megjegyezni, hogy a feltételes szabadságvesztés-büntetést kapott elítéltek egy részénél a magatartási szabályok be nem tartása, vagy újabb bűncselekmény elkövetése miatt a feltételes szabadságvesztés-büntetés végrehajtandóvá válik.

Így nem csoda, hogy 2008-ban is – 120%-ot meghaladó telítettség mellett – 14 702 főt tartottak fogva büntetés-végrehajtási intézetekben.

¹⁰ Lásd erről bővebben: Korinek László: *Rejtett bűnözés*. KJK, Budapest, 1988.

¹¹ Barabás Tünde: *Általános viktimológia, latencia*. In: Irk Ferenc (szerk.): *Áldozatok és vélemények*. I. kötet. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2004. 178. old.

Hogy ez a szám sok vagy kevés, nézőpont kérdése. Nekem meggyőződésem, hogy borzasztóan sok, és bizonyosan jóval több a szükségesnél, a hatásosnál. A fejlett országok és hazánk büntetés-politikája is haszonelvű, és a börtönépesség növekedésének éppen ezért – Nils Christie szavaival élve – „nincsenek természetes korlátai”. A büntetésiparban¹² a veszélyes osztályok megregulázása, kordában tartása, ki- és/vagy berekesztése a társadalom szükséges lételeme. És ez hazánkban sincs máshogy. Talán vannak, akik egyetértenek velem, hogy a modern, jóléti államokban a börtönpopuláció nagysága a „civilizált társadalom szegénye”.¹³

Minden igaz, és mindennek az ellenkezője is

Foglaljuk össze, mit is tudunk eddig: a kirekesztődéshez vezető szociális hátrányok halmozottan a hazai lakosság közel 10%-át érintik. Létminimum alatt él a lakosság mintegy 12%-a. A bűnelkövetők száma jellemzően a lakosság 1,2-1,5%-át teszi ki, a jogerősen elítélteké pedig 0,8%-át.

Talán durva becslés, de nem vagyunk messze az igazságtól, ha azt mondjuk, hogy ma Magyarországon minden 10. ember szegénységben él, és hozzávetőlegesen minden 100. ember bűncselekményt elkövetőként válik ismertté a hatóságok előtt, és kerül regisztrálásra is¹⁴.

Egyértelmű, hogy jóval több a szegény, mint a regisztrált bűnelkövető. Tíz-szer annyian szegények, mint ahányan a hatóságok által bizonyíthatóan elkövetnek valamilyen bűncselekményt vagy bűncselekményeket.

Pusztán egyetlen kérdés merül fel: akkor *miért csak ennyi bűnelkövető van?* Ha a szegénység és a bűnözés szignifikáns, oksági összefüggést mutat, miért csak ennyi elkövetővel kerül kapcsolatba a hatóság? A kérdés annál is inkább jogos, mert tudjuk, hogy a szegények által elkövetett cselekmények jellemzően vagy a „piti”, vagy az ún. „hagyományos” bűncselekmények kategóriájába tartoznak, viszonylag könnyen felismerhetők és nyomozhatók, az elkövetők kézre kerítése és bűnösségük bizonyítása nem igényel komoly logisztikát (fedett nyomozó, szakértők, különleges szolgálat bevetése stb.) és finansziális ráfordítást.

Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy mivel haszonelvű igazságszolgáltatásról van szó, érvényesül a „minél kisebb ráfordítással minél nagyobb eredmény elérésének” elve. Nem csak humán erőforrás, de anyagi ráfordítás és szakértelem tekintetében is a szegények által elkövetett ún. látható bűnözés (visible crime)¹⁵ felderítése a legjövődelműbb. Kis befektetés – látványos megtérülés.

¹² Christie, Nils: Büntetésipar. A nyugati stílusú gulagok felé. Osiris, Budapest, 2004. 195. old.

¹³ Stern, Vivien: Bricks of Shame. Britain's Prisons. Penguin, London, 1987.

¹⁴ Fontos különbséget tenni a hatóság előtt ismertté vált és a regisztrált bűncselekmények, illetve elkövetők között is. Ugyanis, habár jogi értelemben, a legalitás elve alapján, minden, a hatóság tudomására jutott bűncselekmény esetén meg kell indítani az eljárást, azonban van amikor ez mégsem történik meg, és/vagy, ha el is indul, nem kerül végül regisztrálásra. Vagy pedig éppen a település bűnügyi statisztikájának (sajnos még mindig vannak olyan rendőri vezetők, akik tévesen azt gondolják az eredményesség mutatójának) javítása érdekében történik alul- vagy túlregisztrálás.

¹⁵ Lásd erről bővebben: Cole, J. F. – Smith, C. E.: Criminal Justice in America. Thomson Wadsworth, Belmont, 2008. 35-36. old.

A látható bűncselekmények címszó alatt értjük az utcai bűncselekményeket (street crime), a már említett ún. hagyományos bűncselekményeket (ordinary crime) – ezen belül is a kisebb értékre elkövetett vagyoni elleni cselekményeket – és a közterületen elkövetett erőszakos cselekményeket. Továbbá a közösségi jólétet, biztonságérzetet és morális értékeket leginkább veszélyeztető közrend elleni cselekményeket, amelyeknek egy része nem is minősül bűncselekménynek (az utcai részegség, vandalizmus, hangoskodás, veszekedés, mások zaklatása, akár koldulással stb.). Habár ezeket a rendőrség és a jog is kis súlyú cselekménynek minősíti, mégis a társadalom normakövető tagjai számára ezek a legbosszantóbbak, legzavaróbbak, és ezekkel szembesülnek legtöbbször, illetve az áldozattá válással kapcsolatos félelmeik, biztonságérzetük gyengülése is összefügg ezeknek a cselekmények az észlelésével¹⁶. A legtöbb közösségben – George F. Cole és Christopher E. Smith szerint – a kisebbségi csoportokhoz tartozók és az abszolút deprivációban élők felülreprezentáltak ezen cselekmények elkövetői között. Vagyis a szegények.

Vannak, akik úgy gondolják, hogy ezek a rendzavarók elvonják a rendőrség figyelmét a súlyosabb esetek felderítésétől, mások pedig úgy vélik, a rendőrség szükségtelenül sokat foglalkozik ezekkel a cselekményekkel ahelyett, hogy erőforrásait és figyelmét a társadalom, valamint annak tagjainak vagyoni és erkölcsi értékeit ennél sokkal jobban sértő fehérgalléros bűnelkövetők üldözésére fordítaná.

A bűnözők jelentős része szegény, de a szegények jelentős része nem bűnöző

Ebben a fejezetben kérdezz–felelek formában fogaljuk össze a dolgozat eddigi megállapításait:

Kérdés: Mit és miért is üldöz a rendőrség?

Válasz: A bűnt és a bűnelkövetőket. A haszonelvűség tükrében elsősorban azokat, akik kis befektetéssel elérhetőek, és felderített, eredményes nyomozásként elszámolhatóak. Azaz akikkel maximalizálni lehet a pénzügyi és a társadalmi profitot.

Kérdés: Kik azok, és mely cselekményekről van szó?

Válasz: Jellemzően azok, akik látható bűncselekményeket követnek el, amelyek elkövetőinek felderítésére a rendőrség megfelelő kapacitásokkal és szakértelemmel is rendelkezik. Ezen elkövetők jelentős része kisebbséghez tartozó és/vagy halmozottan deprivált és/vagy szegény.

Kérdés: Ezek szerint a szegények bűnözők?

Válasz: Nem, de a bűnözők sokkal inkább felkészültek és érdekeltek a szegények által elkövetett, a látható bűnözés kategóriájába tartozó cselekmények felderítésében, mint a jellemzően jóval nagyobb társadalmi kárt okozó, ugyanak-

¹⁶ Lásd erről bővebben: Kó József – Münnich Iván: Tolerancia, agresszivitás, közöny. Valóság, XLIX. évfolyam, 2006. 6. szám. 7-20. old.

kor hatványokkal magasabb nyomozati és bizonyítási költségekkel járó, speciális szakértelmet igénylő és bizonytalan kimenetelű esetekben. Azonban emiatt a szegények bűnösebbeknek látszanak.

Kérdés: A látszat csal?

Válasz: Igen. Sem statisztikai adatok, sem egyéb társadalomtudományi vizsgálatok nem bizonyították, hogy a szegények nagyobb arányban követnek el bűncselekményt, mint a nem szegények. Azt azonban igen, hogy nagyobb valószínűséggel érik tetten őket, és nagyobb valószínűséggel kapnak szabadságelvonással járó büntetést, mint a magasabb szociális státuszúak.

Kérdés: Az igazságszolgáltatás közvetve a szegénységet bünteti?

Válasz: Meggyőződésem, hogy akaratlanul is ezt teszi. Az intézményi érdekei, a társadalmi érdek és a jogbiztonság is ezt kívánják. A társadalompolitikai intézményrendszerek latens célja a társadalom védelme a szegényektől és a szegénységgel együtt járó társadalmi kockázati tényezőktől. De a szociálpolitika intézményrendszere még a jóléti államokban sem képes önmagában a szegénység és a szegények kontrolljára. Vagy igazságügyi funkciókat és szerepeket is magába olvaszt, vagy az igazságügyi rendszerre hárítja a társadalmi kontroll egy részét. A bűnözés pedig olyan társadalmi jelenség, amelynek égisze alatt a szegények, mint „veszélyes osztályok”¹⁷ kontrollja társadalmi támogatottság mellett megvalósítható.

Szociális kérdés – büntető megoldás

A szociális kérdésre adott büntető intézkedések széles tárházát szolgáltatja a történelem. A csavargók – mint „a Föld haszontalan terhe” (egy lyoni jogász megfogalmazása IX. Károly korában) – és a csavargás megtorlására a XVI-XVII. és XVIII. században Európa-szerte számos intézkedést alkalmaztak¹⁸. A legáltalánosabb a kitoloncolás volt, azonban – amint az egy 1764-es francia királyi rendeletben olvasható¹⁹ – ennek korlátaival is tisztában voltak. Másik eléggé elterjedt intézkedés a számkivetés – mint „társadalmi halál” –, illetve a kivégzés volt. Franciaországban II. Henrik 1556-ban nyilatkozatot adott ki, amelyben elrendelte, hogy a csavargókat tömlőbe vessék, és a nyilatkozatot megsértőket halálbüntetés sújtsa. Amint azt *Robert Castel* is megjegyzi „...a XVI. századi Anglia csavargás ellen fogantatosított »véreskezű törvénykezésének« is a halálbüntetés alkotta a »kemény magját«... VIII. Henrik uralkodása alatt tizenkétezer csavargót akasztottak fel, s Erzsébet uralkodása idején évente négy százat”²⁰. További

¹⁷ Lásd Christie, Nils: Büntetésipar. A nyugati stílusú gulagok felé. Osiris, Budapest, 2004.

¹⁸ Castel, Robert: A szociális kérdés alakváltozásai. Max Weber Alapítvány, Wesley Zsuzsanna Alapítvány, Kávé Kiadó, Budapest, 1998. 81-83. old.

¹⁹ „Főlismertük, hogy a toloncz-büntetés nem teszi lehetővé, hogy féken és kordában tarthassunk olyan embereket, kiknek élete örökös és önként vállalt számkivetésben tellik...”

²⁰ Vexiliard, A.: Introduction á la sociologie du vagabondage. 73.old. Lásd még Dobb, M.: Études sur le développement du capitalisme. – Idézi Castel, Robert: A szociális kérdés alakváltozásai. Max Weber Alapítvány, Wesley Zsuzsanna Alapítvány, Kávé Kiadó, 1998. 84-86. old.

intézkedések voltak: a gyarmatokra száműzés, az „elzárt helyen való kényszer-munkára fogás” és később a szegényházakba utalás is.

A csavargókat elsősorban azért kellett megtorló intézkedésekkel sújtani, mert „veszélyes néposztály” tagjai voltak, akik gyökerek, kötődés és tulajdon híján a dolgok, akár a társadalmi viszonyok megváltoztatására is törekednek, vagy könnyen belesodrónak lázongásokba, fölkelésekbe, és – *Castel* megfogalmazása szerint – „a társadalmi destabilizálódás tényleges vagy képzelt veszélyét jelenítették meg”.

Számos példát említhetnénk még a történelemből. Nem is kell messze mennünk, csak vissza a szocialista érába, és máris szembetűnik pl. a közveszélyes munkakerülés, mint tényállás a hajdani büntetőjogi rendelkezések között.

A büntető igazságszolgáltatás eszközeit rendszeresen alkalmazták és alkalmazták szociális, sőt akár egészségügyi problémák kezelésére is. Amikor a szociálpolitikai rendszer rosszul méri fel, hibásan értelmezi a szociális problémát, és diszfunkcionális választ ad – ez sok esetben akkor történik, amikor kulturális problémát akar szociálisan kérdésként kezelni –, azaz a problémamegoldásra hivatott intézkedések és intézményrendszerek több kárt, társadalmi költséget termelnek, mint amennyi hasznot hajtanak, akkor „elegáns” társadalompolitikai varázsvessző-legyintéssel áttestálják, delegálják a problémát az igazságügyi rendszernek. Majd amikor az sem képes kezelni a jelenséget, és hasonló működési mechanizmust és eredményt mutat, mint a szociális intézményrendszer, egyszerűen dekriminalizálják a magatartást, és visszadobják a szociál- és vagy egészségpolitikai rendszernek. Az egész úgy zajlik, mint egy teniszmeccs:

- Az állás 30, semmi.
- Nézzük csak, ki is adogat? A Szociális. De várjunk csak....
- Minő meglepetés, az Igazságügy elnyerte a Szociális adogatását. Most nála az előny!

A társadalmi intézményrendszereknél, társadalompolitikai ágazatoknál is „mindig az adogatónál az előny”. Habár együtt kell működniük különböző társadalmi, gazdasági, politikai problémák kezelésében, de, aki nagyobb szeletet vállal, kap a jelenség kezeléséből, az bőségesebb támogatásban is részesül. Tehát érdekeltté válik a probléma fenntartásában, hiszen profitot termel az ágazat számára.

A múlt század és napjaink tipikusan ilyen társadalmi jelensége például az alkohol és a kábítószer-fogyasztás, illetve az ezzel összefüggő problémák. Számos nemzetközi és hazai vizsgálat eredménye is bizonyítja, hogy a modern társadalmak a kábítószer-probléma vonatkozásában mintegy háromszor-négyszer annyit költenek igazságügyi kiadásokra, mint megelőzésre és gyógyításra összesen!²¹

²¹ Lásd erről bővebben: The economic costs of drug abuse in the United States, 1992-1998. Executive Office of the President Office of National Drug Control Policy. Washington, D. C. ; Public expenditure on drugs in the European Union 2000-2004. EMCDDA, 2004.; Hajnal Gy. - Nyírády A. : A kábítószerrel összefüggő kezelés költségei. In: Jelentés a magyarországi kábítószer-helyzetről, 2007. Nemzeti Kábítószer Adatgyűjtő és Kapcsolattartó Központ, 2007.

És hiába nyer ez bizonyítást, számos egyéb érdeken túl ágazati és intézményi érdekek is közrejátszanak abban, hogy még mindig nincs elmozdulás a kábítószer-fogyasztás, mint társadalmi probléma kezelésében a kriminális megközelítés dominanciájától.

Szegregált bűnözés

Egyértelmű, hogy van kapcsolat a vagyoni helyzet, a társadalomban betöltött pozíció és a kriminalitás között. Az utóbbit kiváltó egyik ilyen ok a jövedelmi helyzet változása. *Adolphe Quetelet* rámutat, hogy „...az ember nem azért indíttatik a bűncselekmény elkövetésére, mert kevéssel rendelkezik, hanem gyakran azzal, hogy hirtelen a jóléteből a nyomorban, s abban a lehetetlen helyzetben találja magát, hogy összes szükségleteit, melyhez hozzászokott, nem tudja kielégíteni”.²²

A magyar bűnügyi statisztika az elítéltek vagyoni helyzetére vonatkozóan az 1905-1908. évek átlagára a következő adatokat közli:

„100 elítélt közt volt	
Vagyonos	5,1%
Némi vagyonnal bíró	9,6%
Vagyontalan	85,3%”.

Azonban, mint azt Irk Albert is megjegyzi: „...a vagyoni állapot önmagában a többi tényezőtől szigorúan nem különíthető el.” Sőt „...a statisztika adatai sem fedik mindenben a valót”²³. Ideje lenne célzott felmérést készíteni a szabadságvesztés-büntetésüket töltők bekerülés előtti szociális helyzetéről. Módszertani szempontból a laekeni indikátorok alkalmazása lenne ildomos, egyrészt a megalapozottság, másrészt az összehasonlíthatóság miatt. Továbbá utánkövetéses vizsgálattal a szabadulást követő pár év elteltével újra meg lehetne kérdezni a mintában szereplőket, és mérni lehetne a különbségeket.

Miért is fontos ismernünk a börtönpopuláció szociális összetételét? Legfőképpen azért, hogy megismerhessük, vajon a szabadságelvonással járó büntetések mennyire hatékonyak a börtönpopulációra vonatkoztatva, továbbá, hogy megvizsgálhassuk, vajon a börtönépítés és a bebörtönzöttek számának növelése megoldja-e mind a bűnözés, mind pedig a szegénység problémáját, valamint a szegények és a „veszélyes osztályok” kontrollját.

A kapcsolat a szegénység és a bűnözés között talán leginkább az alábbi indikátorok mentén értelmezhető:

- Értékválasztás
- Tanult viselkedés (differenciális asszociáció)
- Járulékos előnyök és hátrányok egyensúlya, érte ezalatt a létfenntartás érdekében elkövetett cselekményeket is

²² Quetelet, A.: *Physique sociale*. Saint Petersburg, 1869. – Idézi Irk Albert: *Kriminálaetiológia*. Politzer Zsigmond és Fia Könyvkereskedése, Budapest, 1912. 239. old.

²³ Irk Albert i. m. 238. old.

- „Kriminál-szuiciditás” (minden mindegy állapot; ha nem segítesz, láthatóan elveszem)
- Kiútkeresés az objektív és/vagy szubjektív deprivációból; (státuszpolitika)

Ki kell azonban emelnünk még egy szempontot ahhoz, hogy megértsük: a szegények miért is követnek el látható bűncselekményeket, és emiatt miért ők azok, akik nagyobb számban töltik meg a büntetés-végrehajtási intézeteket. Ehhez, a tanulási és lehetőségstruktúrák értelmezéséhez segítségül hívjuk *Cloward* és *Ohlin* szociális kontroll elméletét. *Cloward*²⁴ fejlesztette tovább *Sutherland*, illetve a normasértő szubkultúrák elméletét. *Ohlin*nal közösen publikált tanulmányukban²⁵ *Merton* anómia elméletét és *Sutherland* differenciális asszociáció elméletét igyekeztek összeilleszteni. A hangsúlyt a gazdasági jellegű szükségletekre helyezték. *Merton*nal szemben szerintük a társadalmi struktúra mentén nemcsak a legitim, hanem az illegitim eszközök is egyenlőtlenül oszlanak el. Vannak, akik számára nemcsak a legitim, de bizonyos illegitim csatornák is blokkoltak. Ezek az utak (akár illegitimé, akár legitímé) döntőek a bűnöző viselkedés kialakulásában. A hozzáférhetőség a környező szociális rendszer szerkezetétől, illetve az abban már kialakult szubkultúra-mintáktól függ.

Az illegitim eszközök hozzáférhetőségét tehát különböző kritériumok ugyanolyan módon szabályozzák, mint ahogy azt a konvencionális eszközök hozzáférhetőségéről már régen megállapították. Mindkét lehetőségrendszer

- a) korlátozott, és nem áll rendelkezésre korlátlanul;
- b) differenciáltan elérhető, attól függően, hogy az emberek hol helyezkednek el a társadalmi struktúrában.

Amikor *Cloward* az „eszközök” kifejezést használja, legalább két dolgot hallgatólagosan hozzágondol: egyrészt a megfelelő tanulási környezetet, amely elősegíti az egy-egy meghatározott szerep betöltésével kapcsolatos értékek és szakismeret megszerzését, valamint a lehetőséget a szerep eljátszására, ha már felkészült rá az illető egyén. Így az „eszköz” kifejezés magában foglalja mind a tanulási struktúrákat, mind pedig a lehetőségstruktúrákat.

Az illegitim eszközökhöz való hozzájutást szabályozó különböző kritériumok közül a rétegdifferenciák a legfontosabbak közé tartoznak. A rétegekultúra, a konvencionális, specializált foglalkozási szakismeretekben való kiképzés gyakran előfeltétele bizonyos típusú – fehérgalléros – bűncselekmények elkövetésének. A rétegekultúra egyben kulturális tőkeként is értelmezhető.

A szegények számára tehát nemcsak a legitim, de az illegitim csatornák jó része is blokkolt. *Ferge Zsuzsa* szerint „a szegénység klasszikus szociológiai megközelítése szerint a család, melybe az egyén beleszületik, mélyen befolyásolja a fizikai és társadalmi életesélyeket... A társadalmi életesély az egyén által elérhető társadalmi státusra utal, illetve arra, hogy mennyire autonóm az egyén akkor, amikor »szabadon« választ életutat. Azt állítjuk, hogy a »folyékony modernitás« sa-

²⁴ Cloward, R. A.: *Illegitimate Means, Anomie, and Deviant Behavior*. *American Sociological Review*, Vol. 24. 1959. No. 2. 164-176.

²⁵ Cloward, R. A. – Ohlin, L. E.: *Delinquency and Opportunity*. The Free Press, Glencoe, 1960.

játosságai ellenére a fizikai és társadalmi életesélyek továbbra is társadalmilag meghatározottak, a szegénység, ezen belül a tartós szegénység esélye nem vált véletlenszerűvé. A származási családból hozott gazdasági, társadalmi és különösen a kulturális tőke továbbra is számít, éppúgy, mint a korai szocializáció, valamint azok az életutató formáló intézmények, amelyek a gyermekek és fiatal felnőttek számára (a család révén, vagy politikai döntések nyomán) elérhetőek.”²⁶

A társadalmi életesélyeket az iskolai pályafutás alapozza meg. Az iskolázottsági szint minden európai országban nő. Azonban „Magyarország egyike a világ azon országainak, ahol iskola- és osztályszinten a leginkább elkülönülnek egymástól a könnyen tanítható, jó képességű, középosztálybeli gyerekek, illetve a tanulási nehézségekkel küszködő, nehezebben tanítható, szegény és iskolázatlan családokból származó gyerekek. Amint azt már több nemzetközi összehasonlító felmérés is megmutatta, ma a magyar a világ egyik legszegregáltabb iskolarendszere.”²⁷

Ferge Zsuzsa és Csapó Benőék szerint tehát a születési mikrokörnyezet, a család kulturális, gazdasági tőkái, szociális státusza valamint az iskolai pályafutás determinálja a fizikai és társadalmi életesélyeket. A szegények eleve hátrányból indulnak, és ezt a hendikepet nemhogy csökkenti, de még tovább mélyíti az erősen szegregált és szegregáló oktatási rendszer. Ha pedig a tudáshoz és a társadalmi életesélyeket növelő kapcsolatokhoz, szociális hálókhoz való hozzájutás is szegregált, értelemszerűen – *Cloward* és *Ohlin* elméletét alapul véve – a bűnözés is szegregált. Egyenlőtlenül oszlanak meg a bűnözési esélyek – azaz a láthatóság és fedettség, a kisebb és a nagyobb haszon, a lebukás nagyobb és kisebb kockázata; a bűnözői státuszokhoz való hozzáférés, és nem utolsó sorban nem csak a legitim, de a jól jövedelmező illegitim tevékenységekhez, csatornákhöz való hozzáférés is.

Így talán jobban érthető, hogy a láthatósága és a társadalmat leginkább irritáló volta, illetve elkövetőinek szociális státusza miatt a kisebb értékre elkövetett vagyon elleni bűncselekmények (főleg lopások) vezetnek még mindig a regisztrált bűncselekményeket tartalmazó kriminálstatisztikát, és az sem véletlen, hogy a börtönökben a szegények felülreprezentáltak.

A jog korlátai

Durkheim szerint „a büntett... olyan cselekedet, mely különösen nagy energiával bír és igen pontosan körvonalazott közösségi érzelmeket sért meg.”²⁸

„A büntetőjog tartalmilag üzenet; azon magatartások katalógusa, amelyet a törvényhozás adott történelmi időszakban leginkább veszélyesnek tart a társadalom nyugalma, a jogrendre, az állami, társadalmi, gazdasági rendre, a polgárok személyére vagy jogaira” – írja *Palánkai Tiborné*, majd így folytatja –

²⁶ Ferge Zsuzsa i. m. 15-16. old.

²⁷ Csapó Benő – Fazekas Károly – Kertesi Gábor – Köllő János – Varga Júlia: A foglalkoztatás növelése nem lehetséges a közoktatás átfogó megújítása nélkül. *Élet és Irodalom*, 2006. november 17. 46. szám.

²⁸ Durkheim, É.: A bűnözés normális jelenség. In: Gönczöl K. – Kerezi K.: A deviancia szociológiája. T-Twins, Budapest, 1993. 10. old.

„A büntetőjog... a tényleges vagy kívánatos értékrendnek – kényszerrel felerősített – közvetítője.”²⁹ Azonban *Palánkainé* kiemeli, hogy a büntetőjogi felelősség kilátásba helyezése és alkalmazása csak akkor indokolt, ha a nem kívánatos magatartás a közösségre, illetve a polgárookra káros hatásai olyan súlyosak, hogy más felelősségi formák eszközei elégtelenek.

Egyetlen kérdés marad. Tényleg nincsenek más eszközök a szegénység és a szegények kontrollálására? Valóban a börtön és a még több börtön a leghatékonyabb és a leghatásosabb megoldás? Tisztában vagyunk azzal, hogy a büntetés-politika területén – Nils Christie szavaival élve – a „növekedésnek nincsenek természetesen korlátai”.³⁰ Félő, hogyha mi is ráeszmélünk a büntetésipar hatalmára és profitabilitására, amit az amerikaiak már régen megtettek; a mai magyar börtönrendszer szegényházzá válik.

Felhasznált irodalom

- Barabás Tünde: Általános viktimológia, latencia. In: Irk Ferenc (szerk.): *Áldozatok és vélemények. I. kötet.* Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2004. 157-198. old.
- Castel, Robert: *A szociális kérdés alakváltozásai.* Max Weber Alapítvány, Wesley Zsuzsanna Alapítvány, Kávé Kiadó, 1998.
- Cloward, R. A.: *Illegitimate Means, Anomie, and Deviant Behavior.* American Sociological Review, Vol. 24. 1959. No. 2. 164-176.
- Cloward, R. A. – Ohlin, L. E.: *Delinquency and Opportunity.* The Free Press, Glencoe, 1960.
- Cole, J. F. – Smith, C. E.: *Criminal Justice in America.* Thomson Wadsworth, Belmont, 2008.
- Csapó Benő – Fazekas Károly – Kertesi Gábor – Köllő János – Varga Júlia: *A foglalkoztatás növelése nem lehetséges a közoktatás átfogó megújítása nélkül.* Élet és Irodalom, 2006. november 17. 46. szám.
- Christie, Nils (2004): *Büntetésipar. A nyugati stílusú gulagok felé.* Osiris, Budapest, 2004.
- Durkheim, É.: *A bűnözés normális jelenség.* In: Gönczöl K. – Kerezi K. (1993): *A deviancia szociológiája.* T-Twins, Budapest. 9-13. old.
- Ferge Zsuzsa (2007): *Mi történik a szegénységgel? Csalóka „posztmodernitás”.* Esély, 2007. 4. szám. 3-23. old.
- Hajnal Gy. – Nyírády A.: *A kábítószerrel összefüggő kezelés költségei.* In: *Jelentés a magyarországi kábítószer-helyzetről,* 2007. Nemzeti Kábítószer Adatgyűjtő és Kapcsolattartó Központ, 2007.
- Havasi Éva: *Megélhetési nehézségek, anyagi depriváció.* In: Szívós P. – Tóth I. Gy.: *Feketén, fehéren.* Társi Monitor Jelentések 2005. Társi, Budapest, 2006. 59-82. old.

²⁹ *Palánkai Tiborné: Büntetőjogi alapismertetek.* T-Twins, Budapest, 1993. 15. old.

³⁰ *Lásd erről bővebben: Christie, Nils: Büntetésipar. A nyugati stílusú gulagok felé.* Osiris, Budapest, 2004.

- Irk Albert: Kriminálaetiologia. Budapest, Politzer Zsigmond és Fia Könyvkereskedése. 1912.
- Kó József – Münnich Iván: Tolerancia, agresszivitás, közöny. Valóság, XLIX. évfolyam, 2006. 6. szám. 7-20. old.
- Korinek László: Rejtett bűnözés. KJK, Budapest, 1988.
- Létminimum, 2009. – www.ksh.hu. (2010. június)
- Palánkai Tiborné Büntetőjogi alapismeretek. T-Twins, Budapest, 1993.
- Public expenditure on drugs in the European Union 2000–2004. EMCDDA, 2004.
- Stern, Vivien: Bricks of Shame. Britain's Prisons. London, Penguin, 1987.
- The economic costs of drug abuse in the United States, 1992-1998. Executive Office of the President Office of National Drug Control Policy. Washington, D. C.

Tóth Tamás

Az esélyteremtés lehetőségei a Fiatalkorúak Bv. Intézetében, Tökölön

Komplex módon kezelve és vizsgálva a konferencia témáját – amely az elítéltek (kiemelten a drogproblémákkal küzdők) szabadulás utáni helyzetével, a kirekesztésből fakadó nehézségekkel foglalkozott* –, elengedhetetlen a szabadulást megelőző lehetőségek elemzése, bemutatása, mellyel a bv. intézetek élhetnek, és élnek is annak érdekében, hogy segítsék a szabaduló fogvatartottak reintegrációját. A büntetés-végrehajtásban használt eszköztár nagyon széles, minden intézet az adottságainak leginkább megfelelőket alkalmazza. Én a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében, Tökölön folytatott gyakorlatot ismertetem, az idő rövideje miatt csak vázlatosan.

A Fiatalkorúak Bv. Intézetébe jellemzően rendkívül hátrányos helyzetű fiatalok kerülnek. A hátrányos helyzet döntően azokat a szocializációs és családi körülményeket jelenti, ahonnan a fiatalok érkeznek.

A család mint elsődleges háttér felelőssége vitathatatlan a szocializációs folyamat sikerében, avagy sikertelenségében. A fiatalkorú bűnelkövetők családi hátterére jellemző, hogy a családszerkezet meglehetősen kaotikus, gyakran változik a gyermeket nevelő személye (válás, különélés, intézeti nevelés), a szülői attitűd elhanyagoló, hideg, nem nyújt érzelmi biztonságot, gyakori nevelési módszer a fizikai agresszió mint büntetés, egyúttal kevés hangsúlyt kap a jutalmazás, melynek fontos személyiségépítő hatása így alig érvényesül.

A fiatalkorú fogvatartottak kognitív, értelmi funkciói messze a korátlag alatt helyezkednek el, iskolázottságuk nagyon alacsony. A jelenség mögött alapvetően felfedezhető, hogy a deviáns fiatalkorú mikrokörnyezete nem támogatja a tanulást, nem tekinti központi értéknek, jellemzően a szülők iskolázottsága is nagyon alacsony.

Érzelmi intelligenciájuk szintjét jelzi, hogy nehezen képesek a másik személy szempontjának figyelembevételére, alig tudnak más szemszögből tekinteni az eseményekre, mint a sajátjukból.

A sikertelen alkalmazkodás, a társadalmi normák elutasítása vezethet oda, hogy önmagukhoz hasonló személyek társaságát keresik, így társas kapcsolataikban a kortárs csoport fokozott hatása érvényesül, mely jellemzően a bűncselekmények elkövetésében is jelentős szerepet játszik.

A fiatalokkal való foglalkozás során olyan alapvető célok fogalmazhatók meg, mint a vázolt hátráltató tényezők lehetőség szerinti korrekciója, ezáltal a

* Lásd „Kirekesztettek” c. nemzetközi konferencia (Vác, 2010. május 27.)

személyiség fejlesztése, valamint a társadalmilag elfogadott, pozitív értékek – mint szorgalom, őszinteség, becsület, az idősek és a nők tisztelete, igazmondás stb. – közvetítése. Ezek az értékek ugyanis a felnevelkedés során nem kaptak hangsúlyos szerepet a szülők vagy egyéb nevelők részéről, így nem épültek be a fiatalok személyiségébe.

A börtönön belüli esélyteremtés – a vázolt célok elérése érdekében – több szintéren zajlik: az oktatás és képzés, valamint a munkáltatás területén, a speciális csoportok által, ahol a fiatalkorúak differenciált kezelése valósul meg, illetve a közösségi programok a szabadidő hasznos eltöltését teszik lehetővé.

Intézetünkben a fiatalkorúakat részére nappali tagozatos, felzárkóztató szakiskolai képzés folyik, 20 hónapos blokkokban (jelenleg 170 fő részvételével). Ennek specialitása egy úgynevezett pályaorientációs képzés is, melynek során a könnyűipar, a gépipar és a vendéglátás területei kerülnek előtérbe.

A képzés sajátosságai a gyakorlatorientáltság és a felzárkóztatás. Emellett intézetünk célirányos továbbtanulási lehetőséget is biztosít, ugyanis a fiatalok külföldön vizsgát téve szakmát adó képzésen is részt vehetnek a későbbiekben. Az oktatásba beépült az érdeklődési körük feltérképezése is, mely segítséget nyújt a jövőbeni pályaválasztásukban.

A fiatalkorúak munkáltatása alapvetően a Duna Papír Kft-ben történik (40-50 fő), ezen kívül az intézet területének rendezésében is tevékenykednek (5-10 fő).

Az intézetben több speciális csoport is működik, lehetővé téve ezáltal a fiatalkorúak differenciált elhelyezését, a csoporttagok számára a célirányos pedagógiai és pszichológiai kezelést.

A *gyógyító-nevelő csoportban* elsősorban a felmerülő pszichés problémák (pl. beilleszkedési zavarok, szuicid veszélyeztetettség) kezelése a cél.

A *drogprevenációs csoport* tagjai számára a jövőbeni kábítószer-használat megelőzésére irányulnak a foglalkozások, továbbá az önismeretük fejlesztése, érzelmi életük korrekciója, valamint a szociális kapcsolatokban való jártasságok erősítése, a szociális alkalmazkodáshoz szükséges készségek (együttműködés, segítőkészség, felelősségvállalás, tolerancia stb.) fejlesztése is elérendő cél.

Az *egészségnevelő csoportot* az utógondozó nevelő vezeti. Itt a testi-lelki egészség tudatos megőrzése és fejlesztése az elsődleges célkitűzés.

A *pszicho-szociális csoportokban* – az olyan introvertált, befelé forduló, kapcsolatokat nehezen teremtő fiatalkorúak számára, akik visszahúzódóak, konfliktuskerülők, és könnyen áldozattá válhatnak – a foglalkozásokon segítséget nyújtunk az asszertív viselkedésmódok elsajátításához, a megfelelő érdekérvényesítő technikák megtanulásához. Mindezek megvalósulása érdekében tervezzük a foglalkozások körét kibővíteni az állatterápia gyakorlati módszerével.

A szabadidős tevékenységek és közösségi programok megvalósítására kiváló példa a fiatalkorúak és a „HIV-körleten” elhelyezett fogvatartottak közös tevékenysége.

A fiatalkorúak túlzott impulzivitása, agresszivitása és a beilleszkedési problémáik kezelése, visszaszorítása érdekében létrejött egy kezdeményezés a „HIV-körlet” fogvatartottjaival. E körleten az izoláltság, a betegségből fakadó többszörsően hátrányos helyzet és az előítéletekkel való folyamatos szembesülés korábban komoly problémaforrás volt.

Egy kreatív ötlet – az úgynevezett cérnakép készítése és a technika megtanítása a fiatalkorúaknak – azonban a vártnál is kedvezőbb eredményeket hozott.

A közös tevékenység elsődleges hatásai, hogy a figyelmi funkcióik, a kézügyességük, valamint a kreativitásuk is fejlődik.

A másodlagos hatások közé sorolhatjuk, hogy e két „problémás” fogvatartotti kör gondolkodásmódja megváltozott, előítéleteik egymás irányába – az együttes, kötetlen beszélgetések hatására – lecsökkentek. A közös érdeklődési kör segítséget nyújt a másság elfogadásában is. Mivel a „HIV-körleten” – a fogvatartottak összetételéből következően – jellemző a kulturális változatosság, így a kultúrák egymáshoz való közeledése is megfigyelhetővé vált. Tovább léphetünk ennek eredményeként, így már elkezdődött a fiatalkorúak részére az angol nyelv megismertetése egy a „HIV-körleten” elhelyezett, az angol és a magyar nyelvet jól ismerő fogvatartott által. A foglalkozások rendszeresen, egyidejűleg átlagosan 6-8 fiatalkorú részvételével zajlanak.

A hónapok óta zajló közös programok során elért eredmények közé sorolhatjuk, hogy a „HIV-körlet” fogvatartottjaiban az izoláltság szubjektív érzése jelentősen csökkent azáltal, hogy a hasznos elfoglaltság az idő jobb strukturálását segítette elő, a fogvatartottak nyitottabbá váltak, mivel több mozgás és esemény történt a közvetlen környezetükben.

A fiatalkorúak számára a részvétel egyfajta presztízsértékkel bír, melynek nagy szerepe van a figyelem eseményektől való tartózkodásban. A foglalkozások jutalom jellege hozzájárul a pozitív énkép kialakulásához, az „Én részt vehetek, tehát jó vagyok, nincs velem probléma” tudat megerősítő hatását.

Mindkét csoport számára fontos hozadék a kompetenciaérzés növekedése: az, hogy képesek megcsinálni valamit, aminek látható, értékelhető eredménye van. Az elkészített képeknek természetesen esztétikai értékük van, kiválóan alkalmasak a körletek díszítésére. Mindezen motiváló tényezők együttesen járulnak hozzá a fogvatartottak személyiségének pozitív irányba történő változásához, ezáltal pedig a büntetés-végrehajtási célok megvalósulásához.

Összegezve: a kirekesztettség elleni küzdelemhez megvannak – ha korlátozottan is – a büntetés-végrehajtás eszközei, melyeket alkalmazni, fejleszteni, bővíteni szükséges. Ez a fogvatartottak és a társadalom közötti szakadék csökkentését szolgálja, sikeres programok esetén hídépítést is jelenthet. A börtönökben szerzett ismeret, szaktudás lehet sok fogvatartott számára az egyetlen eszköz a kitörésre, az újrakezdésre a szabadulást követően.

Fotó: Fiatalkorúak Bv. Intézete, Tököl

Kőszegi Szilvia

A fogvatartottak oktatása és képzése

I.

A büntetés-végrehajtás keretei között folyó *nevelés alapvető célja* az elítéltek sikeres visszavezetése a társadalomba. A ma uralkodó szemlélet szerint nem a fogvatartottak „átalakításával” kell foglalkozni, hanem azzal, hogy képesek legyenek önmagukat megváltoztatni. Fontos szempont a fizikai, szellemi egészség megőrzése, helyreállítása, az önbecsülés fenntartása, a felelősségérzet kialakítása. A nevelés tehát a „pozitív irányú befolyásolás” gyűjtőfogalma a magyar büntetés-végrehajtásban, amelybe beletartozik az elítélt megismerése, foglalkoztatása, önképzése, rehabilitációs és szabadidős tevékenységének szervezése, jutalmazása, fegyelmi felelősségre vonása, a családi és társadalmi kapcsolatok támogatása. A nevelés egyik kiemelkedően fontos területe a *foglalkoztatás*. Ebbe a fogalomba nem csak a munkáltatás tartozik, hanem az *alapfokú iskolai oktatás, a szakirányú képzés, a terápiás foglalkoztatás, a művelődési, szabadidős, sport-, személyiségfejlesztő, gyógyító, rehabilitációs programokon való részvétel* is. A foglalkoztatás a testi és mentális egészség fenntartásán túl a „kinti” társadalomban is felhasználható alap- és szaktudás megszerzését is biztosítja, normális életvitelhez szoktat, segít elkerülni a kényszerű semmittevés okozta agressziót vagy depressziót.

Nem csak magyarországi tapasztalat, hogy a *szabadságvesztés-büntetésre ítélték iskolai végzettsége, képzettsége alacsonyabb az adott ország lakosainak átlagos képzettségi szintjénél*. A fogvatartottak többségénél a szocializációs folyamatok nem a normális mértékben, vagy minőségben történtek meg, ezt jelzi alacsonyabb képzettségi szintjük is. Ebből egyértelműen következik, hogy oktatásukkal, a hiányzó műveltség pótlásával lehet elősegíteni – többek között – társadalmi beilleszkedésüket. Korábban 40 éves korig kötelező volt a hiányos általános iskolai képzés pótlása, azonban napjainkban az *általános tankötelezettség* csak a 18. életévüket be nem töltött személyekre vonatkozik. Az oktatásban, képzésben való részvételre sarkall, hogy a 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 132. §-a szerint: „Az alapfokú oktatásban, a szakképzésben vagy továbbképzésben részt vevő elítéltet – ha nem állították munkába – a képzés ideje alatt az alaplunkadíj egyharmadának megfelelő pénzbeli térítés illeti meg.” Ez az *ösztöndíjnek* is nevezett illetmény jelenleg 7 945 Ft. Az általános iskolai képzés esetében sajnos a jelentkezést sok esetben csak az ösztöndíj indokolja, azaz a képzésre jelentkezők egy részét többnyire csak ez készíteti arra, hogy elkezdje, vagy befejezze általános iskolai tanulmányait.

Úgy gondolom, arra kellene törekedni, hogy az elítéltek felismerjék az oktatás morális értékét, s ne a pénz legyen az elsődleges motiváló tényező, hanem a tudásvágy. *Az ösztöndíjat a tanulmányi eredményekhez lehetne kötni, ezzel sarkallva a fogvatartottat a képzésben való tudatos részvételre.*

Az utóbbi néhány évben az oktatásba történő jelentkezés feltételeiben pozitív irányú változások mentek végbe. Míg néhány évvel ezelőtt csak az jelentkezhetett mind általános iskolai, mind gimnáziumi képzésre, akinek a várható szabadulása a képzések végét követően vált esedékessé, napjainkra ez a rendelkezés már nem érvényes. Ha a fogvatartott minimum fél évet el tud tölteni az oktatásban, részvételének nincs akadálya. Ezt a változtatást nagyon ésszerűnek tartom, hiszen így a szabadulók esetében nagyobb a motiváló tényező, nagyobb az esélye annak, hogy a börtön falain kívül is folytatni fogják tanulmányaikat.

II.

A fogvatartottak foglalkoztatására vonatkozó *nemzetközi követelmények és jogszabályi előírások* akkor teljesülnek megfelelően, ha minden fogvatartott részére biztosítják annak lehetőségét, hogy a társadalomba való beilleszkedését a szabadságvesztés ideje alatt megkezdhesse. A fogvatartottak megfelelő foglalkoztatásának lehetőségei a világ számos pontján elmaradnak a kívántaktól. Ennek alapvető okai a következők lehetnek:

- a foglalkoztatáshoz szükséges tárgyi és pénzügyi feltételek szűkössége,
- a programok szervezéséhez szükséges szakemberek kevés száma.

A magyarországi büntetés-végrehajtási intézetekben jelenleg a munkáltatáshoz és a programokhoz a *feltételek szűkösek*. Egy modern börtönben a fogvatartottak részére létesített helyiségek 30-40%-a szolgál elhelyezésre, a többi helyiség munkáltatási, oktatási, szakképzési, művelődési, szabadidő eltöltési, testedzési és sportolási célokra létesül. A hazai büntetés-végrehajtási intézetek döntő többsége ezeknek a követelményeknek nem felel meg. A szükséges helyiségeket csak jelentős átalakításokkal lehetne biztosítani, ennek viszont a költségvetési lehetőségek szűkössége és az intézetek zsúfoltsága szab gátat.

A különféle programok szervezéséhez a büntetés-végrehajtási intézetekben *megfelelő létszámú és összetételű személyi állomány szükséges*. A *letartóztatott személyekkel való emberséges bánásmód minimum irányelveiről* szóló ENSZ-ajánlás 49. pontja¹ és az új európai börtön szabályokról szóló R (2006) 2. számú Európa tanácsi ajánlás 89.1. pontja² előírja, hogy a személyzetben legyenek megfelelő számban szakemberek, úgymint pszichiáterek, pszichológusok, szociális munkások, tanárok, szakoktatók, testnevelők.

A hazai büntetés-végrehajtási intézetek többségében nem áll rendelkezésre a szükséges létszámú és összetételű személyzet. Például a Budapesti Fegyház és Börtönben jelenleg 25 nevelő, egy szociális segédelőadó, két pszichológus és egy lelkész dolgozik az 1 356 fő fogvatartott között; a Fővárosi Bv. Intézetben az 1 478 fogvatartottal 30 nevelő, illetve szociális segédelőadó, egy főállású és két részfoglalkozású pszichológus, valamint három lelkész – egy közülük részfoglalkozású – foglalkozik. A gyakorlati tapasztalatok szerint a nevelőknek a napi túlzott

¹ Vö. Aiku Mónika - Csordás Sándor - Pacsek József: A fogvatartottak foglalkoztatásának és programlehetőségeinek jelenlegi helyzete. *Börtönügyi Szemle*, 2006. 1. 65.

² Új európai börtön szabályok és magyarázatuk. Összeáll. Vókó György. Budapest, Ügyészek Országos Egyesülete, 2007. 134.

mértékű adminisztrációs feladatok miatt kevés idejük marad a fogvatartottakkal való egyéni és csoportos foglalkozásra. A fogvatartottaknak biztosítandó különféle programok szervezéséhez mindenképpen szükség lenne pszichológusok, szakoktatók, művelődés- és sportszervezők, szociális munkások kellő létszámú foglalkoztatására.

III.

Az elítéltek végzettség szerinti megoszlását – a 2010. április 21-i adatok szerint – az 1. táblázat foglalja össze.

1. táblázat

VÉGZETTSÉG	FÉRFI	NŐ	ÖSSZESEN	%
Analfabéta	134	31	165	1,02
Az ált. iskolát megkezdte	4 115	323	4 438	27,48
Az ált. iskola 1-8. osztályát befejezte	7 019	470	7 489	46,28
Szaktanulmányok elvégzése	2 348	70	2 418	14,94
Szakközépiskola	661	52	713	4,41
Gimnázium	483	51	534	3,30
Főiskola	229	33	262	1,62
Egyetem	135	18	153	0,95
ÖSSZESEN	15 124	1 058	16 182	100,00

A táblázatból kitűnik az általános iskolai végzettséggel bíró, de szakmát nem tanult elítéltek magas száma, akiknek nagy segítség lehet a büntetési időhöz idomuló rövid képzési idejű tanfolyamokon és a hosszabb, iskolarendszerű, szakmát, érettségit adó képzéseken való részvétel.

A 6/1996-os IM rendelet előírja, hogy az alapfokú oktatásban résztvevők számára a tanszereket, tankönyveket, az oktatás egyéb költségeit biztosítani kell, csakúgy, mint a tantermet. A megkezdett felsőfokú tanulmányok folytatására is nyílik lehetőség a jogszabály szerint, ezt – az elítélt kérelmére – a büntetés-végrehajtási szerv vezetője engedélyezheti.

A jogszabály szerint az általános iskolai, középiskolai és szakiskolai oktatásban résztvevőket a munkavégzés alól tanévenként legalább *öt napra fel kell menteni* vizsgára, beszámolóra való felkészüléshez, ezt legfeljebb egy hónappal a vizsga előtt lehet engedélyeztetni. Az ilyen tanulmányokat folytatóknak az oktatási napokon, a tanítási időn túl, egy óra munkaidő-kedvezmény jár, és a *mentességek időtartamára munkadíjat is kapnak*.

A különböző végrehajtási fokozatok (fegyház, börtön, fogház) között oktatás szempontjából jogszabályi különbség nincs, ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni azt, hogy az intézetek rendje és biztonsága szükségessé teszi, hogy a különleges biztonságú körleteken az elítéltek egyéni tanulóként vegyenek részt az oktatásban.

A büntetés-végrehajtási intézetek az oktatási intézményekkel *szereződéses kapcsolatban* állnak. Szerződött félként lehetséges egyházi és alapítványi iskolák működtetése is. Az oktatási intézménynek *a fogvatartásra való utalás nélkül kell a bizonyítványt kiállítania*. Fontos a szoros együttműködés kialakítása az adott büntetés-végrehajtási intézet vezetése és az oktatási intézmény között, hiszen az iskola tevékenységét össze kell hangolni a börtön szigorúan szabályozott életével. A büntetés-végrehajtás személyzetének kell – többek között – a tanulókat a különböző körletekről összegyűjtenie, a tanárokat az oktatás helyszínére kísérenie.

Általános iskolai, illetve középiskolai oktatást jelenleg kilenc intézetünkben a dunaújvárosi *Humán-Pszicho 2002 Kft.* folytat. A Kft. által végzett tevékenység egyedülálló hazánkban, hiszen a társaságot külön a büntetés-végrehajtási intézetekben folyó oktatás céljaira hozták létre. A társaság több tagja volt büntetés-végrehajtási dolgozó, így van tapasztalata ezen a speciális területen. A Kft. bevételének nagy része állami normatívából és pályázati pénzekből származik.

IV.

A büntetés-végrehajtásban folyó *fogvatartotti oktatás, képzés típusai* a következők:

- általános iskola
- középiskola
- iskolarendszeren kívüli felnőttképzés
- felsőfokú tanulmányok

Az elmúlt, közel egy évtizednyi időszak *oktatási adatait* (általános iskola, középiskola, szakképzés) a 2. táblázat mutatja.

2. táblázat

Tanév	Általános iskola	Középiskola	Szakképzés	Összesen
2001/2002	811	137	1 238	2 186
2002/2003	904	190	1 191	2 285
2003/2004	991	240	889	2 120
2004/2005	889	383	1 350	2 622
2005/2006	878	457	648	1 983
2006/2007	789	497	950	2 236
2007/2008	908	451	651	2 010
2008/2009	974	781	495	2 250
2009/2010	896	933	404	2 233

Általános iskolai képzés

A büntetések letöltésére kijelölt büntetés-végrehajtási intézetek mindegyikében biztosított, hogy a fogvatartottak önkéntes jelentkezés alapján *általános iskolai* tanulmányokat folytassanak. A büntetés-végrehajtási intézetekben a fogvatartottak 14,5%-a az általános iskola 8. évfolyamánál kevesebb iskolai végzettséggel rendelkezik³, mely arány a társadalmi átlagnak többszöröse.

³ A Büntetés-végrehajtási Szervezet évkönyve, 2009. Budapest, BVOP Sajtó Iroda, 2010. 20.

Az elmúlt időszak oktatási adatait áttekintve láthatjuk, hogy az általános iskolát elvégző fogvatartottak száma viszonylag egyenletesen alakult. A 2008/09. tanévben a 974 fogvatartott végzett eredményesen, a 2009/10. tanévet 896 fő kezdte meg.

A 2009/2010. tanévben az általános iskolai képzésbe bevontak számának megoszlását intézeti bontásban a 3. táblázat tartalmazza.

3. táblázat

Intézet	Általános iskola						
	1-2.	3-4.	5.	6.	7.	8.	Össze- sen
Állampusztai Országos Bv. Intézet						21	21
Balassagyarmati Fegyház és Börtön				15	11	19	45
Budapesti Fegyház és Börtön	42	7	20		22	14	105
Fiatalkorúak Bv. Intézete, Tököl	17	18	18	18	17	18	106
Fiatalkorúak Regionális Bv. Int., Kecskemét			2	3	3		8
Fiatalkorúak Regionális Bv. Int., Pécs		1		2	3	6	12
Fiatalkorúak Regionális Bv. Int., Szirmabesenyő			19		20	21	60
Kalocsai Fegyház és Börtön	14		18			19	51
Közép-Dunántúli Országos Bv. Intézet			11	10	5	25	51
Pálhalmi Országos Bv. Intézet	19	12	18	16	44	17	126
Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön						21	21
Sopronkőhidai Fegyház és Börtön	20					43	63
Szegedi Fegyház és Börtön		24		24		24	72
Tiszalöki Országos Bv. Intézet	21	8	3	6	9	13	60
Váci Fegyház és Börtön		26	22	11	13	23	95
ÖSSZESEN							896

Középiszkolai képzés

E képzésnek nem elsődleges célja az érettségire való felkészítés, hiszen a tanulmányokat megkezdők többsége általában a 4 évfolyamos képzés közben szabadul. A középfokú oktatás megszervezése a büntetés-végrehajtási intézeteken belül mégis nagyon fontos feladat, mert a 10. évfolyam befejezése után a fogvatartott előtt megnyílik olyan szakképzésbe való bekapcsolódás lehetősége, amely szabadulását követően nagyobb esélyt biztosít elhelyezkedésére. A büntetés-végrehajtási szervezettel kapcsolatban álló képző intézmények figyelemmel vannak a 10. évfolyamot befejező fogvatartottak magasabb szintet biztosító szakképzések iránti igényére is.

A 2009/2010-es tanévben 15 büntetés-végrehajtási intézetben folyt középiszkolai oktatás, 2009 júliusában 781 tanuló eredményesen teljesített, 21 elítélt tett sikeres érettségi vizsgát. 2009 szeptemberében 933 fő fogvatartott iratkozott be közép-

fokú tanulmányok végzésére, folytatódott a középfokú tanulmányokat végző fogvatartottak számának erőteljes növekedése. Azokat a fogvatartottakat, akik középiskolai tanulmányok folytatására jelentkeztek, lehetőség szerint átszállítottuk olyan büntetés-végrehajtási intézetekbe, ahol képzésük elkezdődhetett.

A 2009/2010. tanévben a középiskolai képzésbe bevontak számának megoszlását intézeti bontásban a 4. táblázat foglalja magában.

4. táblázat

Intézet	Gimnázium és szakközépiskola				
	9.	10.	11.	12.	Összesen
Állampusztai Országos Bv. Intézet	24	19			43
Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet		1			1
Balassagyarmati Fegyház és Börtön	20	15		17	52
Baranya Megyei Bv. Intézet	3				3
Budapesti Fegyház és Börtön	21	14	8	7	50
Fiatalkorúak Bv. Intézete, Tököl	17	32	17	16	82
Fiatalkorúak Regionális Bv. Int., Kecskemét	5	1	1		7
Fiatalkorúak Regionális Bv. Int., Pécs	10				10
Fiatalkorúak Regionális Bv. Int., Szirmabesenyő	17				17
Kalocsai Fegyház és Börtön	25				25
Közép-Dunántúli Országos Bv. Intézet	71	33		24	128
Márianosztrai Fegyház és Börtön	60	28			88
Pálhalmai Országos Bv. Intézet	68	43	7		118
Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön		19			19
Sopronkőhidai Fegyház és Börtön	31	20			51
Szombathelyi Országos Bv. Intézet	49				49
Szegedi Fegyház és Börtön	49	23	19	12	103
Tiszalöki Országos Bv. Intézet	34	29			63
Váci Fegyház és Börtön	24				24
ÖSSZESEN					933

Szakképzés

A fogvatartottak 58%-a rendelkezik szakképzés megkezdéséhez szükséges alapképzettséggel. A 2009/2010-es tanévben 21 tanfolyam indult 404 fogvatartott beiskolázásával, mely az előző évekhez képest – az anyagi források hiánya – miatt nagyarányú visszaesést jelent. (A szakképzésben részt vevő fogvatartottak száma a harmadára esett vissza a 8-9 évvel ezelőtti adatokhoz képest.) A tanfolyamok pályázatok segítségével valósultak meg.

2009/2010-ben indított képzéseket – intézeti bontásban – az 5. táblázat alapján követhetjük nyomon.

5. táblázat

Képzés	Intézet	Fő	Befejezés
ECDL	Tiszalöki Országos Bv. Intézet	15	2009.09.
Élelmiszer-eladó	Váci Fegyház és Börtön	24	2010.06.
Emelógép-kezelő	Tiszalöki Országos Bv. Intézet	12	2010.04.
Gyorséttermi eladó	Kalocsai Fegyház és Börtön	18	2009.06.
	Pálhalmai Országos Bv. Intézet	24	2009.06.
	Pálhalmai Országos Bv. Intézet	24	2010.06.
	Pálhalmai Országos Bv. Intézet	22	2011.06.
Hegesztő	Szegedi Fegyház és Börtön	16	2010.04.
Parkgondozó	Állampusztai Országos Bv. Intézet	18	2010.05.
	Szegedi Fegyház és Börtön (Nagyfa)	16	2009.08.
Raktárkezelő	Győr-Moson-Sopron Megyei Bv. Intézet	40	2010.06.
	Váci Fegyház és Börtön	25	2010.06.
Szalmafónó	Tiszalöki Országos Bv. Intézet	15	2009.04.
Számítógép-kezelő	Szegedi Fegyház és Börtön (Nagyfa)	15	2009.04.
Szobafestő	Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön	16	2010.08.
	Szegedi Fegyház és Börtön	16	2009.07.
Takarító	Szegedi Fegyház és Börtön (Nagyfa)	16	2009.08.
Település-karbantartó	Baranya Megyei Bv. Intézet	12	2009.08.
Térburkoló	Pálhalmai Országos Bv. Intézet	20	2009.09.
	Pálhalmai Országos Bv. Intézet	20	2010.06.
	Pálhalmai Országos Bv. Intézet	20	2010.12.

Felsőfokú tanulmányok

Felsőfokú tanulmányait 12 fő fogvatartott kezdte meg a 2009/2010-es tanévben. (11 fő Szegedi Fegyház és Börtönben, egy fő Állampusztai Országos Bv. Intézetben.) A felsőfokú tanulmányokat folytatók száma az elmúlt néhány évben a következőképpen alakult: 2005/06: 9 fő, 2006/07: 13 fő⁴, 2007/08: 14 fő⁵, 2008/2009: 18 fő⁶. Az e képzési formában részt vevő fogvatartottak levelező hallgatóként tanulnak.

⁴ A Büntetés-végrehajtási Szervezet évkönyve, 2006. Budapest, BVOP Jogi és Titkársági Főosztály, 2007. 44.

⁵ A Büntetés-végrehajtási Szervezet évkönyve, 2007. Budapest, BVOP Jogi és Titkársági Főosztály, 2008. 28.

⁶ A Büntetés-végrehajtási Szervezet évkönyve, 2008. Budapest, BVOP Sajtó Iroda, 2009. 16.

TÁMOP 5.6.2 kiemelt projekt

A fogvatartottak oktatása, képzése kapcsán fontos megemlítenünk a TÁMOP 5.6.2 kiemelt projekt megvalósulását. A projektben tervezett képzések és tréningek három régió 12 büntetés-végrehajtási intézetének fogvatartottjait érintik a 2010 szeptemberétől kezdődő kb. 2 évig tartó periódusban.

A projekt tervezett elemei a következők:

- munkaerő-piaci igényekhez és a büntetés-végrehajtás sajátosságaihoz egyaránt illeszkedő, akkreditált szakképzések: 50 képzés – közel 700 fogvatartott bevonásával
- kompetencia-fejlesztő (álláskeresési, agresszió-kezelési stb.) tréningek: 80 tréning – közel 1 200 fogvatartott bevonásával
- a képzési infrastruktúra fejlesztése bv. intézetekben: az oktatási eszközök, tantermek korszerűsítése

A projektben részt vevő *büntetés-végrehajtási intézetek* – régióként – az alábbiak:
Észak-magyarországi régió: Balassagyarmati Fegyház és Börtön, Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön, Heves Megyei Bv. Intézet, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet, Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézete, Szirmabesenyő.

Észak-alföldi régió: Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézet, Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézet, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézet, Tiszalöki Országos Bv. Intézet.

Dél-dunántúli régió: Baranya Megyei Bv. Intézet, Tolna Megyei Bv. Intézet, Somogy Megyei Bv. Intézet.

V.

Az alábbiakban – összegzőképpen – néhány olyan feladatot fogalmazok meg a fogvatartottak oktatásával, képzésével kapcsolatosan, amelyet fontosnak tartok a jövőre nézve:

- A „Felelősen Felkészülten” programunk egyik pontja célként fogalmazza meg a fogvatartotti oktatás egységesítésének kívánalmát. Erre azért lenne szükség, hogy az egységes tanterv, tanmenet segítségével megoldjuk, vagy legalább enyhítsük az elítéltek tanulási nehézségeit, amelyeket az átszállításuk miatti iskolaváltás okoz számukra.
- Az ösztöndíjakat a tanulmányi eredményekhez kell kötni, ezzel sarkallva a fogvatartottakat a képzésben való tudatos részvételre.
- Fontos, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek szoros és jól működő partnerkapcsolatot építsenek ki a civil szervezetekkel, hiszen nagyon sok pályázaton csak alapítványokkal, közhasznú társaságokkal együtt tudunk részt venni, vagyis csak konzorciumi partnerként férhetünk a pályázati források közelébe.

Estók József

A magyar börtönügy arcképcsarnoka

Balla Károly
(1792 – 1873)

„A büntetőtörvények czélszerűségétől függ a polgári személyek s vagyonok bátorsága, de a büntetési eszközök és eszközök minőségétől a büntetések sikere.”

(Balla Károly)

Jogász, Pest megyei várkapitány, író, költő, publicista, az első magyar időjós, meteorológiai író, a MTA levelező tagja. Wesselényi Miklós, Kazinczy Ferenc, Arany János, Kisfaludy Károly, Vörösmarty Mihály, Szalay László, Mikszáth Kálmán barátja. 1841-ben megjelent börtönügyi munkája – „Vélemény a büntetési mód javítása iránt” – a reformkor fogházjavító mozgalmának egyik legjelesebb szellemi terméke.

Balla Károly 1792. április 2-án született Nagykőrösön nemesi szülők gyermekeként. (A nemesi címet Mária Terézia adományozta nagyapjának, Balla Gergelynek 1759-ben.) Felmenői, rokonai közül többen jelentős életutat futottak be. Nemesi címet elnyerő nagyapja, Balla Gergely jogász, krónikairó, előbb Nagykőrös jegyzője, majd bírása volt, és megírta a város történetét. Apja, Balla Zsigmond középbirtokos. Unokabátyja, Balla Antal mérnök több vármegye, város, folyó vízrajzi és hajózási térképének, illetve a Duna-Tisza- és más csatornák terveit készítette el. Unokahúga, Balla Margit festőművész volt. A ma is élő utolsó, a Balla nevet viselő leszármazottja Balla Mária, aki nagy gondossággal és szeretettel ápolja a családot, de különösen ükapja emlékeit.

Balla Károly az elemi iskolai és a gimnáziumi tanulmányait szülővárosában fejezte be. Jogot 1810-től a pesti egyetemen tanult.

1813-tól a királyi táblánál jegyzősödik, 1814-től Pest megye hivatalánál dolgozik különböző munkakörökben, és tiszteletbeli esküdtté nevezik ki. 1818-tól 1846-ig Pest-Pilis-Solt vármegye várkapitányaként tevékenykedett. Az 1818-ban, a kapitánnyá választásával egy időben Nógrád és Torna megyében is táblabírói címet kapott.

Mindemellett kiemelkedő közéleti tevékenységet is végzett. Elévülhetetlen érdemeket szerzett a nemzeti identitást jelképező Nemzeti Színház építésein. „Balla Károly is tanácskozott, lelkesedett a többi nemes úrral. Ő is talicskázta a téglát, hordta vödörrel a maltert...” – írták róla egy visszaemlékezésben.¹ Hivatalnokként

¹ Vay Sándor: Az első magyar időjós. Pesti Hírlap, 1910. május 1.

azonban ennél lényegesen többet tett: „... a vármegyei kapitányé volt a gondolat, a rabok heverő erejét felhasználni a Nemzeti Színház építése körül. Hordták is a meszet és homokot s kaparták a habarcsot, hogy segítsenek fölszabadítani egy másik rabot, akit lefogott a pest-budai némettség: a magyar színművészetet.”²

Az 1838-as pesti nagy árvíz idején Wesselényi Miklóssal részt vesz a mentési munkákban. Ekkor nemcsak bátorságból, hanem felebaráti szeretetből is jelesre vizsgázik. „Élet- és vagyonmentő tetteit nem hirdeté ugyan költő, mint az »árvízi hajósét«, de annál hangosabban zengett róla bátorságba helyezett, nyugalomba terelt sok szegény, küzködő család.”³

A rabokat is bevonja szerencsétlenül járt embertársai megsegítésébe, a fagyoskodóknak ruhát vitet, az éhezőknek ennivalót adat, a szerencsétlenül jártak értékesebb holmijait biztonságba helyezteteti. „S akadt könyörülő rab-asszony is nem egy, aki a hűléstől és ijedségtől lázas anyák apróságait hűségesen ápolta. Mert, hogy mindannyian szerették az emberséges kapitányt.”⁴

Fiatalon elkötelezi magát az irodalom mellett, versei már 1817-ben napvilágot láttak, és különböző gyűjteményekben jelentek meg. Első önálló verses kötete 1825-ben „Zsebtükör” címen jelent meg, regéit – „Hős regék a magyar előidőből” címmel – pedig 1826-ban adták ki. Költői munkásságáról, Kazinczy Ferenc, a jó barát – aki, ha Pesten járt, mindig a Balla-rezidencián szállt meg – így írt: „Csodálom dolgozásod könnyűségét, lelkednek teremtő erejét, s ha Himfy volnék, kevélykedném, hogy ily lelkes követő lépdél nyomdokomban. Az egek tartsák meg életedet, egészségedet s adjanak erőt újabb meg újabb fényt vonni nevedre.”⁵

Balla Károly rendkívül széles látókörű, olvasott ember volt. Magas fokú műveltségét bizonyítja az is, hogy a tudomány szinte valamennyi ágával foglalkozott, különösen érdekelték a jogi, földrajzi, ipari, gazdálkodási, nemzetgazdasági és kereskedelmi kérdések, de szívéhez legközelebb a légköri jelenségek és az időjárás vizsgálatával foglalkozó tudományág, a meteorológia állt.

² Egy magyar időjós, Balla Károly 100-ik születésnapjához. Fővárosi Lapok, 1892. április 1.

³ Egy magyar időjós...

⁴ Galgóczy Károly: Emlékbeszéd Balla Károly levelező tag felett. Bp., MTA Könyvkiadó Hiv. 1879.

⁵ Ua.

Nevéhez kötődik a „*Kémlő*” című gazdasági, ipari és kereskedelmi szaklap szerkesztése és kiadása 1836-ban és 1837-ben. (A lapot – amíg az megjelent – ingyen küldte meg barátainak, illetve az iparral és a gazdálkodással foglalkozók körének.) Az 1840-es évek elején a szarvasi fiók-gazdasági egyesület elnöki tisztét töltötte be.

Várkapitányi munkakörénél fogva kiemelt feladata volt a börtönök felügyelete, jól ismerte a börtönök világát, az így szerzett tapasztalatit felhasználva írja meg a „*Vélemény a büntetésmód javítása iránt*” című dolgozatát, amit 1841-ben könyv alakban is kiadnak. Művében – melyet az alábbiakban részletesebben is ismertetek – a hazai és a nemzetközi börtönviszonyok, a büntető igazságszolgáltatási rendszer áttekintése kapcsán nem csak kritikai vélemények ad hangot, hanem javaslatokat fogalmaz meg a börtönbüntetések feltételeinek javítására és szabályozására is.

Kiemelkedő irodalmi munkásságával, szaktanulmányaival kiérdemelte, hogy a magyar tudós társaság tagja legyen: a Magyar Tudományos Akadémia 1839. november 23-án levelező tagjává választotta.

A meteorológiával foglalkozó művét azonban az ismételt átdolgozás után sem adta ki az Akadémia. Annak ellenére sem, hogy a légköri-időjárás eseményekkel kapcsolatos előrejelzéseit, számításait az időjárás a gyakorlatban is visszaigazolta, sőt e területen komoly nemzetközi elismertséget vívott ki magának. Több mint negyedévszázadon keresztül – nem csak szűkebb környezetére, hanem az egész planétára kiterjesztve – óramű pontossággal gyűjtötte az időjárási és légköri adatokat. Tapasztalatait rendszeresen lejegyezte, elemezte, értékelte; időjárási előrejelzéseire Magyarország határain túl is felfigyeltek. Levelezett a legkülönbözőbb európai országokban élő, illetve a tengeren túli tudósokkal, a magyar tudomány fellegvárát azonban – ezen a területen – haláláig nem sikerült maga mellé állítania.

Az árvízi mentés során erősen megfázott, ettől kezdve hallása fokozatosan romlott. 1846-ban betegsége miatt lemond állásáról, nyugállományba vonul, leköltözik pótharaszti birtokára, és gazdálkodni kezd.

Nagykőrös városától – 32 évre – bérbe vesz egy kb. 1 200 holdnyi futóhomokos, Pótharaszt környékén található területet, ahová szőlőt és erdőt telepít, megfogva azzal a homokot. Munkájának eredménye példaértékű, sikerült megmutatnia a világnak, hogy milyen módon lehet a „sivatagból oázist csinálni”.

Betegségének súlyosbodása miatt egyre inkább visszavonul, mellőzni kénytelen a társasági életet, de annál több időt szentel csillagászati, meteorológiai megfigyeléseinek. A nyugodt, csöndes, kiegyensúlyozott élet utáni vágya ellenére sem adta fel az emberek javítása iránti céljait: „... börtönviselt embereket fogadott föl szolgálatba, vagy taníttatta mesterségre. Könyvekből olvasott fel, erkölcsi tanításokat tartott nekik, úgy hogy temérdek olyan embert tett a társadalom tisztaságává, akit ifjúkorában Pest vármegyének... buckáiban űzött vad módjára kergetett perzekutor, komisszárius, pandur és zsandárok serege.”⁶

Miklós Balla

A pályatársak, barátok nem hagyták magára, rendszeresen látogatták az egészségi problémákkal küszködő, közélettől visszavonult Ballát, mert szerették, tisztelték azt az embert, akiről így írt a Vasárnapi Újság „Egyenes jelleme, lángoló hazafisága s vidám kedélye és elmés társalgása mind összehatott arra, hogy nemcsak közbecsülésre, hanem közkedveltségre is emelkedjék.”⁷ Író, költő, művész barátai közül főleg Kisfaludy Károly és Vörösmarty Mihály kereste fel a pótharaszti birtokot. Balla mindent megtett azért, hogy a vendégei jól érezzék magukat. „Ha Balla miliomos lett volna, akkor sem hagyott volna vagyont hátra. Minden magyar író, mű-

vészt aranyba foglaltatott volna. Így is erején belül tett, áldozott minden szép, nemes eszméért, kulturális célért” – írja Vay Sándor⁸.

A szabadságharc bukása után valóságos menedékhelyé vált Balla Károly pótharaszti birtoka, számos bujdosó talált ott menedéket, többek között Vörösmarty Mihály is, aki – Vadász Miklós álnéven – meglehetősen hosszú ideig élvezte Balla gondoskodó vendégszeretetét. „A világsi fegyver-letétel után csapat csapatot ért Balla Károlynál. A sok menekülő csakis a pusztákon keresztül bujdosott. S mind a hányat: tele üst, tele hordó, tele szív fogadta.”⁹

* * *

Visszatérve Balla Károly „Vélemény a büntetésmód javítása iránt” című tanulmányára: szükségesnek érzem, hogy részletesebben bemutassam azt, mivel kevésbé ismert, és a reformkor hasonló börtönügyi munkái közül is kiemelkedik azzal, hogy a terület problémáira a gyakorlati életben is használható válaszokat ad.

⁶ Vay Sándor i. m.

⁷ Vasárnapi Újság, XX. évfolyam, 23. szám, 1873. június 8.

⁸ Vay Sándor i. m.

⁹ Egy magyar időjós...

A mű akkor született meg, amikor „Nyugat-Európában csakúgy, mint hazánkban a szabadságot és emberi méltóságot zászlajukra tűző szabadelvek egyik célpontja... a feudális tömlőc lett. A börtönügyi tudományosság, a fogházjavítás első hazai kibontakozását, a múlt század 30-as éveiben fiatal politikusok, mint Eötvös József, Szemere Bertalan, Kossuth Lajos és liberális gondolkodók, mint Balla Károly, Bölöni Farkas Sándor, Lukács Móricz karolták fel támogatóan.”¹⁰

A tanulmány két részből áll. Az első rész büntetőjogi, büntetésiskizabási, büntetés-végrehajtási, illetve bűnmegelőzési kérdésekkel foglalkozik. A második rész a börtönök építésére, a börtönviszonyok javítására és egy – virtuális – 700 fő befogadóképességű börtön működtetésének feltételrendszerére fogalmaz meg javaslatokat.

Az első részben a szerző elemzi, értékeli a büntetési módokat, formákat és rendszereket a kezdetektől egészen a „penitenciárius magánrendszerig”, illetve a „hallgatási rendszerig”, Balla egyébként a „magánrendszer” mellett tette le a voksát.

A bűn és a büntetés viszonyának tárgyalása a büntetőjogtanban fogalmazódik meg. A büntetőjog feladatának Balla Károly az „óvás”-t és az „orvoslás”-t tartja. Szerinte a büntetés „... azon kényszerítés, melly által a' társulat, törvényszegő tagjait, fő célja elérésének óvási és orvoslási szükségéihez képest érzékenyen és példásan szenvedteteti.”¹¹ A büntetés céljának elérésére alkalmas eszköznek tartja az elkülönítést, a „szenvedetést” és a jutalmazást. Részletesen foglalkozik a rabok ösztönzésének három formájával: az anyagi ösztönzéssel, vagy munkabérral, az erkölcsi és a lelki ösztönzéssel. A korábbi büntetési rendszerekkel és fel fogásokkal ellentétben a büntetés mellett szükségesnek tartja jutalmazások alkalmazását is. Véleménye szerint a „... a' bűnös jutalmazása épen olly szükséges, mint szenvedtetése; mert egyoldalúlag büntetni ellenkezik a' Státus fő céljával sőt magával az emberi természettel.”¹²

A szerző külön kitér a fegyőrök erkölcsi hibáinak következményeire, amikor azt írja, hogy „Jaj azon társulat törekedéseinek, hol a' börtöni felvigyázat minden taggal nem a legtisztább erkölcs képviselője.”¹³

A rabok oktatását különösen az analfabétáknál tartja égetően szükségesnek. Álláspontja szerint az olvasás, számolás, írás elsajátítását e kör részére kötelezővé kell tenni, a tanulás nem függhet az egyén akaratától, mert csak erre lehet építeni a következő lépésben a rabok munkára oktatását.

A szakoktatás keretében olyan szakmák elsajátíttatása a cél, amit a rabok könnyen meg tanulhatnak, és a szabad életben is hasznosítani tudnak. Ugyanakkor Balla Károly figyelmeztet arra is, hogy a börtön sajátos viszonyai csak olyan

¹⁰ Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna: Büntetéstan alapfogalmak. Bp., Rejtjel Kiadó, 2005. 128.

¹¹ Balla Károly: Vélemény a büntetésmód javítása iránt. Pest, Trattner-Károlyi, 1841. 16.

¹² Uo. 34.

¹³ Uo. 41.

szakmák oktatását teszik lehetővé, amelyek nem járnak túlzottan nagy zajjal, mint pl. a szabó, a cipész, a csizmadia, a kefekötő mesterség. Ezeken kívül a rövid büntetési időt töltők részére, olyan egyszerű munkák betanítását javasolja, amit pillanatok alatt el lehet sajátítani, mint a szalmakalap-készítés vagy a fonás gyapjából, kenderből. Azt teljesen természetesen gondolja, hogy a rabok munkájuk ellentételezéseként bért kapjanak. Ezt több szempontból is célszerűnek tartja, mert az ösztönzőleg hathat a nagyobb teljesítmény és a jobb minőség elérésére, továbbá, ha a börtön által nyújtott szolgáltatásért fizetni kell, akkor azt van miből levonni, illetve nagyon fontos, hogy a rab a szabadulásakor rendelkezzen valamennyi pénzzel. (Abban a kérdésben, hogy a rab fizessen-e, vagy sem a börtön szolgáltatásaiért, nem foglal egyértelműen állást: mind a két megoldást elfogadhatónak tartja.)

Dolgozatában a szerző foglalkozik a büntetés várható sikerességével is, amiről az a véleménye, hogy a szabadság megvonása, a börtönök siralmas állapota a folytonos „szenvedtetés” iszonyú következményével jár, így a büntetés eredményességét nem fogja befolyásolni a „pálca- és korbácsbüntetés” – általa javasolt – elhagyása.¹⁴

Balla Károly – a magyar börtönök száma, állapota miatt – szükségesnek tartja új intézetek építését. Álláspontja szerint az építendő börtönöknek a következő főbb kritériumoknak kell megfelelniük: „A’ börtön kívánatai 1. bátorság, 2. egészség, és 3. célszerű alkalmas szerkezet.”¹⁵ Azaz a börtön legyen biztonságos, a fogvatartás során maradéktalanul feleljen meg – az elhelyezés, az ellátás, a munkáltatás, a tiszta levegő (szükség esetén a fűtés) biztosításával, a betegekről való gondoskodással stb. – az egészségügyi elvárásoknak, illetve, hogy a börtön személynete feladatát maradéktalan teljesíthesse, valamint a börtön épülete legyen könnyen áttekinthető, jól ellenőrizhető és megközelíthető.

Szerinte ezeknek az elvárásoknak nem felelnek meg a modern intézményeknek kikiáltott, philadelphiai mintára épített „szétlátó” vagy „küllő” (mai elnevezéssel csillag-rendszerű) börtönök, mert az építészeti megoldásuk: a magas kettős kerítés, a küllő ágai miatt rossz a szellőzésük, továbbá a szembenéző ablakok lehetővé teszik, hogy a rabok egymással verbális és a vizuális kapcsolat létesítsenek, ezáltal csorbul a büntetéssel kapcsolatban az az elvárás, hogy a „rabok sem szóval, sem jellel ne közöljék egymás gondolatait”¹⁶

Várkapitányként a saját tapasztalataiból tudta, hogy a börtönök biztonsága nem bízható csak az őrokre – „...a’ mit épület által meg lehet őrizni, ne bízzuk azt gyarló őrokre...”¹⁷ –, úgy vélte, hogy amit a biztonság érdekében építészetiileg meg lehet tenni, azt célszerű a tervezési és kivitelezési munkák során figyelembe venni.

¹⁴ Uo. 29.

¹⁵ Uo. 132.

¹⁶ Uo. 133.

¹⁷ Uo. 133.

Balla Károly nem volt sem építész, sem műszaki szakember, de mégis szakszerű tervdokumentációval állt elő, amelyik – ahogy ő nevezte – „a legegyszerűbb magyar tero”, és amelyik „...sem angol sem északamerikai mintára nem készült, 's egyedül a' természet és tapasztalás útmutatásának köszöni létélét”.¹⁸ A terv előterjesztése kapcsán azt is hozzáfűzte, hogy „E börtönterv nem tökéletes ugyan, de annyiban czélszerű, mennyiben minden kívánatai a' börtönnek lehetőségig bene foglaltatnak.”¹⁹ Az épület rajzaihoz mérnöki precizitással kimunkált műszaki leírást készít, amely tartalmazza a kerítések és az épület külső-belső méreteit, a vízhálózat kiépítésének módját, a kapukkal, a rácsokkal, a zárakkal, az ajtóveretekkel, az ellenőrző nyílásokkal, a nyílászárókkal kapcsolatos kívánalmakat, illetve a kilátás megakadályozó „rostélyzat” felszerelésének helyét és szükségességét. A szobákba rögzített fekhelyeket, vízcsapot és árnyékszékét tervezett. Az épület fűtését – tervében – légfűtéssel oldotta meg, ehhez a pincében lévő kemencék szolgáltatták a meleget. A légcserét, a szellőztetést a fűtési rendszertől független „léghúzó kéménnyel” biztosította.

Volt ötlete, elképzelése az építési költségek biztosítására, előteremtésére is. Balla úgy vélte, hogy a megyei intézetek beruházási költségeit a megyéknek, míg a kerületiekét az országnak, vagy a kerületnek (régiónak) kell állnia. Álláspontja szerint az adott régió belül a költségek két forrásból fedezhetők: „...a' börtönköltés, minden rendü polgár személyét egyformán, vagyonát pedig ennek értékéhez képest törvény által szabandó arányban illesse.”²⁰ Véleménye szerint tehát, mivel a személyes biztonság mindenkit azonos módon érint, ezért a költség is azonos mértékben terhel mindenkit, ugyanakkor a vagyoni védelem költségét a tulajdonosoknak a tulajdoni hányaduk arányába kell viselniük.

Balla Károly a kerületi börtönök építésének sorrendjére is javaslatot tesz. Szerinte elodázhatatlan a legnagyobb központi börtön felépítése Pesten, illetve Aradon egy hasonló intézetet kell létrehozni, ezt követően Zalaegerszegen, Miskolcon, Nyitrán, Nagyváradon, Szatmárnémetiben és Zomboron szükséges sürgősen kerületi börtönöket építeni.

A kerületi börtönökben csak az egy évre, vagy az ennél hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélt elhelyezését tartja indokoltnak, ahol „okos és tapasztalt rabászok és szemes rab örök”²¹ dolgoznak.

Mint azt már jeleztem: kidolgozta egy 700 fő befogadóképességű kerületi börtön működtetéséhez a szükséges személyzet összetételének, anyagi javadalmazásának és az intézet egy éves működési költségének terveit, illetve javaslatot tett a terv megvalósítására.

¹⁸ Uo. 135.

¹⁹ Uo. 135.

²⁰ Uo. 185.

²¹ Uo. 157.

Röviden, tömören írja le – ahogy egy szabályzattervezetben illik – a kerületi börtön személyzetének feladatait, kötelezettségeit, a rabok befogadásának folyamatát, a különböző nyilvántartások vezetését, a vezetésére kötelezettek körét, a befogadottak eligazításával, felszerelésével kapcsolatos feladatokat.

A fenti körből – terjedelmi okok miatt – csak a személyzet létszámára, feladataira vonatkozó javaslatok részletesebb ismertetésére van lehetőségem.

A börtön vezetője a „börtönész”, akit a törvényhatósági (bírószági) elnök nevez ki. *”A börtönész választója ’s bírása csak maga a törvényhatóság lehet, de ellenőrködéskül mellé rendelt tagjai soha sem... az ellenőröknek felvilágosítást ugyan köteles adni, de felelni arrul mit tett soha sem; különben ama viszály következne, hogy a’ börtönész azon ellenőrtől függön, kiknek nevezetök már magában sem ad semmi felsőbbiséget. ’S vajmi keserves lenne az, ha az ellenőr érne többet a börtönésznél: ’s még keservesb, ha olyan ember tanácsát kellene követni, kinek talán tanácsra van szüksége. Ezt valóban egy valamire való börtönész sem szenvedné. A’ honnan ő egyenesen a’ törvényhatóságtól függ, és számadásait a’ törvényhatóságnak közvetlen maga is adja be.”*²² Felelős a rabokkal kapcsolatos bánásmódot, a teljes börtön személyzetért, azok felvételéért, elbocsájtásáért, minden felügyelő betanításáért, kötelességük teljesítésének megköveteléséért, a zárkák négynaponkénti ellenőrzéséért. Csak a törvényhatósági elnök engedélyével hagyhatja el szolgálati helyét. A börtönbe az ellenőrökön, az orvoson, a lelkészen kívül senkit nem engedhet be. A legkisebb ajándék elfogadása esetén is a hivatalától megfosztják, és büntető eljárást indítanak ellene. A „börtönész segéd” helyettesíti a börtönészt, feladata ennek megfelelő.

A „rabászok” (akikből Balla Károly 60 rabonként 1 főt javasol) – mai fogalmaink szerint – egyszerre biztonsági tisztek és nevelők. A kötelező elvárás velük szemben, hogy valamilyen szakmával rendelkezzenek. Naponta ellenőrzik a szobákat, biztonsági ellenőrzést tartanak (ajtók, ablakok, rácsok stb.), a rabok munkáltatása során átveszik az elkészült termékeket, kiosztják az új termékek alapanyagait. A rabász végzi az étel- és a kenyérosztást – csak a kiszabott mértéket oszthatja ki –, és feladatát másra nem ruházhatja át. Este ismét ellenőrzést tart, és jelentést tesz a börtönésznek. Feladatát képezi még a rabok mesterségre oktatása, illetve az orvos és a lelkész látogatásának személyes biztosítása. A legkisebb ajándék elfogadása esetén is a legkeményebb büntetéssel sújtják.

A „káplár” a rabőrök irányítását végzi. Felel az udvarokért, köteles naponta ellenőrizni a kerítések, és az azon lévő csengők működőképességét, felügyeli a fa kiosztását.

A „rabőrök” létszáma 8 fő, ha a megyei intézet is a kerületihez tartozik: 10 fő. Éjjel-nappal egy fő teljesít szolgálatot a börtönfolyosókon, aki járkal, figyel, hallgatózik, probléma esetén csenget. Éjjel az udvarokon is felállítanak egy őrt. A rabőrök engedély nélkül szolgálati helyüket nem hagyhatják el.

A „kapus” csak a személyzetet engedheti be, más személyeket csak a börtönész, vagy helyettese engedélyével.

²² Uo. 157-158.

A „rabnők felvigyázója”, más néven a „börtönészi segédnö” a börtönparancsnok helyettese, „a’ rabnők osztályáról gondoskodik, ‘s ha a’ rabnők száma több 30 számnál, egy szolgálóval ellátva a’ börtönésztől vett rendeléseket tellyesíti, ‘s naponkint reggel, délben, és este meglátogat minden szobát...”²³

Balla Károly meglehetősen nagy terjedelemben foglalkozik még művében a bűnmegelőzési kérdések kapcsán a csavargó, léha életet élő, de közmunkára alkalmas személyek helyzetének értékelésével, és az ebből fakadó problémák megoldásának országos és lokális feladataival.

A tanulmány az adott kor, a reformkor börtönügyi munkái közül is kiemelkedik hiányt pótló voltával, gyakorlatias nézőpontjával és – nem utolsó sorban – előremutató, cselekvésre ösztönző nézeteivel. Feltehetően Balla Károly „Vélemény a büntetésmód javítása iránt” című könyve is hozzájárult ahhoz, hogy néhány évtizeddel a mű megjelenése után megszülethessen a Csemegi kódex, és máig nem tapasztalt börtönügyi reform kezdődjön meg hazánkban.

* * *

Balla Károly 1873. május 16-án hunyt el, pótharaszti birtokán, az általa épített major mögötti dombon helyezték örök nyugalomra. Emlékét őrzik nemcsak a későbbi leszármazottak, hanem szülővárosa, Nagykőrös és a csévharaszti „Balla Károly Általános Iskola” is, amelynek aulájában mellszobra áll.

(Balla Károly fényképét és az őt ábrázoló festmény fotóját – az eredeti festmény a nagykőrösi Arany János Múzeumban található – Balla Mária, Balla Károly utolsó élő leszármazottja bocsátotta a rendelkezésemre. A Balla Károlyról készült rajz a Vasárnapi Újság 1873. június 8-i számában jelent meg. A síremlékről készült felvételt Bárányné Billinger Erzsébet, Csévharaszti község jegyzője készítette.)

²³ Uo. 160.

Irodalom

Ádám Gerzson: Nagykőrösi Athenas. Nagykőrös, Ottinger-nyomda, 1904.

Balla Károly: Vélemény a büntetésmód javítása iránt. Pest, Trattner-Károlyi, 1841.

Balla Mária: Adatok a Balla-család történetéhez. A Balla-család családfája. Pécel. Kézirat.

Egy magyar időjós, Balla Károly 100-ik születésnapjához. Fővárosi Lapok, 1892. április 1.

Galgóczy Károly: Emlékbeszéd Balla Károly levelező tag felett. Bp., MTA Könyvkiadó Hiv. 1879.

Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna: Büntetéstani alapfogalmak. Bp., Rejtjel Kiadó, 2005.

Schäffer Erzsébet: „Ükapám, a vármegyei kapitány”. Egy történész mecénás nagymama naplójából. Nők Lapja.

Törös László: Balla Gergely Nagykőrösi krónikája. Nagykőrös, 1970.

Új Magyar Életrajzi Lexikon. I. kötet. A – Cs. Főszerk. Markó László. Bp., Magyar Könyvklub, 2001.

Vasárnapi Újság, XX. évfolyam, 23. szám, 1873. június 8.

Vay Sándor: Az első magyar időjós. Pesti Hírlap, 1910. május 1.

Wikipédia: Balla Antal; Balla Károly

Jójárt Borbála Gyöngyi

Stratégiai megoldások a francia börtönökben elkövetett öngyilkosságok megakadályozására

A különféle büntetés-végrehajtási rendszerek tevékenységének egyik legfontosabb fokmérője, hogy az adott ország börtöneiben hány öngyilkosság történik. Nem véletlen, hogy az Európa Tanács statisztikai kiadványai is tartalmazzanak adatokat erről a kérdésről.

A nyugat-európai országokban viszonylag alacsony szinten mozog az öngyilkosságot elkövetett fogvatartottak száma, Franciaországban viszont más a helyzet. A francia börtönökben 2007-ben 96 fogvatartott lett öngyilkos, 2008-ban 20%-kal többen, 115-en vettek véget életüknek. A 2009. év első hét hónapjában 81-en követtek el öngyilkosságot.

Természetesen felmerül a kérdés: mekkora börtönpopulációról van szó, illetve milyen a zsúfoltság mértéke a francia börtönökben. Franciaországban a fenntartott 52 200 férőhelyre 2009-ben 63 300 fogvatartott jutott, amely 120%-os telítettséget jelent, míg az Európa Tanács 47 tagállamában átlagosan 102%-os a börtönök telítettsége.¹

* * *

A probléma tarthatatlanságát jelzi, hogy a francia kormány és a büntetés-végrehajtási szervezet is vizsgálata és elemezte a helyzetet, majd intézkedéseket hozott a hatékony megoldás érdekében. A tavaly áprilisban elkészült *Albrand-jelentés*,² amelynek elkészítését a francia igazságügy-miniszter kezdeményezte, valójában egy 20 pontba foglalt ajánlás, amely tematikusan foglalkozik a probléma megoldását jelentő feladatokkal. A *Jelentés* négy nagy csomópontot tartalmaz:

1. a büntetés-végrehajtás személyzete képzésének javítása;
2. a leginkább veszélyeztetett helyzetben lévő fogvatartottakkal kapcsolatosan személyre szabott intézkedések alkalmazása;
3. a büntetés-végrehajtási intézetek világának emberközelibbé tétele;
4. az ún. „támogató fogvatartottak” intézményének bevezetése.

Ad 1. Az *Albrand-jelentés* szerint a büntetés-végrehajtási intézetek személyzetének képzését és továbbképzését fejleszteni és folyamatosan értékelni kell, külön hangsúlyt helyezve a speciális körleteken (befogadási körlet, büntető körlet, magánzárka, fiatalok körlete, egészségügyi és pszichiátriai körlet) dolgozó altisztek, illetve a pártfogó felügyelők képzésére és továbbképzésére. Az Országos Büntetés-végrehajtási Képző Intézetben folyó oktatást korszerűsíteni kell. A *Jelentés* szükségesnek találta – többek között –, hogy a teljes személyzetet módszeres továbbképzésben részesítsék új büntetés-végrehajtási intézetek megnyitásakor.

¹ <http://www.metropol.hu/cikk/399429>

² http://www.justice.gouv.fr/art_pix/rap_albrand_2009.pdf

A személyi állomány képzése az ez irányú ismeretek elsajátítása érdekében elkezdődött, 2009 őszétől a büntetés-végrehajtás öngyilkossági szempontból leginkább veszélyeztetett intézeteiben, részlegeiben (fiatalkorúak intézetei, befogadási körletek, büntető körletek) dolgozó őrök továbbképzésben vesznek részt³, hogy felismerhessék az öngyilkosság szempontjából veszélyeztetett fogvatartottakat, és adott esetben segíteni, illetve intézkedni tudjanak.

Gyakorlattá vált, hogy a 2009 elején készült, a börtönbeli öngyilkosságok megelőzéséről szóló oktatófilmet minden büntetés-végrehajtási intézetben bemutatják az érintett szakembereknek – a régióközi öngyilkossági közvetítő irányítása mellett.

Ad 2. A személyre szabott intézkedések alkalmazásának kulcskérdése a fogvatartottak öngyilkossági kockázat felmérése. Ennek javítása érdekében a befogadaskor és a fogvatartás ideje alatt rendszeressé kell tenni az öngyilkossági hajlamot értékelő táblázat használatát.⁴ (A cél az, hogy az érintett személyek 100%-ánál alkalmazzák.) Javítani szükséges az információcserét a fogvatartottak hozzátartozóival⁵. Javasolni kell a fogvatartottak gondozásában szerepet vállalóknak⁶, hogy már a befogadási körleten vegyék fel a kapcsolatot a fogvatartottakkal. A büntető körletre való helyezés előtt értékelni kell az öngyilkossági kockázatot. Lehetőség szerint csökkenteni kell a (megelőzési célú) büntető zárkába helyezések számát, javítani kell a büntető körletek életkörülményeit, megfelelő befogadási eljárást kell rendszeresíteni (speciális befogadási napló vezetése; befogadási beszélgetés: amennyiben a bv. tiszt a fogvatartottal való beszélgetés során magas öngyilkossági kockázatot tapasztal, kötelező pszichiáterrel felvennie a kapcsolatot.) A büntető körleteken elkövetett öngyilkosságok megelőzését az ez irányú munkacsoport felállításával is támogatni kell.

Az igazságszolgáltatás szervei számára javasolni kell, hogy állandósítsák a megelőzés javítása érdekében a 2008-ban elkezdett interdiszciplináris eszmecserét. Minisztériumok közötti eszmecserét kell kezdeményezni annak érdekében, hogy a rendőrségi fogdák, illetve az előzetes letartóztatást végző és a letöltő intézetek közötti információcsere megvalósuljon.

A személyre szabott intézkedések alkalmazásának feltétele, hogy a zárkák felszereltsége megfelelő legyen. A gyakorlatban az öngyilkosság szempontjából veszélyeztetett fogvatartottak meghatározott tartalmú sürgősségi megelőző készletet, ezen kívül szétszakíthatatlan takarót, eldobható pizsamát fognak kapni. A cél: megakadályozni az akasztás útján megvalósuló öngyilkosságokat, amelyek az esetek 90%-át teszik ki. Az új, megépítendő büntetés-végrehajtási intézetek zárkáit, illetve a felújításra kerülő zárkákat úgy fogják kialakítani, hogy az akasztás kockázata elvileg a nullára csökkenjen.

³ A 2009. év végéig 900 ór részesült speciális öngyilkosság-megelőzési továbbképzésben.

⁴ Meg kell vizsgálni, hogy a fiatalkorú fogvatartottakra át lehet-e alakítani a táblázatot, továbbá egy konkrét büntetés-végrehajtási intézetben kísérletet kell végezni a lelki megterhelések felmérésére szolgáló módszer bevezetéséről.

⁵ Ennek során plakátokat kell elhelyezni a családtagok fogadására szolgáló helyiségekben, illetve postaládát a házastársi találkozók számára rendszeresített helyiségekben.

⁶ Az oktatóknak, kulturális programok szervezőinek, lelkipásztoroknak, önkéntes lelki gondozóknak, civil segítőknek.

Ad 3. Elsődleges teendő, hogy megfelelő, speciális intézkedéseket léptessenek életbe a büntető zárkákban, ugyanis jelenleg *az öngyilkosságok negyedét büntető zárkában, vagy magánzárkában hajtják végre*. A korábbinál nagyobb figyelemben kell részesíteni azokat a fogvatartottakat, akiket ilyen zárkába helyeznek. Mint alább erről lesz még szó: meg kell esetükben fontolni a rádiókészülék-használat és a telefonálás lehetőségének biztosítását.

A fogva tartott személyek védelmének megerősítése érdekében *javítani kell az öngyilkossági kockázatot jelentő fogvatartottak elhelyezését* a felmért kockázatok szerinti differenciált megközelítés alkalmazásával. Ezért kell létrehozni a „helyi közvetítők” hárompólusú csoportjait.⁷ Az öngyilkosság-megelőzési bizottságok működését rendszeressé és egységesebbé kell tenni, ezért elő kell írni, hogy hetente, kéthetente – a személyzet beosztásához igazodva – tanácskozó ülést tartsanak.⁸

Helyi szinten meg kell kísérelni a városi pszichiátriai és pszichológiai szolgálatok segítségének igénybevételét (az Orvosi Kamara, illetve az Egészségügy és Szociális Ügyek Megyei Igazgatósága közötti megállapodás megkötésével).

Javítani szükséges az információ áramlását a büntetés-végrehajtás és az egészségügyi intézmények személyzete között, a „nehéz esetek” előfordulásakor operatívan kell eljárni.⁹

Minden büntetés-végrehajtási intézetben ki kell dolgozni a szuicid hajlamú fogvatartottak védelmi tervét – konkrét tennivalókkal, rendszeres, időközönkénti felülvizsgálattal.¹⁰

Csökkenteni kell a fogva tartott személy magányosságát a börtönökben: elő kell segíteni külső kapcsolatait fenntartását. A fogvatartás első nyolc napjában engedélyezni kell egy látogatást vagy pedig egy telefonbeszélgetést. A büntető körleteken a fogvatartottakat tájékoztatni kell jogairól, kísérleti alapon engedélyezni kell számukra a rádiókészülék használatát, és fontolóra kell venni a telefonálás engedélyezését – mint a magány megszüntetésének eszközét, illetve – lehetőség szerint – le kell rövidíteni a büntető zárkába helyezés időtartamát. Minden büntetés-végrehajtási intézetben meg kell többszörözni a sürgősségi telefonhívások lehetőségét a rendelkezésre álló időintervallumok figyelembe vételével. A büntetés-végrehajtási intézetekben a nap 24 órájára, több szinten ki kell terjeszteni a különleges őrzési intézkedéseket: nagyobb hangsúlyt kell fektetni az intézet körbejárására, a szuicid krízisben lévő fogvatartottakat nem szabad egyedül hagyni, különösen a többi fogvatartott sétájakor. A többi fogvatartott figyelmét is fel kell hívni az ön-

⁷ Bevonva az öröket, a pártfogó felügyelőket, az egészségügyi alkalmazottakat és a fogvatartottak gondozásában szerepet vállalókat (oktatók, kulturális programok szervezői, lelkipásztorok, önkéntes lelki gondozók, civil segítők).

⁸ Biztosítani kell a pártfogó felügyelők jelenlétét minden öngyilkosság-megelőzési bizottságban.

⁹ A kórházba szállítást, ha szükséges, hamarabb kell végrehajtani, és az átmeneti időszakot jobban kell tudni kezelni.

¹⁰ Rendszeresíteni kell – az ügyészség bevonásával – a beavatkozásra vonatkozó protokollokat, és biztosítani kell a segítségnyújtásra alkalmas eszközöket: a bv. belső szabályzatában a különböző szituációkra (öngyilkossági kísérlet, öngyilkosság) eljárási útmutatót szükséges kidolgozni, ezt ellenőrizni kell, és ezzel kapcsolatban felkészítő oktatást kell végezni.

gyilkosságok megelőzésének fontosságára egyre több elsősegély-nyújtó tanfolyam szervezésével és a lelki megterhelésnek kitett személyek támogatását célzó oktatás bevezetésének kipróbálásával. Az ebben vállalt szerepük elismerését is meg kell valósítani (pl. a büntetésük további csökkentésének engedélyezésével).

Biztonságos környezetet kell kialakítani a börtönökben, ezért minden zárkában meg kell oldani a belső telefon vagy segélyhívó útján történő kommunikációt, minden intézetben kísérletként belső telefontal rendelkező biztonságos zárkákat kell felállítani, amelyek nem rendelkezhetnek az akasztás megkísérelhetőségére alkalmas kellékekkel. A legkirívóbb esetek kezelésére kísérleti alapon meg kell valósítani a videó-megfigyelési rendszer bevezetését. Az Egészségügyi Minisztérium munkatársaival együtt a magas öngyilkossági kockázatot jelentő személyek esetében olyan anyagok és ruhadarabok, illetve takarók bevezetésével kell kísérletezni, melyeket nem lehet kötéllel alakítani, de mégis megfelelnek az egészségügyi protokolloknak. Az intézeteket defibrillátorral kell ellátni. Felül kell vizsgálni a gyógyszerek tárolásának és elosztásának módszereit és eljárásait.

A pszichés gondokkal küzdő személyek pszichiátriai gondozását javítani kell, különös tekintettel a Különleges Kialakítású Kórházi Egységek programjának fejlesztésével.

Miután a büntetés-végrehajtási intézetek zsúfoltsága kihat a börtönbeli öngyilkosságok számának alakulására, *folytatni kell a börtönök túlzásfoltása elleni küzdelmet.*

Ad 4. A „támogató fogvatartottak” intézményének bevezetése azt jelenti, hogy önkéntes alapon toborzott, a feladat ellátására alkalmas, kiegyensúlyozott személyiségű fogvatartottak lesznek társaik segítségére, ha azok lelki válságba kerülnek. Kiválasztásukat, képzésüket és továbbképzésüket az intézet orvosai, illetve az öngyilkosságok megelőzésével és lelki segítségnyújtással foglalkozó egyesületek fogják elvégezni.¹¹

Az utókezelés és a szakértelem javítása érdekében a fogvatartottak részvételével olyan – szakember által vezetett – beszélgető-csoportokat kell kialakítani (a kórházakban és a büntetés-végrehajtási intézetekben is), amelyek csökkentik az öngyilkossági hajlam fennmaradásának kockázatát. A megtörtént öngyilkosságokat alaposabban kell kivizsgálni: ezért az öngyilkosságok követésével foglalkozó munkacsoportoknak javítaniuk kell a folyamatos kiértékelés rendszerét és a javaslattevés lehetőségét; a megelőzési politikának ezt az elemző és összefogó szertét régióközi szinten is létre kell hozni.¹²

¹¹ A „támogató fogvatartottak” intézményének bevezetése gyakorlati jellegű reakció, mely külföldön, ezen belül Angliában Ausztriában és Spanyolországban már bevált módszertanra alapoz (ezen országokban a legalacsonyabb a büntetés-végrehajtási intézetekben elkövetett öngyilkosságok aránya az Európai Unióban). Egyáltalán nem arról van szó, hogy a büntetés-végrehajtás felelősségét rónák a fogvatartottakra, hanem arról, hogy a legkiszolgáltatottabb fogvatartottak számára minél könnyebben elérhető és minél hatékonyabb támogatást nyújtsanak. A támogatás a gyakorlatban – az igényektől függően – lehet egyszeri vagy folyamatos.

¹² Régióközi Öngyilkosság-követő Bizottság vagy pedig Öngyilkosság-megelőző és -figyelő elemző csoport.

A börtönben bekövetkezett öngyilkosságok vizsgálatával kapcsolatosan két megbeszélést, illetve beszámolót kell tartani a pártfogó felügyelők részvételével.¹³ Kötelezővé kell tenni, hogy az öngyilkosságot elkövetett személy zárkatársa beszélgetésen vegyen részt az intézet parancsnokával, vagy annak megbízottjával.

Az Egészségügyi Minisztériummal közösen ambiciózus kutatási politikát kell megvalósítani közép- és hosszú távon.¹⁴

Konszenzusra törekvő, gyakorlatorientált konferenciát kell szervezni a fiatalok fogvatartottak öngyilkosságának megelőzése témájában.

A média pozitív hatását tovább kell fejleszteni: fel kell hívni a média figyelmét, hogy üzeneteik milyen hatással lehetnek az öngyilkosság jelenségére, továbbá újja kell szervezni a büntetés-végrehajtási szervezetnek az öngyilkosságokkal és a megvalósult megelőzési stratégiával kapcsolatos kommunikációs politikáját.

* * *

2009. augusztus 18-án – a büntetés-végrehajtási szervezet főparancsnoksága által elkészített tanulmány bemutatásának apropóján – Michèle Alliot-Marie igazságügy-miniszter konkrét intézkedéseket jelentett be a büntetés-végrehajtási intézetekben elkövetett öngyilkosságok elleni fellépéssel kapcsolatosan.¹⁵ Ez az átláthatóságon és megelőzésen alapuló terv, melynek célja egyértelmű: emberközelibbé tenni a büntetés-végrehajtási intézetek világát, és felvenni a harcot a francia börtönökben elkövetett öngyilkosságok számának növekedése ellen, az *Albrand-jelentés* ajánlásaira épít.¹⁶

A francia igazságügy-miniszter egyértelműen fogalmazott: a *Jelentés* minden ajánlását át fogja ültetni a gyakorlatba. Mivel a francia büntetés-végrehajtási intézetekben elkövetett öngyilkosságok száma elfogadhatatlanul magas, valódi megelőzést és beavatkozást szolgáló kampányt kell elindítani. Az intézkedések végrehajtásának nyomon követése, a hatékonyság növelése érdekében független monitoring bizottságot hoztak létre egy elismert pszichiáter, Jean-Louis Terra vezetésével.

¹³ Először rögtön az esemény után a közvetlenül érintett személyekkel, majd egy hónapon belül több személy részvételével, a régióközi öngyilkosságügyi közvetítő bevonásával. A fogvatartottak gondozásában szerepet vállalókat (oktatók, kulturális programok szervezői, lelkipásztorok, önkéntes lelki gondozók, civil segítők) utólagosan tájékoztatni kell az illető fogvatartott elhunytáról, illetve az általa elkövetett öngyilkossági kísérletről, és ki kell képezni őket arra, hogyan közöljék a halálesetet a hozzátartozókkal.

¹⁴ Interdiszciplináris kutatócsoportot kell létrehozni „Öngyilkosság és lelki egészség a büntetés-végrehajtási intézetekben” néven. Az öngyilkosság kockázatára hajlamosító tényezőkkel kapcsolatban – az Országos Közegészségügyi Intézet bevonásával – közegészségügyi tanulmányt kell készíteni. Állandó minisztériumok- közti kutatási szervezetet kell létrehozni. Az öngyilkosságban elhunyt személyek közös jellemzőiről is tanulmányt kell összeállítani. Kísérleti tanulmányt kell készíteni a kórbonctani vizsgálatok eredményeiről az öngyilkossághoz vezető legfontosabb tényezők megértése érdekében.

¹⁵ <http://www.gouvernement.fr/gouvernement/le-plan-de-prevention-des-suicides-en-prison>

¹⁶ A Michèle Alliot-Marie által a büntetés-végrehajtási szervezet főigazgatóságától megrendelt tanulmány megvilágítja és kiegészíti a Louis Albrand professzor által vezetett bizottság részéről benyújtott, a büntetés-végrehajtásban elkövetett öngyilkosságok kockázatának megelőzéséről szóló jelentést.

Az öngyilkosság, akár büntetés-végrehajtási intézetben történik, akár más-
hol, mindig tragikus esemény marad, ennél fogva az öngyilkosságok száma nem
lehet tabu, sem pedig ellenségeskedés forrása. Ezért Michèle Alliot-Marie a lehe-
tő legnagyobb átláthatóságot ígérte, illetve követelte meg:

- az intézkedési terv közzétételével egyidejűleg nyilvánosságra hozzák az *Albrand-jelentést*;
- ezentúl a büntetés-végrehajtási szervezetnek évente kétszer nyilvános-
ságra kell hoznia a büntetés-végrehajtáson belül elkövetett öngyilkos-
ságok számát;
- ezen felül a büntetés-végrehajtáson belül elkövetett öngyilkosságok szá-
mításának módszere is átláthatóbb lesz: a börtönbeli öngyilkosságok
számába nemcsak a fogvatartás alatt bekövetkezett öngyilkosságokat
számítják bele, hanem a fogvatartás alatt elkövetett öngyilkossági
kísérlet után a kórházban bekövetkezett elhalálozást is.

Nicolas Sarkozy már 2007-ben, az elnökválasztási kampány során elkötelez-
te magát a börtönök mélyreható reformja mellett, hogy azok hatékonyabban
szolgálják az elítéltek társadalomba való újbóli beilleszkedését. Ezt az elkötele-
zettségét 2009. június 22-én a Kongresszus, a francia parlament alsó- és felsőhá-
zának együttes ülése előtt mondott beszédében is megerősítette: „a szabadság-
vesztés-büntetés nehéz megpróbáltatás, de nem lehet lealacsonyító jellegű”, illet-
ve a következőket jelentette be:

- 2009-ben több mint 5 000 új férőhellyel bővül a francia büntetés-végre-
hajtás, és hét új intézetet nyitnak meg. A 2002-es igazságszolgáltatási
törvénynek köszönhetően 2012-re összesen 63 000 férőhely fog rendelkez-
zésre állni a francia börtönökben.
- 2010-től 2012-ig további 5 000 új férőhely fog létesülni, 11 000 férőhelyet
pedig fel fognak újítani.
- Bár a gazdaság stagnál, a büntetés-végrehajtási szervezet 2009-es költ-
ségvetése 3%-kal nőtt, azaz eléri a 2 milliárd eurós összeget. A 2009-es
kölségvetés terhére 1 087 új bv. alkalmazotti státust hoztak létre.

A büntetés-végrehajtási törvény tervezetének elfogadás után a büntetés-vég-
rehajtási szervezetnek további eszközök fognak a rendelkezésére állni új intéze-
tek megnyitására, a büntetés-végrehajtási intézetek emberközelibbé tételére.

Irodalomjegyzék

- Benezech, M.: Le suicide et sa prévention dans les prisons françaises. Discussion: Le suicide. Annales
médico-psychologiques 1999. Vol. 157. No 8. 561-567.
- Hazard, Angélique: Baisse des suicides en prison depuis 2002. Cahiers d'études pénitentiaires et
criminologiques, 2008. No 22. 1-6.
- Cliquennois, Gaetan: Preventing Suicide in French Prisons. British Journal of Criminology, 2010. Vol.
50. No. 6. 1023-1040.
- Cliquennois, Gaëtan - Gilles Chantraine: Empêcher le suicide en prison : origines et pratiques.
Sociétés contemporaines, 2009. 3. (No 75.) 59-79.
- <http://www.gouvernement.fr/gouvernement/le-plan-de-prevention-des-suicides-en-prison>
- http://www.justice.gouv.fr/art_pix/rap_albrand_2009.pdf
- <http://www.metropol.hu/cikk/399429>

Bakonyi Mária

Az igazságügyi pszichológus szakértők feladatai a német büntetőjog területén, különös tekintettel a büntetés-végrehajtásban adandó „prognózis” szakvéleményre

A Pécsi Tudományegyetem és a freiburgi Max-Planck Intézet közös szervezésében került megrendezésre Pécssett 2010. június 7. és 10. között a Dritter Kriminologischer Sommerkurs. A német nyelvű nyári egyetem témája a büntetés-végrehajtás és a veszélyes bűnözőkkel való bánásmód volt.

A Max-Planck Intézet kutatóinak előadásai rendkívül érdekes témákat érintettek. A teljesség igénye nélkül csak egy párat sorolok fel:

- a büntetés-végrehajtás és a veszélyes bűnelkövetők kezelése, illetve a téma nemzetközi és nemzeti vonatkozásai;
- a szexuális bűnelkövetők kezelése a szociálterápiás és a bv. intézetben;
- a nők büntetés-végrehajtása Németországban;
- kalózkodás elleni küzdelem Szomáliában.

Ami miatt ezt a cikket megírtam, az tulajdonképpen *Helmut Kury* kriminálpszichológus előadása volt, amely „Az igazságügyi szakértői vélemény jogi keretei és praktikus jelentősége a német büntetés-végrehajtásban” címet viselte.

A „forensische Gutachten” német szakkifejezés, amit én „igazságügyi szakértői véleménynek” fordítottam, rövid magyarázatra szorul. Bár a jogi szakszótár szerint a „forensische” „törvényszéki”-t jelent, ez azonban – álláspontom szerint – a magyar jogi nyelven nem igazán értelmezhető, hiszen törvényszékek ma már nincsenek, és a magyar Btk. illetve Be. is igazságügyi szakértőkről, illetve igazságügyi szakértői véleményről tesz említést.

Tehát Németországban ún. pszicho-tudományos igazságügyi szakértőkként általában igazságügyi pszichiáterek vagy igazságügyi pszichológusok dolgoznak. Csupán néhány éve létezik posztgraduális képzés, amelynek keretében lehetőség nyílik az „igazságügyi pszichológus szakorvos”, illetve az „igazságügyi pszichiáter szakorvos” oklevél megszerzésére.

Németországban manapság vitáznak arról, hogy a „kriminológusokat” engedjék-e igazságügyi szakértőkként dolgozni, ennek azonban még nem engedtek teret.

Az igazságügyi pszichológus szakértők legfontosabb szakértői területei a büntetőjogi területen: a büntethetőség, a szavahihetőség, a felelősségre vonhatóság, a tárgyalási képesség, kihallgathatóság, illetve a börtöntűrő képesség, valamint prognózis (előrejelzés); a polgári jog területén: a gondozás, gyámság; a szociális jog területén: a betegség és rokkantbiztosítás; a családi jog területén: a láthatási és gondoskodási jog; a közlekedési jog területén pedig a vezetésre való alkalmasság.

Témám szempontjából a büntetőjogi területeket érintem csak.

Az igazságügyi pszichológus szakértők legfontosabb feladatai a büntetőjog területén

Büntethetőség

A német Btk. 20. §-a tartalmazza a lelki (pszichés) zavarok miatti büntethetőséget kizáró ok fogalmát. A német jog szerint nem bűnös az, aki a cselekmény elkövetésekor kóros lelki (pszichés) zavar, mélyreható tudatzavar, gyengeelméjűség, vagy más súlyos pszichés elváltozás miatt képtelen cselekménye következményeinek felismerésére, vagy arra, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék.

A német Btk. 21. §-a lehetőséget ad arra, hogy amennyiben az előbb említett 20. §-ban felsorolt „kóros lelki (pszichés) zavarok” valamelyike a cselekmény elkövetésének időpontjában fennállt, és ez az elkövető belátási képességét korlátozta, a büntetés enyhítésére kerülhet sor a 49. § (1) bekezdése alapján.

A német jog is ismeri azt, hogy szakértő jogkérdésre nem adhat választ szakértői véleményében, tehát az igazságügyi pszichológus, illetve pszichiáter szakértő a büntethetőségről nem „dönthet”, mert az a bíróság kompetenciájába tartozik. A igazságügyi pszichológus, illetve pszichiáter szakértő feladata csak arra korlátozódik a büntethetőség területén, hogy megállapítsa: a 20. §-ban felsorolt kóros lelki (pszichés) zavarok közül egy vagy több kóros lelki (pszichés) zavar ismertetőjele a bűncselekmény elkövetésének időpontjában az elkövetőnél fennállt-e, vagy sem, és ebben a tekintetben az elkövető belátási képessége korlátozott volt-e, vagy sem, és ha igen, milyen mértékben.

Azon kérdés megválaszolása, hogy vajon büntethető-e az elkövető, az igazságügyi pszichológus, illetve pszichiáter szakértő számára *korlátozott*, mert ez jogi dimenzió, így ebben a kérdésben a bíróság jogosult dönteni; azt az igazságügyi pszichológus, illetve pszichiáter szakértő csak orientálja szakértői véleményével döntésének meghozatalában.

A német Btk. 20. §-ában felsorolt „kóros lelki (pszichés) zavarok” miatti büntethetőséget kizáró okokként a következő betegségek szerepelnek:

- *kóros lelki (pszichés) zavar*: az uralkodó álláspont szerint minden szomatikus betegség feltétele a pszichés megbetegedés, és így minden egyes pszichés zavar testi betegséget is okoz. Tehát: exogén pszichózis (agyi károsodást követően), endogén pszichózis (skizofrénia, mániás depressziós zavar), patológikus szenvedély állapot (alkohol, drog);
- *mélyreható tudatzavar*: az „én” részleges kikapcsolása, önkívületi állapot, amely mélyreható kell, hogy legyen. Legismertebb esete: az affektus (fokozott érzelem, szenvedély, indulat hirtelen fellobbanása). Elhatárolás: affektus-impulzus;
- *gyengeelméjűség*: általában vele született jelentékeny területű intelligenciahiány;
- *más súlyos lelki (pszichés) elváltozás*: pl. a pszichopátia, a neurózis, az ösztönzavarok, valamint a súlyos függőségek, mint pl. a szenvedélybetegségek, illetve a játékszenvedély.

A magyar Btk. 24. §-a tartalmazza részletesen a „kóros elmeállapot” miatti büntethetőséget kizáró okot, és a kóros elmeállapot 5 fajtáját említi meg ezen §-ban. Ezek a következők: elmebetegség, gyengeelméjűség, szellemi leépülés, tudatzavar, illetve személyiségzavar.

Az említett § (2) bekezdése – hasonlóan a német büntetőjogi szabályozáshoz – a büntetés korlátlan enyhítését teszi lehetővé, ha az elkövetőt az elmeműködés kóros állapota korlátozza a cselekmény következményeinek felismerésében, vagy abban, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék.

Szavahihetőség

Helmut Kury előadása ebben a tekintetben az újdonság erejével hatott rám. Különböző módszereket ismertett, amelyek – gondolom – a pszichológusok és a pszichiáterek számára teljesen közismertek, nekünk jogászoknak, azonban nem annyira.

A magyar Be. és a büntetőjogi gyakorlat alapján a szavahihetőségre vonatkozóan gyermekek, illetve fiatalok személyek esetében szoktunk pszichológus szakértőt kirendelni az adott gyermek, illetve fiatalok sérelmére elkövetett bűncselekmény miatt, annak megállapítása céljából, hogy élményszerűen adják-e elő a vele történeteket, betanított szöveget mond-e, vagy esetleg a gyermek fantáziájának szüleménye a történet.

Felnőttek esetében poligráfós vizsgálatra van lehetőség, ami közismert néven „hazugságvizsgálat”. A poligráfós vizsgálatba a gyanúsítottak írásban bele kell egyeznie, tehát a gyanúsított hozzájárulása szükséges annak lefolytatásához. Megjegyzem, hogy a poligráfós vizsgálat eredménye 100%-osan nem vehető figyelembe a büntetőeljárásban.

Ezen kívül nem ismert számomra – de nem tartom kizártnak, hogy létezik –, hogy a szavahihetőség eldöntésére szoktak-e pszichológust, illetve pszichiátert (igazságügyi elmeorvos szakértőt) kirendelni.

A bírósági tárgyaláson az ügyész a perbeszédében, illetve a bíró az ítéletnek indokolásában tér ki arra, hogy a gyanúsított által előadottakat életszerűnek tartja-e (a tanúvallomások, valamint a gyanúsított társak vallomásai ismeretében elfogadható-e a gyanúsított vallomása, és szavahihetőnek tekinthető-e), vagy sem, valamint a gyanúsított védekezését, az általa előadottakat az ügyész, illetve a bíró miért nem tudja elfogadni. A gyanúsított, illetve a kihallgatott tanú a szavahihetősége megdől akkor, ha több alkalommal történő kihallgatása során egymásnak ellentmondó vallomásokat tesz, és ezek a vallomáseltérések az ügy szempontjából lényeges körülményekre vonatkoznak.

A magyar büntetőjogban a gyanúsítottak megvan az a lehetősége, hogy több alkalommal történő kihallgatása alkalmával egymástól teljesen eltérő vallomásokat tegyen: ha első alkalommal beismerő vallomást tett, második alkalommal vallomását teljes mértékben visszavonhatja, harmadik alkalommal visszatérhet az első vallomásához, de előadhat egy teljesen más vallomást is. Ilyen esetben úgy gondolom, hogy a gyanúsított szavahihetőségének a vizsgálata indokolt lenne a magyar jogban is.

Ha pedig a jogalkotók szerint ez nem szakértői kérdés, hanem „jogkérdés”, akkor valamilyen formában korlátozni kellene a számtalan vallomástétel lehetőségét, és valahol határt kellene szabni annak, hogy ez a „vallomásdömping” megszűnhessen. Ezzel a mi munkánk is könnyebbé válna.

Bűncselekmény-specifikus vallomáselemek

Tekintettel a bűncselekménynek a tettes és az áldozat életkörülményeibe való beágyazódására, ennek interpretálása a cselekményről tett vallomásból nagyon nehéz, ha az illető más életkörülmények között él.

Tulajdonképpen ezen kellene „állnia”, illetve „buknia” az ügynek, hiszen ha az ügy lényeges körülményeit tekintve a nyomozás többi adatával nem egyezik a gyanúsított vallomása, az felvetheti azt, hogy a gyanúsított „hazudik” vagy egyáltalán nem is járt a bűncselekmény elkövetésének helyszínén a bűncselekmény időpontjában.

Felelősségre vonhatóság

A német fiatalkorúakra vonatkozó törvény szerint „egy fiatalkorú büntetőjogiilag akkor vonható felelősségre, ha a cselekmény elkövetésének időpontjában erkölcsileg és értelmileg elég érett arra, hogy a cselekménye következményeit felismerje, és e felismerésnek megfelelően cselekedjen”.

A német és a magyar büntetőjog szerint egyaránt 14 éves kortól büntethető az elkövető, a gyermekkor büntethetőséget kizáró ok. A magyar Btk. 23. §-a szerint: „Nem büntethető, aki a cselekmény elkövetésekor 14. életévét nem töltötte be.” A magyar büntetőjogi szabályozás nem tartalmaz olyan kitétel, mint a német büntetőjog (erkölcsi, értelmi fejlettség).

Kihallgatási képesség, tárgyalási képesség

A kihallgatási képesség a gyanúsítottak az a képessége, hogy a rendőrségi vagy a bírósági kihallgatáson „hagyja magát kihallgatni”, értelmes adatokat közöl, és nyilatkozatokat tesz. Ez magában foglalja azt a képességet, hogy a kihallgatáson engedelmeskedik, a kérdéseket értelmesen felfogja, és azokra saját akarati döntése alapján válaszol, magyarázatait érthető formában adja elő.

A tárgyalási képesség a gyanúsítottak az a képessége, amellyel a saját érdekeit figyelembe véve a tárgyaláson – és azon kívül is – ésszerűen él, illetve élni tud, védekezését értelmesen és érthető módon adja elő, úgy is, hogy az eljárás során a részére adott magyarázatokat elfogadja, és azokat meg is érti.

Börtöntűró képesség

A börtöntűró képesség a gyanúsított, illetve az elítélt azon képessége, hogy büntetés- végrehajtási intézetben tud élni úgy, hogy a szabadságelvonás egészségét, illetve életét nem veszélyezteti, és a szabadságvesztés-büntetés „leülésének” értelmét és célját felfogja.

A magyar büntetőjogi gyakorlatban általában a védelem terjeszt elő olyan bizonyítási indítványokat – leginkább már a bírósági szakban –, hogy a védencének börtöntűző, illetve börtönelviselő képessége minimális (pl. klausztofóbiás), és a szabadság elvonása részére rendkívül hátrányos lenne. Előfordul, hogy a bíróság szakértőt rendel ki az indítvány alapján.

Prognózis vagy előrejelzés

„Prognózis” (előrejelzés) szakértői vélemény bekérésére kerül sor a német büntetőeljárásban a szabadságelvonással járó büntetőjogi intézkedés végrehajtása alkalmával a szabadságelvonással járó büntetés végrehajtása során az elhelyezéssel kapcsolatban („Unterbringung im Maßregelvollzug”), illetve a büntetés kiszabását megelőzően. (Ilyen szakvéleményeket az utóbbi időben egyre többet kérnek, főleg a kezelésre vonatkozóan.)

„Prognózis” szakértői vélemény kérhető a büntetés-végrehajtásban

- a végrehajtás enyhítése,
- az elbocsátás (szabadulás), illetve
- az utólagos elrendelés

alkalmával.

A „prognózis” szakvélemény problematikájának részletesebb kifejtése

A német büntetőjogban a központi kérdésfeltevések a szavahihetőséggel, a büntethetőséggel, illetve a prognózissal kapcsolatosak. A bíróság dönt arról, mikor rendel ki szakértőt, erre leggyakrabban az előkészítő eljárásban (a büntethetőségre és a szavahihetőségre vonatkozóan) kerül sor.

Minél súlyosabb egy bűncselekmény, annál inkább valószínű, hogy szakértői véleményt kell beszerezni a szavahihetőségre, illetve a büntethetőségre vonatkozóan.

A szavahihetőség megítélésénél nagy szerepet játszik a gyanúsított beismerő vallomása. Lehetőség van olyan szakértői vélemény benyújtására, amelyet a védelem szerez be, és terjeszti elő a bíróságon.

A „prognózis” szakértői vélemény beszerzésének esetei

A „prognózis” (előrejelzés) szakértői véleményre érvényes az, hogy extern (külső) független szakértői véleményt kell beszerezni az erőszakos és a szexuális bűnelkövetők esetén akkor, amikor ezen elkövetőket 2 évi szabadságvesztésnél hosszabb időtartamra ítélik el, és a büntetés végrehajtásának enyhítése, illetve szabadításuk kerül szóba.

Az utóbbi években egyre több és több esetben kerül sor a más jellegű bűncselekményt elkövetők vonatkozásában is prognózisos szakértői vélemény beszerzésére.

A német büntetés-végrehajtási eljárásról szóló törvény 454. § (2) bekezdése szerint kötelező kirendelni prognózis szakértőt, ha életfogytig tartó szabadságvesztésre vagy 2 évi szabadságvesztésnél hosszabb időtartamra elítelt erőszakos, illetve szexuális bűnelkövető szabadítása várható.

Új szabályozás lépett érvénybe a „Szexuális és más veszélyes bűncselekményekkel szembeni küzdelem”-ről szóló törvénnyel, amely 1998. január 31. napján lépett hatályba. Ezen törvény hatályba lépése óta a törvény feltételezi, hogy a bíró saját maga is rendelkezik a szükséges szakértelemmel ahhoz, hogy legális prognózist állapítson meg, de csak azokban az esetekben, amelyekben az erőszakos, illetve szexuális bűnelkövetőt 2 évig terjedő szabadságvesztés büntetéssel sújtották (tehát két év fölött már nem), és szabadulása várható.

Németországban az utóbbi években többször is rámutattak arra, hogy a súlyos erőszakos és szexuális bűnelkövetőket a büntetőeljárás során túl kevésszer vizsgálják meg prognózis céljából, ezért kevés célzott, kezeléssel kapcsolatos intézkedést vezettek be. Ezért követelnek egyre többször szakértői véleményt a prognózisra vonatkozóan. Ha az elkövetőt a börtönből való szabadulás után az a veszély fenyegeti, hogy ismét szabadságvesztés büntetésre ítélik, „prognózis” szakértői véleményt kell beszerezni.

A büntetés-végrehajtásban a bv. bírói tanács által a „prognózis” szakvélemény beszerzésére általában akkor kerül sor – néhány megnevezett tettes csoportnál –, mielőtt a büntetés enyhítésére vagy szabadításra kerülne sor. Utólagos elrendelés alkalmával két „prognózis” szakértői véleményt kell beszerezni. Biztonsági őrizetnél („Sicherungsverwarten”) két évente szükséges a „prognózis” szakértői vélemény beszerzése.

A prognózis szakértők feladatai

A prognózissal kapcsolatos alapvető követelmények a következők: „Az elítelt milyen típusú bűncselekményeket, milyen személyek sérelmére és milyen körülmények között fog elkövetni lehetséges szabadulását követően?”

A prognózis szakértők feladatai a német Alkotmánybíróság döntései nyomán is meghatározhatók.

A német Alkotmánybíróság 1991. szeptember 23-án kelt 2 BvR 1327/89 számú határozata szerint „a bíró a prognózisban a fenyegető bűncselekmény módját (típusát) és valószínűségének mértékét kell, hogy megítélje (mérlegelje), miközben figyelembe kell vennie utasításai lehetséges hatásait a pártfogón keresztül, aki a bv. intézeten kívül az elítéltnak segít.”

A német Alkotmánybíróság 2003. április 25-én kelt, NStZ-RR 2003 számú határozatában rögzítette, hogy „az izolált (elszigetelt) valószínűségi szakértői véleménnyel egyedül még nincs elintézve az ügy... Az elszigetelt nyilatkozat a jövőbeni büntetlenség valószínűségéről nem nyújt segítséget.” A szakértői vélemény kell, hogy tartalmazzon egy odáig menő értékelést is: vajon a prognózis pozitív vagy negatív.

Néhány közvetett tény, amelyeket a Német Büntető törvénykönyv 57.§ (1) bekezdés 2. pontja sorol fel, és amelyek a pozitív/negatív prognózis felállításánál segíthetnek a következők: az elítélt személyisége, előélete, a bűncselekmény elkövetésének körülményei, az elítélt magatartása a bv. intézetben, az esetlegesen megsértett jogok súlyossága, a szabadulás lehetséges várható hatásai.

Prognózis a bűncselekmény tagadása esetén

Átfogó prognózisos szakértői véleményezés mellett szól a büntető eljárásban a tett lehetséges tagadásának a problematikája, amely a szexuális bűnelkövetők-nél inkább rendszeres, mint kivételnek számító. Ezekben az esetekben általában nincs kezelési intézkedés.

Ez vezet a „nyugalmi állapothoz” („Stillstand”), amit a későbbi „prognózis” szakértői véleményezés során negatívan értelmeznek. A cselekmény tagadása azonban nem szükségszerűen szól egy lehetséges kezelés ellen, és nem szól egy kedvező prognózis ellen sem.

A BGH (Német Legfelsőbb Szövetségi Bíróság) igazságszolgáltatása alapján az elítéltet nem érheti hátrány a „prognózis” szakértői véleményben, ha a magatartása nem múlja felül azt, ami a védelme érdekében szükséges. Egy neves német pszichológus szakértő szerint: A tagadás pusztán tényének általában nem tulajdonítanak nagy jelentőséget a „prognózis” szakértői véleményezés során. Csak akkor válik a tagadás negatív faktorrá, ha további támpontok is azt támasztják alá, hogy az elítélt személyiségének deficitje jut kifejezésre ezáltal, amely egy újabb bűncselekmény veszélyét jelentheti”.

A „prognózis” szakértői vélemény jogi háttere

A már említett „Szexuális és más veszélyes bűncselekményekkel szembeni küzdelem”-ről szóló törvény 1.3 §-a szerint bíróság könnyebben tudja elrendelni a szabadságvesztés végrehajtását abban az esetben, ha a bűncselekmény legalább 2 évi szabadságvesztéssel büntetendő, és az elkövetőt korábban ilyen jellegű bűncselekmény miatt már 3 évi szabadságvesztés büntetésre ítélték.

Ha az elítélt a büntetésből már 10 évet kitöltött, az intézkedés elintézettnek tekinthető abban az esetben, ha nem áll fenn annak a veszélye, hogy a szabadságvesztés letöltésére kijelölt intézetben elhelyezett személy hajlama (belső készítése) következtében jelentős bűncselekményeket követne el, amelyekkel áldozatát lelkileg és testileg súlyosan károsíthatja.

A bíróság döntését a fiatalok elkövetők szabadításáig visszavonhatja (hatályon kívül helyezheti) újonnan vagy korábban megismert olyan tények alapján, melyek a fiatalok fejlődésére vagy a társadalom érdekeire tekintettel nem vállalható felelősséggel.

A „prognózis” szakértői véleménynek különösen szólnia kell arról, hogy az elítéltnél már nem áll fenn annak a veszélye, hogy a tette által megnyilvánuló veszélyessége továbbra is fennáll.

A büntetés-végrehajtási intézet meghallgatása szóban történik.

Az elítéltet, védőjét, a büntetés-végrehajtási intézetet és a fiatalkorúak javító-nevelő intézetét a meghallgatás időpontjáról értesíteni kell.

Meg kell nekik adni azt a lehetőséget, hogy kérdéseket teheszenek fel, és nyilatkozatokat teheszenek a bv. véleményével kapcsolatban.

A bíróság eltekinthet a bv. szóbeli meghallgatásától, ha az elítélt, védője és maga a bv. intézet erről lemond.

Kockázati elemzés

Az utóbbi években a nyugati államokban növekvő szerepet játszik, egyre fontosabb a kockázati elemzés, figyelemmel arra, hogy nagyobb a társadalom tagjainak az érzékenysége a szexuális és erőszakos bűnelkövetőkkel kapcsolatban, főként azokkal szemben, akik szabadon bocsátásukat követően visszaesőkké válnak, ezen párhuzamosan a bűnözési hullám egyre terjed, és a kriminalitás politikai jelentősége megnőtt.

Büntetőjogi területen a prognózis szakértőknek nagy felelőssége van: egyrészt a társadalommal szemben, másrészt pedig az érintettekkel kapcsolatban. Egy rossz prognózisnál a társadalom egyik tagja a visszaeső által súlyosan „károsodhat” (emberölés, szexuális bűncselekmény), illetve – másik oldalról nézve – az elkövető továbbra is a büntetés-végrehajtási intézetben maradhat, annak ellenére, hogy már veszélytelen.

Az elmúlt 20 évben standardizált listák („Checklists”) kerültek kifejlesztésre, amelyek azt garantálják, hogy összehasonlítható minimumkövetelmények kerülnek a „prognózis” szakértői véleménybe. Mellesleg ma már átfogó jellegű pszichológiai számítógépes vizsgálatok is léteznek. Németországi felmérések azt mutatják, hogy ezeket a számítógépes vizsgálati eszközöket nem használják a szakértői vélemény praxisában. A pszichológusok ezekhez általában kiegészítésként pszichológiai teszteljárásokat alkalmaznak a személyiséggel kapcsolatos problémák vizsgálatára.

Mivel egyre nő a szakértői vélemények száma, s újra és újra kifogásolják a szakértői vélemények minőségét, illetve színvonalát Németországban, ezért interdiszciplináris munkacsoport jött létre, együtt a Legfelsőbb Szövetségi Bírósággal, amely néhány évvel ezelőtt konkrét és differenciált „minimumkövetelményeket” fogalmazott meg a „prognózis” szakértői véleményekkel kapcsolatban, amelyek által a szakértői véleményeket kérő szervek (bv. bírói tanács, igazságügyi végrehajtási intézet, igazságügyi minisztériumok) abba a helyzetbe kerültek, hogy legalább rendelkeznek azzal a lehetőséggel, hogy az előterjesztett szakértői vélemények minőségét és jelentéstartalmát (hasznosságát) ellenőrizni tudják.

Az empirikus vizsgálatok az utóbbi években megállapították, hogy a szakértői vélemények minősége csekély mértékben ugyan, de javult.

Helmut Kury előadását egy érdekes eset ismertetésével zárta, mely azt volt hivatott bemutatni, hogy nagyon nehéz prognózist felállítani.

Ámokfutás Winnendenben

Ámokfutó gyilkolt 2009. március 11-én egy németországi iskolában, a Stuttgart melletti Winnendenben. A tettes, akit a rendőrök menekülés közben lelőttek, 16 személyt ölt meg...

Az elkövető egy 17 éves, nagyon nyugodt, ugyanakkor félénk, egy kicsit depressziós fiú volt (mellesleg jó asztaliteniszező), aki rendezett családi körülmények között élt. Apja számos fegyverrel rendelkezett, és egy lövészegető tagja volt.

Hogyan tudtuk volna előre megmondani, hogy ez a fiatalember egy ilyen tettet követ el, ami ráadásul kifejezetten ritkának is számít?

Röviden válaszolva: Mi ezt nem tudhattuk!

Összegzés

Magyarországon a „prognózis” szakvélemény fogalma ismeretlen. A büntetés-végrehajtásban egyáltalán nem alkalmaznak olyan területeken pszichológus, illetve pszichiáter szakértőket, mint a német büntetőjogi területen.

Manapság egyre több és több agresszív bűncselekményt követnek el, és a szexuális bűncselekmények száma is növekvő tendenciát mutat. Ez utóbbi bűncselekményeket különösen gyermek- és fiatalkorú személyek sérelmére követik el, amelyek napi szinten rázzák meg a közvéleményt.

Erre való figyelemmel el kellene gondolkoznunk azon, hogy ezek az elkövetők, miután büntetésüket kitöltötték, szabadulni fognak, és ha erőszakos vagy szexuális bűncselekményre való hajlamaik kezelését meg sem kíséreljük, óhatatlanul is megint találkozni fogunk velük az igazságszolgáltatásban.

Király Klára

Hírek a börtönvilágból

Börtönbezárási tervek Hollandiában

A holland igazságügyi miniszter, Nebahat Albayrak 8 büntetés-végrehajtási intézet bezárásának tervét tette közzé. A holland börtönök jelenleg 12 000 férőhellyel rendelkeznek, a fogvatartottak száma 14 000 főre tehető. A terv megvalósítása maga után vonná, hogy a börtönszemélyzet 1 200 tagját is el kellene bocsátani a munkahelyéről. Alternatívaként felmerült az is, hogy belga fogvatartottakat helyezzenek el a bezárásra szánt büntetőintézetekben.

Forrás: Holanda cerrara ocho de sus prisiones por falta de delincuentes. Mexico Webcast, 2010. 09. 01.

Ecuador új börtönöket nyit

Az ecuadori kormány a 25 meglévő büntetés-végrehajtási intézet zsúfoltságán szeretne enyhíteni azáltal, hogy négy új büntetőközpontot hoznak létre. A beruházások 2011-ben fognak kezdődni, és – a tervek szerint – 40 millió dollárt (kb. 8 milliárd forintot) emésztenek fel. Jelenleg az ország börtönnépessége 16 000 főt számlál.

Forrás: Ecuador declara la emergencia de su sistema carcelario. La Terra, 2010. 08. 31.

Férőhelybővítés egy észak-írországi intézetben

Az életfogytiglani szabadságvesztésüket töltő elítéltek számára épült egy 120 férőhelyes részleg az észak-írországi Maghaberry intézetben. Egy, a közelmúltban készült jelentés Maghaberryt találta az egyik legrosszabb börtönnek az Egyesült Királyságban, pontosabban: Maghaberry egyike volt a három börtönnek a 169 vizsgált közül, ahol különösen gyenge volt a biztonság.

A 12,2 millió fontos (4 milliárd forintos) beruházás a két évvel ezelőtt bejelentett kormányzati projekt keretében készült el. A terv 400 fő elhelyezését ígérte. Paul Goggins, a büntetés-végrehajtásért felelős miniszter arról számolt be, hogy eddig 300 fő számára sikerült új férőhelyet biztosítani.

Forrás: Maghaberry Prison opens new unit for life inmates. BBC News, 2010. 02. 01.

A személyzet helyzete egy brit börtönben

A közigazgatásilag a Csatorna-szigetekhez tartozó Jersey szigeten, a La Moye börtönben (HM Prison La Moye) az örök átlagosan heti 37-40 órát dolgoznak, és fizetett ebédszünet jár nekik. Az intézet a 2009. év során emberhiánnyal küzdött, de az év végére az előírtnál már csak két fővel volt kevesebb a létszámuk.

A személyzet létszámának bővítésére már csak azért is szükség volt, mert két új szárnyat emeltek a börtönben, ahol így közel 200 fő fogvatartottat tudnak elhelyezni. Miután a La Moye büntetőintézet Jersey sziget egyetlen börtöne, férfi, női, fiatalokú bűnelkövetőket és előzeteseket egyaránt fogva tartanak.

Az intézet személyi állománya 171 főt számlált 2009 végén. Az újonnan érkezett dolgozók kiképzésére szánt idő jelentősen emelkedett az elmúlt néhány évben. 2009-ben 14 fő szerzett felnőttképzési oktatói képesítést, 4 fő pedig sportoktatóként tett vizsgát.

Forrás: Annual report of the States of Jersey Prison Service, 2009.

Átfestett zárkák a konfliktusok számának csökkentése érdekében

A zürichi Pfäffikon maximális biztonsági fokozatú büntetés-végrehajtási intézetben a vezetőség jónak látná, ha a zárkák vidámabb külsőt kapnának. Első lépésként a falak átfestése mellett döntöttek, mivel így viszonylag olcsón lehet a fogvatartás körülményein változtatni és javítani. Egyes szakértők úgy vélik, hogy a rózsaszín bizonyos árnyalatai kifejezetten nyugtató hatást váltanak ki egy feszültséggel teli légkörben. Az intézet vezetői a fogvatartottak egymás közötti, illetve a személyzettel szembeni konfliktusainak csökkenését várják a felújítási munkálatoktól.

A meleg színek alkalmazásának jótékony hatását orvosi tesztek is alátámasztják. A vérnyomás és a pulzusszám kimutathatóan csökkent a megfigyelés alá vont személyek vizsgálata során. A szakemberek biztosak abban, hogy a melegebb színárnyalatok pihentetik a szervezetet, és oldják a stresszt.

Daniela Spaeth – aki évek óta azt vizsgálja, hogy a különféle színek az emberi szervezetet hogyan befolyásolják – elmondta, hogy a színek az emberi testre és lélekre mindig is fontos élettani hatást gyakoroltak. A fáradtság, feszült lelkiállapot csökkenthető vagy feloldható a megfelelő színek emberi környezetbe helyezésével. Bizonyos színek és színekombinációk a koncentrációs képesség javítására is kiválóan alkalmasak.

Forrás: Prison uses pink cells to quell jail violence. Mirror News, Staff Report, 2010. 06. 02.

A kábítószer-bűncselekmények elkövetőit elkülöníti Costa Rica

Costa Rica kormányzata tervbe vette, hogy az ország déli területén, egy elszigetelt helyen olyan intézetet létesít, ahol a kábítószer-bűncselekmények elkövetői fogják letölteni a büntetésüket. A 100 hektáros terület Chánguinában található, pontosabban Buenos Aires de Puntarenasban, 200 km-re az ország fővárosától, San José-től délre. A beruházást egy helyi és egy mexikói bank finanszírozza.

Forrás: Costa Rica construirá una cárcel especial para narcotraficantes. Correo Peru, 2010. 08. 23.

Civil kontroll az angliai börtönökben

A De Montfort Egyetem diákjai az angliai Leicester város börtöne (HMP Leicester) új elítélteinek szeretnének támogatást nyújtani saját készítésű kisfilmjükkel. A kezdeményezés a végzős film- és videó szakos hallgatók körében fogalmazódott meg, akik a leicesteri Független Börtönfelügyelettel (Indepen-

dent Monitoring Board – IMB) működtek együtt tervük megvalósítása során. Az elkészült DVD-lemez tájékoztatást ad a börtönbe érkező elítéltek számára, hogyan segíthet nekik az IMB.

Az IMB tagjai díjazás nélkül látják el a feladatukat, általában havonta 2-3 alkalommal, és teljesen függetlenek a büntetés-végrehajtási intézetektől. Elsősorban a napi rutint ellenőrzik a börtönökben. A szerepük azért fontos, mert belépési jogosítványuk van a konyhára, műhelyekbe, a zárkák területére és az egészségügyi részlegekbe. Az elítéltek bármikor fordulhatnak hozzájuk, ha úgy érzik, hogy a hagyományos csatornákon keresztül nem tudják megoldani a felmerülő problémájukat.

Az IMB-hez sokféle kérés érkezett eddig, például néhány elítélt részéről speciális vallási, kulturális igény merült fel, továbbá a családjukkal vagy barátjukkal szerették volna felvenni a kapcsolatot, mivel azok elhanyagolták a látogatást. Jelenleg 1 850 főt számlál a szervezet, amely Angliában és Walesben látja el feladatát.

Forrás: University students create pioneering prison film. Independent Monitoring Board report, 2009. 2010. 01. 08.

Sok a beteg az orosz börtönnépességben

Az oroszországi Börtönszolgálat jelentéséből az derül ki, hogy a börtönpopuláció majdnem felének súlyos egészségügyi problémái vannak, jelentős számban fordul elő a tuberkulózis és a HIV-fertőzöttség. A 846 000 fogvatartott közül – akik zömében férfiak – 55 000 főt regisztráltak HIV-vírussal.

A Börtönszolgálat igazgatóhelyettese, Nyikolaj Krivolapov közlése szerint 40 000 fő szenved tuberkulózistól, 67 500 valamiféle mentális megbetegedéstől, és 15 000 főnél találtak szifiliszt. Krivolapov jelezte, hogy az egészségügyi felszerelés háromnegyed része teljesen elavult, ráadásul az utóbbi évtizedben megjelent az antibiotikumoknak ellenálló tuberkulózis is.

Forrás: Rusia admite que casi la mitad de sus presos están enfermos. Europa Press, 2010. 07. 18.

A TBC- és a HIV-vírus terjedése elleni küzdelem a román börtönökben

A romániai Jilava börtönkórházban aggasztóan nő a TBC- és a HIV-fertőzöttek száma. Az európai uniós országok börtönei közül a romániai intézetekben fordul elő a legnagyobb számban a TBC. A szakemberek tartanak attól, hogy a heroin egyre jobban terjedő használata révén a HIV-vírus is nagyobb teret nyer magának.

Veronica Broasca – az AIDS-elleni romániai szövetség egyik aktivistája – úgy látja ugyanakkor, hogy a romániai börtönök sikeresen vehetik fel a küzdelmet a járványokkal szemben. Ennek alapját a túcsere- és a metadon-programok jelenthetik.

Giovanni Battista Migliori, a WHO TBC-ért és tüdőgondozásért felelős központja igazgatójának az a véleménye, hogy a romániai helyzet nem reménytelen, sőt javuló tendenciát mutat. A WHO jelentése szerint Európában némi visszaesés tapasztalható a TBC-elleni küzdelem hatékonysága terén, de Romániában a statisztikák – a megbetegedések számát tekintve – csökkenő tendenciát mutatnak.

A Globális Alapítvány, amely az AIDS, a TBC és a malária ellen küzd, új elkülönítő szobák kiépítéséhez nyújtott segítséget, ahol ki lehet szűrni az újabb TBC-megbetegedéseket, illetve a börtönszemélyzetet is továbbképzésben részesítette Romániában.

Mihai Apavaloaei kórházigazgató a Jilava börtönkórházban felmerülő nehézségekről számolt be. Szerinte meglehetősen nehéz a védekezés nélküli szexuális kapcsolatok és a drogcsempészs ellen hatékonyan fellépni. Sergiu Stupu szakszervezeti vezető szükségesnek tartaná, hogy fizetésemelést kapjanak azok az alkalmazottak, akik a TBC-fertőzés veszélyének potenciálisan ki vannak téve.

Migliori úgy véli, hogy a fejlődés ellenére még sok tennivaló akad Romániában. Az EU-ban 100 000 főre 7 TBC-megbetegedés jut, Romániában viszont ez a szám: 120.

Forrás: Michael J. Jordan: Romanian prisons fight spread of TBC, HIV. Global Post, 2010. 03. 24.

A fogvatartottak fogászati ellátása Angliában

Az elítéltek jó fizikai közérzetéhez hozzátartozik, hogy megfelelő fogászati ellátásban részesüljenek. Ennek megoldása talán még nehezebb, mint az egyéb általános orvosi rutinvizsgálatok biztosítása. Az Országos Egészségügyi Szolgálat jelentése szerint időnként nagy hiány jelentkezik azokból a fogászokból, akik a fogvatartottak ellátására is vállalkoznának.

Egy 2003-ben készült jelentés foglalkozott először a fogvatartottak fogászati ellátásának kérdésével. Az elítéltek között négyszer gyakrabban fordult elő a kezeletlenül hagyott fogászati probléma, mint a „kinti” lakosság körében. A büntetés-végrehajtási intézetek nem tudják személyre szabottan, az egyéni igényeknek megfelelően biztosítani a fogkrémeket és a fogkefét. A költségvetési keret a magas minőségű fogászati anyagok beszerzését nem engedi meg.

Forrás: Dental treatment in HMP Kirklevington Grange. Prison Reform Trust report, 2009. december.

Az elítéltek foglalkoztatása Katalóniában

Adolf Cabruja, a barcelonai Reintegrációs Központ (Cire) vezetője elmondta, hogy a katalán Börtönigazgatóság 2004. óta ad lehetőséget arra, hogy egyes formatervezők termékeit a büntetés-végrehajtási intézetekben készítsék el. A börtönben gyártott árura a „Made in Cire” felirat kerül. A „Cire” embléma szerepel a Castañer gyár vízálló cipőjén, az Antonio Miró tervezésű esőkabáton, továbbá Gerard Moliné és Martín de Azúa táskáján is.

Ezeket az árucikkeket és más egyéb termékeket Katalónia 64 börtönműhelyében készítik. Jelenleg 343 cég és 50 tervező csatlakozott az elítéltek foglalkoztatásához a Cire szervezetén belül.

Forrás: Mercé Perez: „Made in prison”. El País, 2010. 08. 11.

Mézkészítő fogvatartottak egy olasz börtönben

A padovai egyetem kezdeményezésére 2006. óta működik a Fuori Centro nevű, a fogvatartottak foglalkoztatását elősegítő szervezet, amely 2007-ben a Civitavecchia büntetés-végrehajtási intézettel együttműködve hozta létre a La Rete programot. A program egyik fő profilja a méz és méhpempő feldolgozása.

A méhészet fontos mezőgazdasági tevékenység, hiszen a világ méztermelése évente egymillió-kétszázezer tonna. A legnagyobb méztermelő Kína, az Európai Unió az évi 130 ezer tonnájával a második helyen áll. Olaszország éghajlata nagyon kedvezően befolyásolja ezt az ágazatot.

A program további különlegessége, hogy a fogvatartottak a büntetésük leltöltése után is alkalmazásban maradhatnak. Olaszországban gyors fejlődésnek indult a méhészet, sokan jó befektetésnek látják. A termékek széles skálán mozognak, mivel a mézen kívül szükség van viaszgyertyára, mézborra, szappanra és balzsamokra is.

Forrás: Claudia Travata: L'apiario interno alla Casa Circondariale. Corriere della Sera, 2010. 08. 07.

Hátrány éri az elítélteket néhány kanadai farm bezárása miatt

A kingstoni Frontenac és még öt másik farm kerül bezárásra, ami hátrányosan érinti a kanadai fogvatartottakat. Az említett, mezőgazdasági termelést folytató cégek fontosak voltak a marhatenyésztés szempontjából is. Az elítéltek azon kívül, hogy a növénytermesztésben, állattenyésztésben dolgozhattak, a traktorok és más munkagépek kezelését és javítását is elsajátíthatták. Sok fogvatartott számára ezek a farmok jelentették életük első munkahelyét. A gazdasági épületeket is maguk tartották karban, így betekintheztek az ácsmesterségbe is.

A szövetségi kormányzat már 2009-ben úgy döntött, hogy 2011 márciusáig be kell zárni az említett gazdaságokat. A döntést arra alapozták, hogy a farmok fenntartása jóval többbe kerül, mint amennyi bevétel származik belőlük.

Forrás: Six prison farms that Ottawa plans to close. Canadian Press, Staff report, 2010. 08. 10.

Munkavégzés egy osztrák bv. intézetben

A salzburgi büntetés-végrehajtási intézetben a fogvatartottak állandó foglalkoztatása több külső cég által valósul meg. Az ácsok és faipari munkások elsősorban modern bútorokat állítanak elő. Lehetőség nyílik a nyomdaiparban és a könyvkötészetben való tevékenykedésre is. A szabad életben sokféle lehetőség kínálkozik azok számára, akik megtanulják a textíliák tisztításának különféle módjait.

A motorok tisztítása és a szerelőműhelyben elvégzett egyéb munkafolyamatok megismerése szintén könnyen használható a későbbiekben. Megfelelő képzelőerő és ügyesség kell a képzőművészeti foglalkozások alkalmával előállított gyertyatartók elkészítéséhez.

A reintegráció nélkülözhetetlen része, hogy az elítéltek sikeresnek érezzék magukat a munkában, ennek érdekében az intézet folyamatosan kutatja a megfelelő szakmai partnereket.

Forrás: Arbeit im Gefängnis. Justizanstalt Salzburg Broschüre Unternehmerarbeiten, 2009.

Kávékeverék a börtönből

Az olaszországi Pozzuoli büntetőintézetben 10 női elítélt készíti a Caffé Lazzarelle névre keresztelt különleges kávékeveréket. A gondos válogatás és pörkölés után 250 grammos csomagokba töltik a terméket. Az alapanyag Brazíliából, Costa Ricából, Kolumbiából, Guatemalából, Indiából és Ugandából érkezik.

A Caffé Lazzarelle magas minőségű kávénak számít, a logóját is az elítéltek tervezték. Az emblémáján az Orient expressz vonat körvonalaitól jobbra egy öböl és a háttérben a Vezúv rajzolódik ki.

Forrás: Stefano Calicchio: Caffé speciale. Metropolis, 2010. 02. 01.

Fotóműhely egy romániai börtönben

A Tirgsor női büntetés-végrehajtási intézeten 14 fő vállalkozott arra a feladatra, hogy megtanulja a fényképezőgépek használatát. A fogvatartottak a képeket hat darab Canon Power Shot fényképezőgéppel készítették. A fotózás közben folyamatosan megbeszélték a fotóműhely vezetőjével, hogy mitől lesz igazán jó egy beállítás. Két hónap gyakorlás során 14 ezer fotó készült. A tanfolyam végén 1 100 kép került kiválasztásra. A további szelektálás után már csak 400 felvétel maradt. Ezeknek a képeknek már van saját mondanivalójuk, és bármikor kiállíthatók. 64 fotót sikerült a Punctum magazinban is megjelentetni.

Forrás: Anna McCarthy: Inmates in a Romanian women's prison photograph their lives. Social Text, 2010. 07. 21.

Munkavégzés és rekreáció

A Lazio városában található Frosione büntetés-végrehajtási intézetben a munkavégzés több területen is zajlik. A fogvatartottak mosodai tevékenységet a házimunka keretében folytatnak. Az Agape mezőgazdasági termeléssel foglalkozó cég az elítéltek fizikai erejét veszi igénybe az üvegházi zöldség- és gyümölcsstermesztéshez, valamint a virágkertészeti feladatok ellátásához. Ez a program már három éve eredményesen zajlik.

A fogvatartottaknak a Pietrobono Művészeti Középiskola támogatásával nyílik alkalmuk a művészeti ágak kipróbálására. A Lazióban működő konzervatórium önkéntesei irányítják a hangszeres tanulást. Az utóbbi években javult a börtön tornatermének felszereltsége és a könyvtár kínálata is.

Forrás: Giuseppe Abadini: Realizzazione di lavori et attività culturali, ricreative in Frosione. Corriere della Sera, 2010. 08. 06.

Egy skóciai börtönkönyvtár díjat kapott

Az Edinburghban található Saughton büntetés-végrehajtási intézet könyvtárát kitüntetéssel jutalmazták. A könyvtárat 2008 novemberében nyitották meg, majd 2010-ben megkapta a "Könyvtár megváltoztatja az életet" díjat a Könyvtárosok és Könyvtári Informatikusok Intézetétől (CILIP).

Linda Constable, a bíráló bizottság elnöke úgy véli, hogy ez a projekt nyilvánvalóvá teszi, hogy a könyvtárak léte valóban átalakítja a fogvatartottak élet-szemléletét. Ian Kirkby, az Edinburghi Városi Könyvtár fejlesztési menedzsere úgy gondolja, hogy a börtönkönyvtárak révén egészségesebb gondolkodás módú emberek kerülnek vissza a szabad társadalomba, és az olvasás és információ-áramlás biztosítása révén csökkenthető a visszaesés kockázata. Hangsúlyozta, hogy a program szervezői nem a jutalomért dolgoznak, de nagyon jólesik számukra a munkájuk elismerése.

A díjjal együtt átadásra került 5 ezer font (kb. 1 millió 700 ezer forint) is, amelyet a könyvtár további fejlesztésére lehet felhasználni.

Forrás: Top award for Saughton Prison library in Edinburgh. BBC News, 2010. 07. 10.

Sakktanfolyam a börtönben

A sakk a kikapcsolódás egyik formája lehetne a szabadságvesztés büntetés alatt. A Belluno büntetés-végrehajtási intézet vezetősége is kedvező hatást vár az elindított „Tanuljunk sakkozni” programtól. Az elítéltek egy húszórás tanfolyam végén egy sakkverseny keretében adtak számot a tudásukról. A Valbelluna Sakk Egyesület segítségével zajlott le az első képzés, a bellunói Olasz Kulturális és Sport Egyesület állta a felmerülő költségeket. A résztvevő fogvatartottak a várakozásokat felülmúlva vették az akadályokat a versenyen is.

Forrás: Corso di scacchi in carcere. Corriere delle Alpi Agenda, 2010. 8. 24.

ESEMÉNYNAPTÁR

(2010. július 1-jétől szeptember 30-áig)

JÚLIUS 1.

A Magyar Köztársaság belügyminisztere 2010. július 1-jei hatállyal ki-nevezte Varga Valéria bv. vezérőrnagyot a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka gazdasági és informatikai helyettesévé.

A Magyar Köztársaság belügyminisztere Semmelweis-nap alkalmából kiemelkedő szakmai munkája elismeréséül tanácsosi címet adományozott Nagyné dr. Bogár Erzsébet bv. o. alezredesnek, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet osztályvezetőjének, valamint pénzjutalomban részesítette dr. Neményi Katalin bv. o. alezredest, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága kiemelt főreferensét.

JÚLIUS 3.

A Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben elhelyezett fogvatartottak által készített képzőművészeti alkotásokat, a büntetés-végrehajtásban rendszerezett kényszerítő eszközöket, valamint egy berendezett fogvatartotti zárkát is bemutattak a 2010. június 30. és július 3. között megrendezett VOLT Fesztivál „civil falujában”, az intézet által felállított sátorban.

JÚLIUS 5.

Véradással egybekötött egészségnapot tartottak a személyi állomány részére a Kalocsai Fegyház és Börtönben a Magyar Vöröskereszt kalocsai szervezete közreműködésével.

JÚLIUS 6.

Az Állampusztai Országos Bv. Intézet solti objektumában tett látogatást – dr. Kókényesi Antal bv. altábornagy, országos parancsnok kíséretében – dr. Pintér Sándor belügyminiszter, aki megnyitotta az objektum 2009-ben ideiglenesen bezárt „C” és „D” fogvatartotti körleteit.

A Békés Megyei Bv. Intézet munkatársai – a büntetés-végrehajtási tevékenység tárgyi eszközeit (rabszállító busz, lövedékálló mellény stb.) is bemutató – tájékoztatót tartottak a börtönélet mindennapjairól a vakok és gyengén látók táborában, Telekgerendáson.

JÚLIUS 8.

A Bv. Szervezet Oktatási Központja szervezésében rendezték meg a büntetés-végrehajtási szervezet 2010. évi járőrbajnokságát, amelyen 27 bv. szerv indított csapatot. A versenyt Csóti András bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok stratégiai és koordinációs helyettese nyitotta meg,

a díjakat dr. Zakhar Tibor bv. alezredes, a rendező intézmény igazgatója és Biczó László bv. dandártábornok, a Márianosztrai Fegyház és Börtön parancsnoka adta át. A bajnokságot a Váci Fegyház és Börtön csapata nyerte meg.

JÚLIUS 12.

A kínai Igazságügyi Minisztérium hétfős delegációja intézetlátogatáson és szakmai értekezleten vett részt a Fiatalkorúak Bv. Intézetében. A delegációt Wang Yusheng, a Kínai Munkán Keresztüli Átnevelési Társaság alelnöke vezette.

JÚLIUS 16.

A Belügyminisztériumban feladat-meghatározó állományértekezletet tartottak, amelyen részt vett dr. Pintér Sándor belügyminiszter, valamint a Belügyminisztérium és a rendvédelmi szervek több magas rangú vezetője. Dr. Orbán Viktor miniszterelnök meghatározta a rendvédelmi szervek jövőbeni feladatait és az ezzel kapcsolatos elvárásait. Az értekezlet végén az árvízvédelmi veszélyhelyzet elhárításában kifejtett tevékenységért a büntetés-végrehajtási szervezet nevében dr. Kókényesi Antal bv. altábornagy, országos parancs-

nok, a bv. intézetek vezetői közül a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön parancsnoka, Rózsahegyi Tamás bv. alezredes vette át a miniszterelnök elismerő oklevelét.

JÚLIUS 28.

A Szegedi Fegyház és Börtönben megemlékezést tartottak az Alföldi Bútorgyárban az 1988. július 28-i tűzesetben hősi halált halt Kovács Hege-dős Gábor bv. őrnagyról és Szalai Árpád bv. alhadnagyról. A megemlékezés során az intézet oszlopcsarnokában elhelyezett emléktábláknál tartottak koszorúzást, ezt követően a Belvárosi Temetőben rótták le tiszteletüket a megemlékezők. Az eseményen a Szegedi Fegyház és Börtön, a Nagyfa-Alföld Kft. vezetői állománya, valamint az elhunytak hozzátartozói vettek részt.

JÚLIUS 29.

Az idei Művészetek Völgye Fesztiválon a Váci Fegyház és Börtön elítéltejei és a már szabadultak együtt tettek bizonyosságot megváltozott életükről a kapolcsi evangélikus templomban. A program folytatásaként Vatai Gyula bv. ezredes, a Váci Fegyház és Börtön parancsnoka tartott előadást a bűn és büntetés témakörében.

AUGUSZTUS 7.

A Pálhalmi Országos Bv. Intézet sándorházai objektumának kápolnájában rendezték meg az I. Pálhalmi Közös Imafesztivált, amelyen az intézet három alegységből 33 fő fogvatartott vett részt. Mindegyik alegység csapata rövid műsorral, énekkel, verssel szerepelt.

AUGUSZTUS 18.

A Parlagrafümentes Magyarországért Tárcaközi Bizottság Észak-magyarországi Regionális Koordinációs Bizottsága által szervezett gyommentesítési akción vettek részt a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet dolgozói.

AUGUSZTUS 23.

A Budapesti Fegyház és Börtön személyi állománya részére az egészséges életmód népszerűsítésének érdekében kerékpáros napot szerveztek. A résztvevők oklevelet kaptak, illetve a FBVSZOSZ támogatásának köszönhetően ajándéktárgyakat osztottak szét a különböző kategóriákban díjazottak között.

AUGUSZTUS 24-25.

Folytatódott a Győr-Moson-Sopron Megyei Bv. Intézet „Mebántam, jóvátennem” programsorozata. A győri fogvatartottak a Bisinger Óvoda közel 300 méter hosszú kerítését festették le. A jóvátételi program önkéntesei ezt megelőzően – 2010. június 30-án és július 1-én – a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Gondviselés Háza Fogyatékosok Napközi Otthonát varázsolták újjá.

AUGUSZTUS 27.

A Bv. Oktatási Központjában rendezett kibocsátó ünnepségen a 14 hetes alapfokú szaktanfolyami képzést eredményesen befejező 105 fő hallgató vett részt. Kitűnő eredménnyel 23 fő végzett.

AUGUSZTUS 28.

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön falán elhelyezett emléktáblánál koszorúzást szervezett a Politikai Elítéltek Közössége, amelyen részt vett dr. Nagy Kálmán országgyűlési képviselő, Szamosvölgyi Péter, Sátoraljaújhely Város polgármestere, valamint jelen voltak a rendvédelmi társ-szervek képviselői. A koszorúk elhelyezését követően a vendégek 15 fős csoportja részt vett az intézet kápolnájában az intézet lelkésze által bemutatott liturgián, valamint megtekintette a börtönmúzeumot.

A XIV. Lovas Bálint Horgász Em-lékversenyt idén az előző év nyertes csapata, az Állampusztai Országos Bv. Intézet szervezte meg. A Kecel melletti Natura horgászparkban megrendezett eseményen 109 versenyző vett részt. A csapatok versenyében a tököli "No Fish Team", az egyéni versenyben a márianosztrai Burik Tibor lett az első helyezett.

SZEPTEMBER 4., 11.

Immár 15. éve, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet Szent Adorján napján, szeptember 8-án megünnepli a „Büntetés-végrehajtás Napját”. A büntetés-végrehajtási intézetek, intézmények, gazdasági társaságok többsége 2010. szeptember 4-én, illet-

ve 11-én tartotta meg Szent Adorján-napi ünnepségét. A Békés Megyei Bv. Intézet a gyulai „Egyenruhások családi napja”, a Heves Megyei Bv. Intézet az egri „Kéklámpás nap”, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. intézet a 13. Szolnoki Gulyásfesztivál keretében ünnepelt, a Tolna Megyei Bv. Intézet a Pálhalmi Országos Bv. Intézet rendezvényéhez csatlakozott. A rossz idő ellenére több ezren vettek részt az országsszerte megtartott családi napokon.

SZEPTEMBER 7.

A büntetés-végrehajtási szervezet a „Büntetés-végrehajtás Napja”, valamint a Szegedi Fegyház és Börtön fennállásának 125. évfordulója alkalmából az intézet dísztermében tartotta meg központi ünnepségét. A rendezvény előljárója, dr. Pintér Sándor, a Magyar Köztársaság belügyminisztere a „Büntetés-végrehajtásért” kitüntető zászlót adományozta a Szegedi Fegyház és Börtön részére. Az ünnepségen részt vett Magyar Anna, a Csongrád Megyei Közgyűlés elnöke, dr. Botka László, Szeged Megyei Jogú Város polgármestere, dr. Kókényesi Antal bv. altábornagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka, je-

len voltak a rendvédelmi társszervek és közigazgatási szervek országos, valamint megyei vezetői, az intézet egykori parancsnokai, és az együttműködő szervezetek képviselői. A rendezvényen az intézetben szabadságvesztés-büntetését töltő három fő fogvatartott adott műsort. A díszteremben tartott ünnepség végeztével a Magyar Köztársaság belügyminisztere, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka, valamint a Szegedi Fegyház és Börtön, illetve a Nagyfa-Alföld Mezőgazdasági és Vegyesipari Kft. vezetője az intézet aulájában koszorút helyezett el a hősi halált halt munkatársak emléktáblájánál. Az ünnepség zárásaként a résztvevők megtekintették a „Van egy álmom” című, a fogvatartottak képzőművészeti alkotásaiból összeállított kiállítást.

SZEPTEMBER 9.

A Magyar Honvédség Támogató Dandár által – a dandár püspökszilágyi kiképző bázisán – megrendezett Nemzetközi Járórbajnokságon a büntetés-végrehajtási szervezet ötfős férfi csapata 5. helyezést ért el, a négyfős női csapat pedig 4. helyezett lett.

SZEPTEMBER 10.

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézet könyvtárában ünnepélyes keretek között adták át azt a mintegy 870 000 Ft értékű dokumentumállományt (könyvek, DVD-filmek, hangoskönyvek), amelyet a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Verseghy Ferenc Könyvtár és Művelődési Intézet a Nemzeti Kulturális Alaptól elnyert támogatás eredményeként szerzett be. Az eseményen műsort adott az intézet egyházi kórusa és irodalmi csoportja.

SZEPTEMBER 14.

A Somogy Megyei Könyvtár „A Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet fogvatartottjai könyvtári ellátásának javítására” kiírt meghívásos pályázat keretében elnyert 306 000 Ft összegből 107 db könyvet vásárolt, amelyeket ünnepélyes keretek között adtak át a bv. intézetben.

SZEPTEMBER 14-17.

A Fővárosi Bv. Intézet II. objektumában került sor dr. Huszár László bv. dandártábornok vezetésével,

a BVOP Biztonsági Főosztály szakmai közreműködésével a második „Büntetés-végrehajtási Krízis Incidens Tárgyaló” tanfolyam (Bv-KIT)

lebonyolítására. A képzésen 12 kelet-magyarországi bv. intézet önként jelentkező munkatársai vettek részt.

SZEPTEMBER 15.

A Közép-dunántúli Országos Bv. Intézet baracscai objektumában háladáó istentiszteletet tartottak a börtönlelkészi szolgálat 10 éves, illetve a börtönmissziós szolgálat 20 éves évfordulója alkalmából, amelyet Szénási Jonathán Sándor református börtönlelkész celebrált. Az istentiszteleten részt vett Szászfalvi László, a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium egyházi, nemzetiségi és civil kapcsolatokért felelős államtitkára, dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy,

országos parancsnok, valamint jelen voltak az intézetben tevékenykedő felekezetek és missziók képviselői.

SZEPTEMBER 16.

A Bv. Szervezet Oktatási Központja szervezésében a Márianosztrai Fegyház és Börtön lőterén rendezték meg a büntetés-végrehajtási szervezet 2010. évi országos lőbajnokságát. A rendezvény előjárója Dömény Sándor bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok biztonsági és fogvatartási helyettese volt. A bajnokságot 31 bv.

szerv 124 fővel vett részt. A verseny első helyezette a Szegedi Fegyház és Börtön csapata lett.

SZEPTEMBER 26.

A Sopronkőhidai Fegyház és Börtön falán elhelyezett emléktáblánál koszorúzást tartott a Politikai Foglyok Szövetsége. A koszorúzáson részt vett Firtl Máttyás országgyűlési képviselő.

SZEPTEMBER 28-29.

A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara és a Büntetés-végrehajtási Szervezet „Kultúra a börtönben, a börtön kultúrája” címmel kétnapos nemzetközi tudományos konferenciát és kiállítást szervezett, amelynek színhelye a Pécsi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Karának díszterme, illetve a Baranya Megyei Bv. Intézet volt. A rendezvény első napján megtartott konferenciát dr. Kovács Tamás, legfőbb ügyész, dr. Berke Gyula, a PTE ÁJK dékánja, Dr. Korinek László, az MTA levelező tagja, tanszékvezető egyetemi tanár és dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, országos parancsnok nyitotta meg. A rendezvény másnapján a Baranya Megyei Bv. Intézet felkeresésére nyílt lehetőség az ér-

deklődők részére. A vendégek a látogatás keretében megtekintették a Fia-talkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete szervezeti egységben megvalósított „Mural Morál” elnevezésű falfestmény projektet.

SZEPTEMBER 29.

A Belügyminisztérium márványtermében tartották meg – dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy vezetésével – a büntetés-végrehajtás vezetőinek országos értekezletét. A rendezvényen részt vett dr. Pintér Sándor belügyminiszter is, aki ismertette a szervezettel és a vezetőkkel kapcsolatos legfőbb elvárásokat, illetve kiemelte a büntetés-végrehajtás fontos szerepét a kormányprogramban hangsúlyosan megjelenő közrend-közbiztonság javításában.

Összeállította: D. F. I.

Ünnepi állománygyűlés a 125 éves Szegedi Fegyház és Börtönben

A Büntetés-végrehajtás Napja, valamint a Szegedi Fegyház és Börtön fennállásának 125. évfordulója alkalmából 2010. szeptember 7-én az intézet dísztermében rendezték meg a büntetés-végrehajtási szervezet ünnepélyes állománygyűlését.

Az ünnepség előljárója **dr. Pintér Sándor**, a Magyar Köztársaság belügyminisztere volt. A rendezvényen részt vett **Magyar Anna**, a Csongrád Megyei Közgyűlés elnöke, **dr. Botka László**, Szeged Megyei Jogú Város polgármestere, jelen voltak a rendvédelmi társ- és a közigazgatási szervek országos, valamint Csongrád megyei vezetői, az intézet egykori parancsnokai és az együttműködő szervezetek képviselői.

A megjelenteket **Csöti András** bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának stratégiai és koordinációs helyettese köszöntötte. Rövid ünnepi műsor következett az intézet fogvatartottjainak előadásában, majd felolvasták a Magyar Köztársaság belügyminiszterének ünnepi parancsát. Ezt követően **dr. Pintér Sándor** belügyminiszter és **dr. Kökényesi Antal** bv. altábornagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka kitüntetésekkel és elismerésekkel adta át a jutalmazottaknak.

Dr. Pintér Sándor ünnepi beszédében a büntetés-végrehajtás dolgozóiról szólva hangsúlyozta, hogy „akik a büntetés-végrehajtási szervezetnek kötelezték el magukat, az egyik legnehezebb szolgálatra vállalkoznak. Fáradozásuk közepontjában az ember, ráadásul a bűnelkövető ember áll. A társadalmi normák és szabályok ellen vétő embereket kell olyan élethelyzetbe hozni a szabadságvesztés-büntetés végére, hogy akarjanak és képesek legyenek visszailleszkezni a társadalomba. Ez tagadhatatlanul kiemelkedően fontos szolgálat a közösség számára. A börtönök falai azonban sokszor elrejtik e tevékenység fontosságát a társadalom előtt. Ezért szükséges, hogy a közvélemény megismerje ezt a munkát, hogy valós képet kaphasson a büntetés-végrehajtás tevékenységéről, annak eredményeiről.” Kiemelte, hogy az a felelősségteljes szolgálat, amelyet a szervezet személyi állománya lát el, fontos alappillére annak a programnak, amelyet a kormány meghirdetett. „A kormány programjában célul tűzte ki, hogy helyreállítja Magyarországon a rendet, azt a fontos közös értéket, amely biztosítja a fejlődést az egész ország számára. Megadja a mindennapok biztonságát, hogy egy olyan élhető Magyarországot teremtsen, amelyben nincsenek a törvények felett állók, a törvényeket betartják, és azok megszegőit – legyen szó akár a legkisebb tulajdon elleni bűncselekményről, vagy súlyos életellenes bűntettől –, megbüntetik.” A belügyminiszter kifejezte: „A büntetésnek az is célja, hogy növelje az elkövetők társadalmi felelősségérzetét... E célok elérése érdekében kiemelten fontos, hogy a fogvatartottak tevékenyen töltsék idejüket az intézetekben, értékteremtő munkával vegyék ki részüket a társadalmi munkamegosztásból.”

Dr. Pintér Sándor kijelentette, hogy a kormány és a Belügyminisztérium tisztában van azzal, hogy a büntetés-végrehajtásnak – a módosuló feladatrendszeréből fakadó új kihívások teljesítéséhez – szüksége van a támogatásra. Ennek első lépéseként megteremtették az elzárás végrehajtásának alapfeltételeit: júniusban megnyílt az Állampusztai Országos Bv. Intézet solti objektumának korábban bezárt két körlete. Még az idei évben lehetőség nyílik – célkitűzéseik szerint – a Fővárosi Bv. Intézet Gyorskocsi utcai objektumának megnyitására is.

A fennállásának 125. évfordulóját ünneplő Szegedi Fegyház és Börtönről a miniszter – többek között – elmondta, hogy „a fogvatartottak Szegedet az egyik legkeményebb, legkövetkezetesebb börtönnek tartják, ugyanakkor azt se felejtjük el, hogy a reintegráció, a fogvatartottak visszailleszkedése terén is évtizedek óta magas színvonalú, pszichológiai nevelő munka folyik. A fogvatartottak számos lehetőséget kapnak arra, hogy oktatás, képzés, önképzés keretében fejleszthessék személyiségüket.” Az intézet mellett működő gazdasági társaság munkájának méltatása kapcsán közölte, hogy a kormány elképzelése szerint a büntetés-végrehajtási munkáltatás jelentős szerepet fog kapni a jövőben más állami szervek ellátásában, így például az egyenruházat gyártásában.

Dr. Pintér Sándor a következőket mondta a büntetés-végrehajtás munkájáról: „Biztos vagyok abban, hogy az Önök hagyományai, szakmaisága, a szervezet megújuló képessége lehetővé teszik nehéz és összetett feladataik sikeres végrehajtását. Ezáltal nagymértékben hozzájárulhatnak a közrend és közbiztonság megerősítése terén tett közös erőfeszítéseinkhez. Napi feladataik eredményes teljesítésén túl külön szeretném megköszönni az árvízi védekezés során kifejtett munkájukat, ezzel is megerősítettek abban, hogy minden helyzetben számíthatok Önökre.” Legvégül a kormány és a Belügyminisztérium vezetése nevében köszöntötte a büntetés-végrehajtási szervezet teljes személyi állományát, amelynek szolgálatellátásához erőt, egészséget, illetve a szakmai sikereket segítő, támogató családi hátteret kívánt.

Ezt követően **dr. Pintér Sándor** belügyminiszter „A büntetés-végrehajtásért” kitüntető zászlót adományozta a Szegedi Fegyház és Börtön számára.

Az intézet kollektívája nevében **dr. Kiszely Pál** bv. dandártábornok, a Szegedi Fegyház és Börtön parancsnoka köszönte meg a zászlót. Beszédében kitért az intézet létrejöttének körülményeire, a büntetés-végrehajtás feladatrendszerében betöltött szerepére. A máról szólva elmondta, hogy az intézet történetét tanulmányozó utókor bizonyára fontos dátumként fogja megemlíteni a 2010-es esztendőt, ami a 125 éves évfordulón túl arról is nevezetes, hogy 2010. január 1-jével került sor a Szegedi Fegyház és Börtön, valamint a Nagyfai Országos Bv. Intézet integrációjára, létrejött egy három objektumból álló, 1 100 fő befogadóképességű intézmény-együttes. Dr. Kiszely Pál köszönetét fejezte ki mindazoknak, akiknek segítő és tevékeny közreműködése, illetve együttműködése nélkül nem valósulhattak volna meg az elmúlt 125 év eredményei.

A díszteremben tartott ünnepség végeztével a Magyar Köztársaság belügyminisztere, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka, valamint a Szegedi Fegyház és Börtön, illetve a Nagyfa-Alföld Mezőgazdasági és Vegyesipari Kft. vezetője az intézet aulájában koszorút helyezett el a hősi halált halt munkatársak emléktábláinál.

Az ünnepi állománygyűlés résztvevői megtekintették a „Van egy álmom” című, a fogvatartottak képzőművészeti alkotásaiból készült kiállítást, amelyet **Éles Éva**, a Szegedi Fegyház és Börtön pszichológusa nyitott meg.

A Szegedi Fegyház és Börtön dísztermében megtartott állófogadáson **dr. Kökényesi Antal** bv. altábornagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka mondott pohárköszöntőt. Először Szent Adorjással, a büntetés-végrehajtás védőszentjével kapcsolatos gondolatait osztotta meg a hallgatósággal, majd a jelen problémáival foglalkozott. Mint elmondta: a büntetés-végrehajtás pontosan ismeri az előtte álló feladatokat, és teljesíteni fogja azokat.

Az intézetből távozó vendégeknek a „125 éves a Szegedi Fegyház és Börtön 1885 - 2010” feliratú emléklakettet adta át az ünnepség házigazdája, **dr. Kiszely Pál** bv. dandártábornok, intézetparancsnok.

(A Szerk.)

„Kultúra a börtönben, a börtön kultúrája” Nemzetközi tudományos konferencia Pécssett

A Pécsi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Kara, valamint a Büntetés-végrehajtási Szervezet „Kultúra a börtönben, a börtön kultúrája” címmel nemzetközi tudományos konferenciát és kiállítást szervezett 2010. szeptember 28–29-én. A rendezvény színhelye a Pécsi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Karának díszterme, illetve a Baranya Megyei Bv. Intézet volt.

A rendezvény első napján a konferencia levezető elnöke, Csóti András bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának stratégiai és koordinációs helyettese köszöntő szavait követően dr. Kovács Tamás, legfőbb ügyész, dr. Berke Gyula, a PTE ÁJK dékánja, Dr. Korinek László, az MTA levelező tagja, tanszékvezető egyetemi tanár és dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka nyitotta meg a konferenciát.

A tanácskozás első, *Kultúra a börtönben* című blokkjában a résztvevők megtekinthették a Magyar Televízió Bűnügyi Magazinjának rövidfilmjét, amelyet a Kékfény Szerkesztősége a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben forgatott az elmúlt időszak legfontosabb kulturális eseményeiről, majd Széles Gábor bv. ezredes, a BVOP Fogvatartási Ügyek Főosztályának vezetőjének előadása következett. Az előadó rövid elméleti bevezető és történeti kitérő után a fogvatartottak foglalkoztatásának néhány fontos területét (oktatás, képzés, szakképzés) ismertette, továbbá a vallásgyakorlás és az egyéb, szabadidős programok helyzetét elemezte.

A *Kulturális projektek* című tartalmi egység előadása és beszámolója a freskóterápia témája köré csoportosultak. Dr. Budai István bv. ezredes, a Balassagyarmati Fegyház és Börtön parancsnoka az intézet börtönkópolnája felújításának tapasztalatairól, a freskóterápia szerepéről beszélt, Lencsés Zsolt festőművész, aki a projekt művészeti vezetője volt, a freskóterápiával kapcsolatos gondolatait mondta el, Nagy Sándor, egykori elítélt pedig arról számolt be, hogy számára mit jelentetett a kápolna felújításában való részvétel.

Az *Alkotás - Befogadás - Katarzis* című pódiumbeszélgetés a színház, a színjátszás börtönbeli szerepéről szólt. A beszélgetés moderátora Juhász Attila bv. ezredes, a Heves Megyei Bv. Intézet parancsnoka volt. Pogány Judit *Kosuth*-díjas színművész a szegedi Csillagbörtönben és az Aszódi Javítóintézetben megtapasztalt, a *Pedig én jó anya voltam* című dokumentumdráma előadása kapcsán átélte élményeit osztotta meg a hallgatósággal. Németh Éva bv. alezredes, a tököli Fiatalokorúak Bv. Intézete vezető nevelője arról beszélt, hogy az amatőr színjátszás milyen hatással van az abban részt vevő fiatalok fogvatartottakra. Mihály Attila bv. ezredes, a Győr-Moson-Sopron Megyei Bv. Intézet parancsnoka a börtön szervezte, a Bárka Színház fellépésével kezdődött színházi előadás-sorozat egyes állomásait elevenítette fel.

A *Műhely a Börtönben* című blokk a HVG.hu filmjével – „Akármit festesz, meglátod rajta a börtön” – kezdődött, majd két, a büntetés-végrehajtási intézetek képzőművészeti szakköreinek tevékenységét bemutató előadás következett. **Dr. Pantali Zoltán** bv. dandártábornok, a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön parancsnoka az intézet képzőművészeti szakkörében született festmények tematikáját elemezte, illetve az *Alkotások, rácsok nélkül* című kiállításorozat sikeréről számolt be. **Rózsahegyi Tamás** bv. alezredes, a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön parancsnoka – többek között – arról beszélt, hogy az intézet *Kreatív Műhely* nevű képzőművészeti szakkörének nagy szerepe volt a börtön 100 éves történetét bemutató vándorkiállítás megvalósításában.

Ezt követően a fogvatartotti képzőművészeti kiállítás megnyitására került sor. A kiállítás anyagát **Éles Éva**, a Szegedi Fegyház és Börtön szakpszichológusa mutatta be. Elmondása szerint a kiállított festmények többsége a Szegedi Fegyház és Börtönben készült, a közszemlére tett művek között helyet kaptak azonban a sopronkőhidai, sátoraljaújhelyi és pécsi fogvatartottak munkái is.

Az ebédszünetet követően a *Kitekintés – Európai tapasztalatok* című részben **Csibi Erika**, a Marosvásárhelyi Bv. Intézet igazgatóhelyettese tartotta meg előadását, amelyben egyrészt a román börtönrendszerben és – ezen belül – a marosvásárhelyi börtön feladatrendszerében bekövetkezett változásokat ismertette, másrészt az intézet *Fórum Színház*¹ nevű, a fiatalok fogvatartottakat bevonó kísérletének tapasztalatairól számolt be.

A konferencia utolsó három előadását az elméleti megközelítés bevonása és a konferencia címének második feléhez – „... a börtön kultúrája” – kapcsolható tematika jellemezte.

Fiáth Titanilla, a Budapesti Fegyház és Börtön pszichológusa előadása, amely *Az időélmény a börtönben* címet viselte, a börtönlét mindennapjainak számos kevésbé látványos, ugyanakkor izgalmas kérdését vetette fel. Mint az előadó rámutatott: a jó megküzdési stratégiával rendelkező elítéltek – a szigorú napirend ellenére is – képesek beosztani az idejüket a börtönben, az ebbe a csoportba sorolható fogvatartottak nem tartják feleslegesnek a börtönben töltött időt.

Fliegauf Gergely bv. alezredes, az RTF Bv. Tanszékének tanársegédje a *Mágikus realizmus és börtön* című előadásában *Alekszandr Szolzsenyicin: Gulag szigetecsoport*² című regényét és *Roberto Bolaño: 2666*³ című könyvét vizsgálta abból a szempontból, hogy az említett művek mifajta börtönképet közvetítenek az olvasó számára, majd egyes, a fogvatartottak által készített képzőművészeti alkotások elemzésére tért ki.

¹ Az *Augusto Boal* nevéhez kapcsolható *Fórum Színház* a társadalmi problémák feldolgozására törekszik színházi eszközökkel – bevonva a nézőket a problémamegoldásba, több verzióban újrajátszva a témát, megoldásokat keresve.

² *Alekszandr Szolzsenyicin: Gulag szigetecsoport 1918 – 1956. I-II. kötet. Debrecen, Alföldi Nyomda, 1989.*

³ *Roberto Bolaño (1953 – 2003) chilei író regénye magyarul nem olvasható.*

Prof. dr. Vókó György egyetemi tanár, a Legfőbb Ügyészség osztályvezető ügyésze *A kulturális életre vonatkozó jogi szabályozás és érvényesülésének elősegítése ügyészi eszközökkel a magyarországi börtönökben* címmel tartotta meg előadását. Az előadó – többek között – az *Új európai börtönszabályok* előírásaira hivatkozva emelte ki a fogvatartottak számára biztosítandó kulturális jogok fontosságát. Hangsúlyozta, hogy a rendszeres ügyészségi ellenőrzések alapján a magyarországi helyzet jónak mondható a fogvatartottaknak nyújtott kulturális programok terén.

Csóti András bv. vezérőrnagy zárszavában – megköszönve az előadók és szervezők munkáját – kiemelte, hogy a kultúra rendkívül jelentős szerepet tölt be a fogvatartottak reintegrációjában. Mint elmondta: a büntetés-végrehajtási szervezet – élve a rendezvény teremtette alkalommal – be akarta mutatni a fogvatartottaknak a kultúra terén, a művészetekben megnyilvánuló tehetségét, kreativitását, ugyanakkor tisztelegni szeretett volna a velük foglalkozók előtt, azok a büntetés-végrehajtási dolgozók, illetve civilek előtt, akik hittel, szívvel, szeretettel végzik ezt a munkát nap mint nap.

A rendezvény másnapján, 2010. szeptember 29-én a Baranya Megyei Bv. Intézet és a hozzá tartozó Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézet megtekintésére nyílt lehetőség az érdeklődők részére. Ez alkalommal **dr. Bencze Béla** bv. alezredes, parancsnokhelyettes röviden ismertette a két intézet összekapcsolódó történetét, illetve az intézetek jelenlegi helyzetét. A továbbiakban a Baranya Megyei Bv. Intézet Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézetében megvalósult „Murál Morál” falfestmény projekttel ismerkedhettek meg a tanácskozás résztvevői.

A kétnapos tanácskozás bebizonyította, hogy a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa programhoz kapcsolódó rendezvény megtartása kiváló ötletnek bizonyult. A Pécsi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Kara ideális helyszínt biztosított a konferencia számára, és a Baranya Megyei Bv. Intézet megtekintése is érdekes szakmai programnak bizonyult. A konferencia – amelynek témája teljesen új volt – ízelítőt nyújtott a büntetés-végrehajtási intézetekben zajló fogvatartotti programok sokszínűségéből, a reintegrációt segítő szerepéről, s jól szolgált a mintegy 100 résztvevő eszmecseréjét.

D. F. I.

Deák Ferenc István

Ajánló

Anthony, Robert N. – Govindarajan, Vijay: Menedzsmentkontroll-rendszerek. Budapest, Panem Könyvkiadó Kft., 2009. XXXII, 848 oldal. 8 500 Ft.

A könyv tárgya, a menedzsmentkontroll az a folyamat, amelynek során a vezetők úgy befolyásolják a szervezet tagjainak magatartását, hogy az a szervezet stratégiájának megvalósítására irányuljon. A neves szerzők – Amerikában több mint tíz kiadást megélt – munkája elméleti modellek, szakszövegek és esettanulmányok segítségével támogatja a menedzsmentkontroll alkalmazásához szükséges szaktudás megszerzését.

A kötet olyan gondolatmenetet követ, hogy lehetővé tegye az olvasó számára tudása gyarapítását, hogy lássa, elemezhesse: a szervezet vezetése miként alkot meg, vezet be és használ menedzsmentkontroll-rendszereket a cég stratégiájának megvalósítása érdekében. Eközben a könyvben gyakorlati technikák is hasonló súllyal szerepelnek.

A mű három szerkezeti egységre tagolódik. Az I. rész – az elméleti keretek felvázolását követően – részletesen tárgyalja a felelősségi egységet mint a menedzsmentkontroll szervezeti környezetét. A II. rész tárgyköre a menedzsmentkontroll tipikusnak nevezhető folyamata, ennek egymást követő lépései: a stratégiai tervezés, a kerettervezés, az operatív tevékenységek és elemzésük. A II. rész a menedzsmentkontroll-rendszerek olyan változatait ismerteti, amelyek a differenciált stratégiával dolgozó cégek, a szolgáltató szervezetek, a multinacionális szervezetek és a projektek esetében alkalmazhatók. Mindezek tárgyalását esettanulmányok teszik különösen életszerűvé.

A téma iránt érdeklődő olvasók kiváló kézikönyvként használhatják a kiadványt.

Beszámoló az állampolgári jogok országgyűlési biztosának tevékenységéről, 2009. (Szerk. Kovács Zsolt.) Budapest, Országgyűlési Biztosok Hivatala. 2010. 260 oldal + CD-melléklet.

A kötet tartalma négy fejezetre oszlik. Az első fejezet az év fontosabb eseményeit tekinti át, a második az alkotmányos jogok helyzetét értékeli. (Ebben a tartalmi egységben található a „Büntetés-végrehajtás ellenőrzésének projektje” című alfejezet.) A harmadik fejezet a biztosok közös Hivatalának működését tekintti át, a negyedik anyag rész pedig a mellékleteket tartalmazza.

A kiadványhoz írott „Biztosi köszöntő”-jében Szabó Máté a következőket fogalmazza meg: „A büntetés-végrehajtás... szembe kell, hogy nézzen azzal, hogy az utóbbi évek fejlesztéseivel nyert új és jobb minőségű terek előnyei elvesznek a büntetőpolitika szigorodására visszavezethető növekvő túlszűfoeltság miatt, főként az előzetes intézmények, illetve az ország keleti felének egyre növekvő

infrastrukturális és személyzeti leterheltsége révén. Míg a rendőrség a tárgyi és személyi erőforrások, illetve bizonyos kedvezőbb eljárási környezet révén stabilizálhatta, fejleszthette tevékenységét, addig a büntetés-végrehajtás ezekben a vonatkozásokban lemaradni látszik. Mindez a fejlesztések és/vagy a büntetőpolitika liberalizálása, a kevesebb és rövidebb tartalmú szabadságvesztés-büntetés alkalmazása, illetve a házi őrizet és a lakhelyelhagyási tilalom, valamint a speciális ellenőrzési rendszerek szerepének megnövelése mellett szolgáltatót érveket.”

A büntetés-végrehajtási szakembereknek mindenképp érdemes megismerniük az ombudsmani beszámolókat a büntetés-végrehajtási intézetek munkájára vonatkozó megállapításait.

A javítóintézet világa. Szerk. Hegedűs Judit. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2010. 124 oldal. 1 840 Ft.

Az elmúlt évtizedekben egyre nagyobb problémává vált a gyermek- és a fiatalok bűnelkövetés, folyamatosan halljuk, látjuk a híreket, miszerint kiskorú követ el erőszakos bűncselekményt. A probléma kezeléséről kevesebb szó esik, a szakmán kívüliek talán nem is ismerik igazán a javítóintézet fogalmát, nem tudják, hogy kik dolgoznak ott, mi történik a javítóintézetben élő fiatalokkal.

A tanulmánykötet ezt igyekszik orvosolni: bemutatja az intézmény legfőbb funkcióit, azt, hogy milyen szemléletmódban dolgoznak a javítóintézeti nevelők, és ezen keresztül bepillantást nyújt az ott élő fiatalok életébe.

Szarka Attila „Palackposta” című, személyes hangvételű írásából az Aszódi Javítóintézetben folyó nevelőmunkáról kaphat érzékletes képet az olvasó. Réthy Endréné tanulmánya a fiatalok bűnelkövetők integrációs és inklúziós (befogadási) zavarait elemzi. Hegedűs Judit, Szarka Attila és Virágh Judit közös írása a javítóintézeti munka kettősségét (lásd büntetés és nevelés) hivatott bemutatni. Ezt követően Hegedűs Judit két hosszabb tanulmányában egyrészt a javítóintézeti nevelés elméleti kérdéseivel, másrészt a javítóintézeti pedagógusok pedagógiai kultúrájával foglalkozik. B. Aczél Anna – Szarka Attilához hasonló – személyes hangú írása azt próbálja megfogalmazni, hogy mit jelent ma nevelőnek lenni egy javítóintézetben. Bartha Éva és Győrik Edit tanulmánya a segítség folyamatával, az egyéni beszélgetésekkel és a csoportos támogatási formákkal kapcsolatos alapvető ismereteket foglalja össze. Végezetül Virágh Judit három esettanulmányon keresztül mutatja be az Aszódi Javítóintézetben folyó művészetterápiás tevékenység sajátosságait és lehetőségeit.

Koncepciók és megvalósulásuk a rendszerváltozás utáni kriminálpolitikában. VI. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés. Miskolc, 2008. október 16-17. Szerk. Csemáné Váradi Erika. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2009. 406 oldal. (Kriminológiai Közlemények különkiadása)

A VI. Kriminológiai Vándorgyűlésnek a Miskolci Egyetem adott otthont. A találkozóknak az adott külön jelentőséget, hogy a Magyar Kriminológiai Társaság 2008-ban ünnepelte 25 éves „születésnapját”. (A vándorgyűlésről a Börtönügyi Szemle 2008. évi 4. számában jelent meg tudósítás.)

A kötet gazdag tartalmából – terjedelmi okokból – most csak a két plenáris ülés és az első három szekcióülés írásos anyagaira tudjuk felhívni a figyelmet. (A kiadvány tizenegy szekcióülés írásos anyagait tartalmazza.)

Az első plenáris ülés előadója, Fleck Zoltán tanulmánya az állam működésének zavarait, a jogérvényesítés elégtelen voltát elemzi. A második plenáris ülés kapcsán – amely a „Kriminálpolitikai törekvérek és reformok a rendszerváltástól napjainkig” címet viselte – négy előadás anyagát olvashatjuk a kötetben. Farkas Ákos írása a globalizáció hatásaival foglalkozik, Kerecsi Klára tanulmánya az elmúlt két évtized kriminálpolitikai törekvéseit és reformjait hasonlítja össze, Lévy Miklós előadásának összefoglalója a kriminológiát alakító tényezőket veszi sorra, Nagy Ferenc tanulmánya pedig a hazai kriminálpolitika és büntetőjog 1989 utáni alakulását tekinti át. Az első szekció ülését – amely a büntetőeljárás reformjáról szólt – Kadlót Erzsébet, Hach Péter és Czencz Simon Edina előadása dokumentálja. A második szekcióülés témáját – amely áldozatsegítést helyezte középpontba – Görgényi Ilona tanulmánya – idézi fel. A harmadik szekcióülés a bűnözés mérésének problémáival foglalkozott. Ezzel kapcsolatosan Kó József tanulmányát, Nagy Tibor és Papp Gábor írását találjuk a kötetben.

Korinek László: Kriminológia. I-II. Budapest, Magyar Közlöny- Lap- és Könyvkiadó, 2010. I. kötet. 694 oldal, II. kötet. 743 oldal. 4 599 Ft.

A kriminológia elméletével, a kriminológiai ismeretekkel foglalkozó hazai – amúgy szerencsére bőséges – szakirodalom egy újabb jelentős művel gazdagodott a közelmúltban.

Dr. Korinek Lászlónak, az MTA levelező tagjának, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara tanszékvezető tanárának legújabb munkája a kriminológia tudományával kapcsolatos ismeretek, tudnivalók nagyszabású összegzését, szintézisét kínálja fel az olvasó számára.

A kétkötetes, jelentős terjedelmű mű 10 nagy fejezetből épül fel. Az első fejezet a kriminológiai fogalmát, feladatát, a társadalomban és a bűnügyi tudományokban betöltött helyét tisztázza. A második fejezet a kriminológia kezdeteit, első nagy iskoláit (klasszikus iskola, pozitívizmus, közvetítő iskola) idézi fel. A harmadik gondolati egység a XX. század rendkívül szerteágazó – részben egymásra épülő, részben egymástól teljesen független – kriminológiai elméleteit mutatja be. A negyedik fejezet a magyar kriminológia történetét vázolja fel, az ötödik anyagrész a kriminológia kutatási módszereit ismerteti. Ezt követően külön fejezetek foglalkoznak a latens bűnözés, a viktimológia, a kriminológia és pönológia egymásra hatásának, továbbá a bűncselekmények megelőzésének témájával. A büntető igazságszolgáltatás rendszerét vizsgálja a mű utolsó fejezete, amelyben a szerző – többek között – a kriminálpolitika (büntetőpolitika) problematikáját, a rendőrség, az ügyészség, a bíróságok, valamint a büntetés-végrehajtás és a pártfogó felügyelet tevékenységét állítja középpontba.

**Rózsás János: GULAG lexikon. Nagykanizsa, Gura Nyomda, 2008. 536 oldal.
(A magyar Műveltség Kincsestára)**

A szerző, Rózsás János 1944 decemberétől 1953 decemberéig kilenc évet töltött GULAG-rabként a Szovjetunióban. Személyes emlékeit, illetve a kényszermunka-táborokkal kapcsolatos kutatásainak eredményeit már több kötetben tette közzé.

Jelen kiadvány a 2000-ben kiadott Gulag lexikon jelentősen kibővített, dokumentummásolatokat is tartalmazó második kiadása. A kötet legnagyobb részét a háborús bűnösként elítélt, a Szovjetunióba hurcolt magyar állampolgárok életrajzi adatai teszik ki. A lexikon-részt a szerző tanulmánya vezeti be, amelyben – többek között – áttekinti a szovjet kényszermunkatáborok kialakulásának és a az Gulag lexikon keletkezésének történetét.

A könyv előszavát Für Lajos írta „Lágerek a gyűlölet századában” címmel. Für Lajos szerint II. világháborúban részt vevő Magyarországról mintegy 1,3-1,4 millió katona és nem katona (civil) került fogoly- és munkatáborba. Közülük 700-750 ezren a keleti, azaz szovjet, és mintegy 600-650 ezren a nyugati (angol, amerikai, francia, belga, dán) táborokban raboskodtak. A nyugati fogolytáborokban lakók a békeszerződés aláírása után, illetve 1947 végére hazatértek (mintegy százezeren azonban világgá mentek). A szovjet táborokban sínylődni hazaszállítása csak a békekötés után indult meg (1947-ben 120 ezer, 1948-ban 80 ezer fogoly érkezett haza). „Ma sem tudjuk, csak becsülni lehet: a szovjet-orosz táborokban összesen 200 ezerre, esetleg 300 ezerre tehető azoknak a száma, akik soha többé nem láthaták hazájukat. A legmostohább sors a 100 ezerre becsült háborús bűnösként elítélt magyarnak jutott, akik közül 4 500 főnek állít emléket a lexikon.”

(Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára legújabb szerzeményeiből)

C O N T E N T S

STUDY

1	Ferenc Nagy – Zsuzsanna Juhász:	Prison population rate – international comparison
13	Gergely Fliegauf:	Possible drug policy trends in the prison service
25	János Szlávik – Erika Kincse–Bak:	HIV and drug – HIV-infected convicts
31	Béla Teleki:	The socio-pedagogical attendance of the released
37	Ildikó Ritter:	Poverty and crime

WORKSHOP

51	Tamás Tóth:	The possibilities of creating an opportunity in the prison service
55	Szilvia Kőszegi:	Education and training of prisoners

PAST

63	József Estók:	The portrait gallery of the Hungarian Prison Service:
Károly Balla (1792 – 1873) |
|----|---------------|---|

OUTLOOK

73	Borbála Gyöngyi Jójárt:	Strategic solutions for the prevention of suicides in French prisons
79	Mária Bakonyi:	Tasks of forensic psychologists in the area of German criminal law with special regards to the “prognosis” expert opinion in the prison service
88	Klára Király:	News from the prison world

IN BRIEF

95		Calendar of events
101		Official ceremony in the 125-year old Szeged Strict and Medium Regime Prison
104		„Culture in prison, the culture of prison”.
International scientific conference in Pécs

BOOKSHELF

107	Ferenc István Deák:	Reference

I N H A L T

STUDIE

1	Ferenc Nagy – Zsuzsanna Juhász:	Über die Gefangenenquote im internationalen Vergleich
13	Gergely Fliegaut:	Mögliche Richtungen der Drogenpolitik in dem Justizvollzug
25	János Szlávik – Erika Kincse-Bak:	HIV- und Drogen, die infizierten Verurteilten
31	Béla Teleki:	Sozialpädagogische Versorgung der Freigelassenen
37	Ildikó Ritter:	Armut und Kriminalität

WERKSTATT

51	Tamás Tóth:	Die Möglichkeiten der Chancenerschaffung im Gefängniswesen
55	Szilvia Kőszegi:	Unterricht und Weiterbildung der Gefangenen

VERGANGENHEIT

63	József Estók:	Portraitgalerie des ungarischen Gefängniswesens: Károly Balla (1792 – 1873)

AUSBLICK

73	Borbála Gyöngyi Jójárt:	Strategische Lösungen gegen den Selbstmord in den französischen Gefängnissen
79	Mária Bakonyi:	Die Aufgaben der Kriminalpsychologen im deutschen Kriminalrecht, insbesondere über die Prognose im Justizvollzug
88	Klára Király:	Nachrichten aus der Gefängniswelt

IN KÜRZE

95		Kalender
101		Festliche Tagung in der 125 Jahre alten JVA in Szeged
104		„Kultur im Gefängnis, Gefängniswesen in der Kultur“ Internationale wissenschaftliche Konferenz in Pécs

BÜCHERREGAL

107	Ferenc István Deák:	Empfehlung